

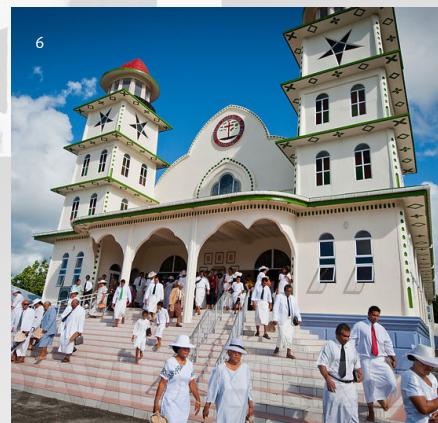

LĪPOTI O LE TŪLAGA O AIĀ TATAU A TAGATA SOIFUA

**"O LE Ā LE MAMAO UA
TATOU MALAGA MAI
AI?"**

Iuni 2019

© Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga, Sāmoa, Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua 2019

E leai se pule e fa'amatu'uina atu. E mafai ona kopiina ma lolomiina fa'amatalaga 'olo'o i lenei tusi mo lou fa'aaogāina ma e mafai ona fa'aaogā ni vaega i ni au fa'amaumauga, folasaga, 'upega tafā'ilagi ma meafaitino mo a'oa'oga, 'ae ia mautinoa e fa'ailoa o le Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga/Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, Sāmoa na maua mai ai, ma o le pule fo'i o lenei tusi. O mana'oga uma mo le fa'aaogāina fa'alaua'itele pe su'e ai ni tupe, po o se fa'atagaga e fa'aliliuina ai, e tatau ona tu'uina mai i le info@ombudsman.gov.ws.

Iuni 2019

Fuafuaina ma le fa'atūlagaina: Charles Dean

Lolomiina: SLFEA Graphics & Things

Fa'afeso'ota'i: Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga, Fogāfale 5, Faletupe Tūtotonu o Sāmoa, APIA, SĀMOA

Telefoni: +685 25394 | Fax: +685 21862

Īmeli: info@ombudsman.gov.ws

'Upu tomua	4
Va'aiga aoao i Līpoti e 3 o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua (Fuainūmera fa'amauina)	5
Fa'atomuaga	6-11
• Matāfaioi fa'atūlāfonoina ma naunauta'iga	
• Līpoti ua tuana'i o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua	
• Fa'agāsologa o le talanoaina o Līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua ma le nafa o le Mālō i le fa'atinoga o fautuaga	
• Matāfaioi a Sāmoa tau Aiā Tatau a Tagata Soifua	
• Fa'asāmoa ma Aiā Tatau a Tagata Soifua	
• Fa'atūlagaga o le taimi ma 'aula o fa'atinoga	
• Fa'atūlagaga o le Līpoti	
• Fa'avasēgaga o taualumaga o fa'atinoga o fautuaga	
2015: Līpoti o Taualumaga.....	12-63
• Va'aiga aoao	
• Vā'il'iiliga	
2016: Līpoti o Taualumaga	64-89
• Va'aiga aoao	
• Vā'il'iiliga	
2017 Līpoti o Taualumaga	90-98
• Va'aiga aoao	
• Vā'il'iiliga	
Fautuaga	99-100
Pepa Fa'apipi'i.....	101-107
• Lisi 'ātoa o fautuaga o Līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua o le 2015, 2016 ma le 2017	
• Lisi o i latou na fa'afeso'ota'i	

O aiā tatau a tagata soifua o se vaega e tatau lava ona iai, mo le ātīna'e ma le soifua manuia o so'o se tagata, nu'u, afio'aga ma se atunu'u. O ia aiā tatau e atagia ai tūlaga e tatau lava ona iai, ina ia mafai ona ola se tagata ma le lagona o le tāua o ia o le tagata soifua. E fa'amautinoa ai e maua e tagata mana'oga fa'avae e pei o le aiā tatau i mea'ai ma le suāvai, a'oa'oga m.m.f., ina ia maua o latou avanoa e fa'aaogā 'āto'atoa ai fa'amaniuaga uma o le soifuaga. O aiā tatau fo'i a tagata soifua e maua ai e tagata le sa'olotoga i filifiliga o le soifuaga e ola ai, 'aula e fa'aali ai o latou lagona, le lotu e tapua'i ai, ma le tele o isi sa'olotoga *i totonu o tapula'a o tiute o le tagata soifua*. O le mautinoa o le ola, sa'olotoga, tūlaga tutusa ma le malupuipua i lalo o aiā tatau a le tagata soifua, e puipuia ai tagata mai faiga fa'atāutala ma sāuāga mai tagata mālolosi atu pe maualuga le tūlaga.

Talu mai le 2015, e fā Līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua ua tu'uina atu e le Komesina o Sulufa'iga/Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua a Sāmoa (Ofisa) i le Pālemene. O līpoti ua tuana'i o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua na tulimata'i ai ni matā'upu na manatu le Ofisa ua alagātatau ona 'ave i ai le fa'amuamua i lea taimi. O ia matā'upu e aofia ai le soliga o aiā tatau a tinā ma tama'ita'i ma tamaiti, aiā tatau a tagata e iai mana'oga fa'apitoa, aiā tatau a pagotā, fa'apea mata'upu ogaoga o suiga o le tau ma sāuāga i totonu o 'āiga. O le tausaga lenei, ua ta'atia ni matā'upu fou, a ua fa'atino i le Līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua 2019 se iloiloga o le tūlaga ua o'o i ai le fa'atinoga o fautuaga o Līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua i Sāmoa o le 2015, 2016 ma le 2017.

Mai lava i le 'āmataga o le Mālō Tūto'atasi o Sāmoa, na folafolaina ma le mautinoa e maua e ona tagatānu'u aiā tatau, e ala i le aofia o aiā tatau fa'avae a tagata soifua i lona Fa'avae.¹ Na tapu'e ātili nei aiā tatau a tagata soifua o Sāmoa, e ala i le sainia o le Feagaiga mo le Fa'amutaina o so'o se Fa'ailoga Tagata Fa'asaga i Tinā ma Tama'ita'i i le 1992, le Feagaiga i Aiā Tatau a le Tamaitiiti i le 1994 ma le Feagaiga e Tete'e atu i le Fa'ataugā Tagata i le 2019.

E pātipatia ma momoli la'u fa'amālō i le Mālō, i le tūmau o lona naunauta'i e lagolago aiā tatau a tagata soifua e ala i lona fa'amāonia o feagaiga e ono o feagaiga e iva o aiā tatau fa'avae a tagata soifua, fa'apea fa'atinoga e tele ma galuega ua faia e fa'afetai'i ai le fa'ailoga tagata i totonu o lo tatou atunu'u. E o'o mai i le asō e pei ona 'ole'ā fa'amati'e i le Līpoti lenei, ua tele galuega ua tino mai ai le āga'i i luma i matā'upu tau aiā tatau a tagata soifua na fautuaina i Līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua. Peita'i, 'olo'o iai pea galuega e tatau ona fa'atino ina ia mautinoa le maua 'āto'atoa e tagata o Sāmoa o a latou aiā tatau. Ou te fa'aolooloma'au atu i le Mālō ina ia lē utuvā ana taumafaiga i lenei galuega.

O le fa'amoemoe o lenei Līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua, o le tu'uina atu lea i le Pālemene o fa'amatalaga i taualumaga o fa'atinoga ma le tūlaga ua iai nei matā'upu na folasia i līpoti ua tuana'i o le Tulaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua, a ua lē taga'i i se matā'upu fou. O lonalua, e iai le naunauta'iga 'ole'ā fesoasoani lenei līpoti i Matāgaluega ta'itasi a le Mālō i la latou galuega faifaipea o iloiloga ma fa'atinoga o matā'upu tau aiā tatau a tagata soifua 'olo'o 'avea ma a latou matāfaioi fa'atūlāfonoina. O le fa'amoemoe o nai fautuaga 'olo'o tu'uina atu i le līpoti lenei, ia fesoasoani i matāgaluega i a latou iloiloga ma galuega fa'aaauau.

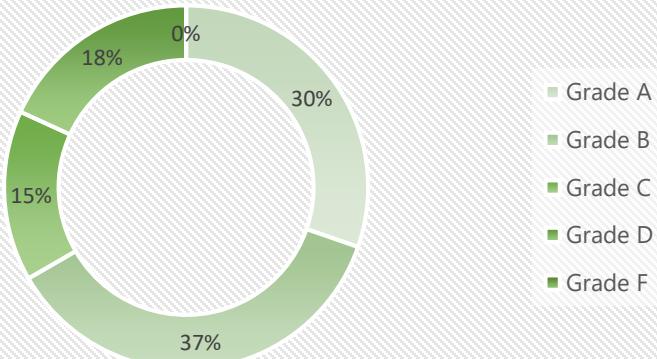
E fia momoli atu la'u fa'afetai 'iā i latou uma na iai lo latou sao i le tāpenaga o lenei līpoti e ala i a latou folasaga ma le fa'asoai mai. O le fa'amoemoe, ia aogā lenei līpoti i le fa'amautūina o sini ma le toe fa'atūlagaga o fa'amuamua a matāgaluega ma fa'alāpotopotoga, ina ia mautinoa e soifua tagata i Sāmoa i se soifuaga e āmana'ia ma fa'atāuaina ai aiā tatau a tagata uma.

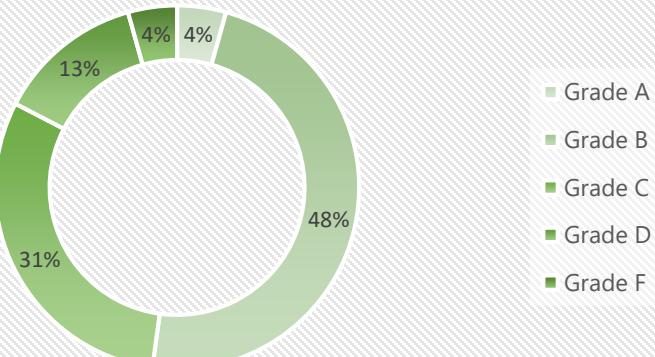
Maiava Iulai Toma
Komesina o Sulufa'iga

¹ *Fa'avae o le Mālō Tūto'atasi o Sāmoa 1960*, Fuai'upu 5 – 15.

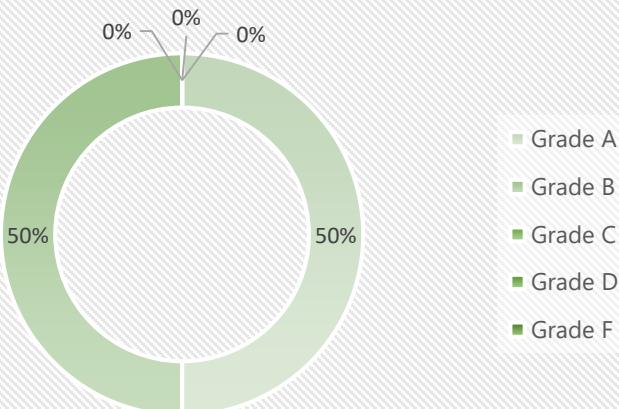
2015: Fa'atūlagaga aoao o fa'atinoga o fautuaga

2016: Fa'atūlagaga aoao o fa'atinoga o fautuaga

2017: Fa'atūlagaga aoao o fa'atinoga o fautuaga

E momoli le fa'amālō i taumafaiga a le Mālō e fa'atino fautuaga o Līpoti e 3 o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua e ala i suiga ua fa'atino i le tūlāfono ma faiga fa'avae, polokalame, galuega fa'atino m.m.f. I lona 'ātoaga, ua 'ausia e le Mālō le **fa'atūlagaga aoao o le B.** O lona uiga, o le tele o galuega fa'atino o fautuaga 'olo'o i totonu o le vasega o le **50-75%**.

Peita'i, 'olo'o iai pea lu'i e pei o le lē lava o le fa'atupega, puna'oa, ma 'aula aogā lelei e fesoasoani i fa'atinoga, māta'itūina ma iloilogā, fa'apea le lē lelei o le galulue felagolagoma'i o fa'alāpotopotoga i le aoina ma le fa'afoga o fa'amaumauga. O nei itū uma 'olo'o fa'alavelaveina ai pea le aogā lelei o le fa'atinoga e le Mālō o fautuaga. O lea lā e tāua ai le fa'aauau e le Mālō ona sa'ilili ma ātīna'e fofō ma 'aula talafeagai, ina ia mafai ona fa'aauau ma āga'i pea i luma galuega i le lumana'i.

I. Matāfaioi fa'atūlāfonoina ma naunauta'iga

O le Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga (Ofisa), o le Ofisa fo'i lea a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, e pei ona fa'avaeina i lalo o le Tūlāfono o le Komesina o Sulufa'iga 2013. O le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua o se 'aula tūto'atasi e puipui ma lagolagoina aiā tatau a tagata soifua, ma e iai lona nafa tāua e feso'ota'i ma le fa'atinoga i totonu o le atunu'u o Fa'ai'uga Aloa'ia Fa'avāomālō i aiā tatau a tagata soifua.

E tusa ai ma le Tūlāfono o le Komesina o Sulufa'iga (Ombudsman), e sāunia e le Ofisa se līpoti o le tūlaga o iai Aiā Tatau a Tagata Soifua i Sāmoa mo le tausaga na se'i mavae atu. O le līpoti fa'aletausaga e tu'uina atu i le Pālemene i le aso 30 o luni i tausaga ta'itasi mo ana felafolafoa'iga ma le iloiloina. 'Olo'o i le līpoti lenei matā'upu e aofia ai:

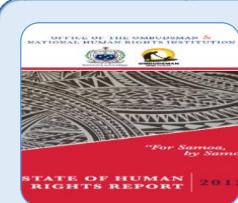
- a) fautuaga e uiga i vaega e toefuata'i ma isi 'aula tau tūlāfono, 'upufai o mālō po o fa'afoga o galuega, e mafai ona fa'atino ina ia tāofia pe fofō ai le soliga o aiā tatau a tagata soifua;
- b) ni fa'atinoga a le Mālō o fautuaga mai ni līpoti ua tuana'i; ma
- c) ni fa'atinoga a le Mālō e lagolagoina ma puipui ai aiā tatau a tagata soifua.

2. Līpoti ua tuana'i o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua

O līpoti ta'itasi ua tuana'i o le tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua i Sāmoa, sa tulimata'i ai ni matā'upu iloga tau aiā tatau ma tu'uina atu fautuaga i le Mālō mo le fa'atinoaina e ana matāgaluega ma ofisa talafeagai. Vaganā ai le līpoti o le 2018, ua tu'uina atu ia līpoti uma ma ua talanoaina e le Pālemene. O le līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua 2019, ua iai le fa'ai'uga a le Ofisa e ta'atia ni matā'upu fou, 'ae fa'atino se iloiloga o le tūlaga ua o'o i ai fa'atinoga o fautuaga o līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua i Sāmoa o le 2015, 2016 ma le 2017. O le aotelega o fa'anaunauga o lenei galuega e aofia ai:

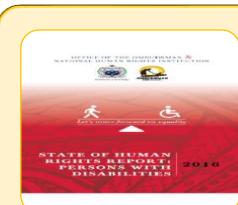
- a) le fa'atinoga o se iloiloga o galuega (ua fa'atino, 'olo'o fa'atino po o fuafuaina mo le lumana'i) a ofisa talafeagai, o a lātou matāfaioi i fautuaga o līpoti (o se galuega o fa'amālamalamaga ma le māta'itūina).
- b) le fa'amautinoaina ua fa'atino fautuaga o līpoti ua tuana'i, 'ae po ua iai fo'i se āga'i i luma.
- c) fa'ama'otiina o ni lu'i o iai nei ma le lumana'i, o tāofia le aogā lelei o fa'atinoga o fautuaga;
- d) le fa'amati'eina o ni 'aula e fesoasoani ātili ma lagolagoina le fa'atinoga o fautuaga.

E fia fa'ailoa atu, e tele galuega ua fa'atino e ofisa o le mālō e ōgatasi ma fautuaga a le Ofisa. 'Ole'ā fa'amati'e i le līpoti ia galuega, ma fa'apea fo'i ona tu'uina atu ni fautuaga mo vaega 'olo'o mana'omia le fa'atino.

2015

O le līpoti lenei o le ulua'i taumafaiga e taga'i au'ili'ilii i le tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua i Sāmoa ma maua ai se ata o matā'upu ogaga tau aiā tatau a tagata soifua i lea taimi. E 33 Fautuaga na tu'uina atu ai.

2016

Na fa'amatalaina i le līpoti le Feagaiga i Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma talanoaina ai matāfaioi a le Mālō i lalo o le feagaiga. Na fua ai le tūlaga o iai aiā tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa tau a'oa'oga, soifua mālōlōina, fa'afaigaluegaina m.f., ma galuega e tatau ona fa'atino e le Mālō ina ia tausisia le Feagaiga. E 23 Fautuaga o le Līpoti.

2017

Na tulimata'i e le Līpoti a'afiaga o le maua 'āto'atoa o fa'amanuiaga tau aiā tatau a tagata soifua o Sāmoa ona o suiga o le tau. Na fa'amati'e ai a'afiaga i le va'aiga mai aiā tatau a tagata soifua, ma taga'i ai i 'aula e mafai ona fau ai faiga fa'avae a le Mālō o Sāmoa i suiga o le tau. E 9 Fautuaga o le Līpoti.

2018

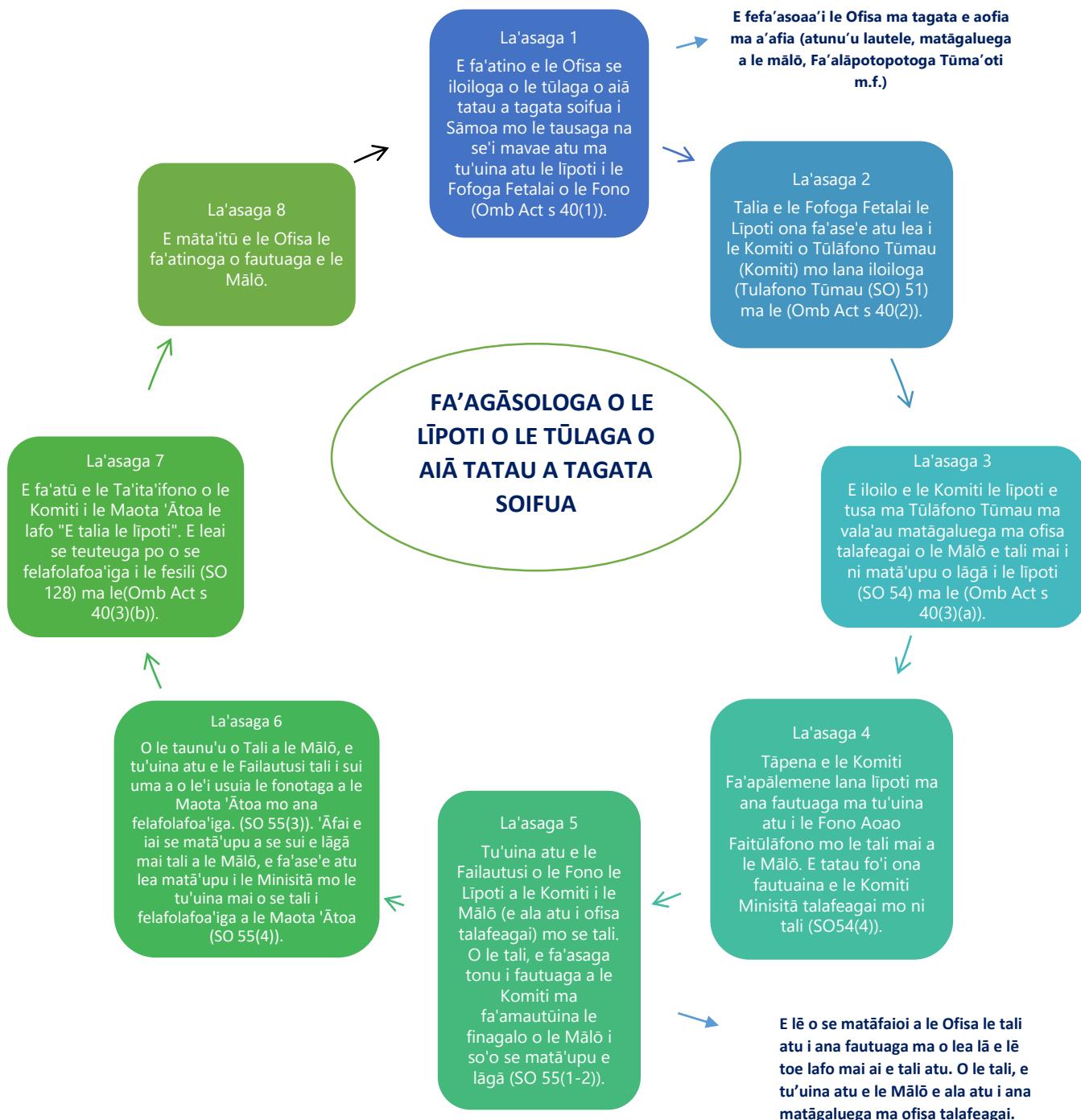
O le Līpoti lenei o le ulua'i Sā'ili'iliga Lautele a le Atunu'u i Sāuāga i Totonu o 'Āiga ma o se ulua'i sā'ili'iliga fa'apea fo'i lea i le Itūlagi. Na 'autū i "Sāuāga i Totonu o 'Āiga" ma na mafuli i sāuāga fa'asaga i tinā ma tama'ita'i ma teine, ma taunu'uga o nei sāuāga i le tausiga o tamaiti. Na taga'i le līpoti i māfua'aga ma u'una'i o sāuāga, o ona taunu'uga, ma tu'uina atu ni fofō e fa'avae i le Fa'asāmoa, talitonuga fa'alefa'atuatua ma aiā tatau a tagata soifua e fesoasoani e fa'afetaia'i le fa'afitāuli. E 39 Fautuaga o le Līpoti.

3. “Fa’agāsologa” o le talanoaina e le Pālemene o le Līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua ma galuega e tūla'i mai ai e fa'atino e le Mālō ma ofisa talafeagai

O se tasi o matā'upu ua mātauina e le Ofisa talu mai le lolomi fa'asalalauina o le ulua'i Līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua, o le lē mālamalama ma le fenumia'i po o ai e nafa ma fa'atinoga po o le tali atu i fautuaga 'olo'o i totolu o līpoti. E pei ona fa'amatalaina i le vaega 'olo'o mulimuli mai, o le matāfaioi fa'atūlāfonoina a le Ofisa o le tu'uina atu lea i le Pālemene i tausaga ta'itasi o se Līpoti i le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua i le atunu'u, ma tu'uina atu fautuaga i le Mālō mo lana fa'atōfā'iga. O le matāfaioi fa'atūlāfonoina fo'i a le Ofisa o le māta'itū ma tulituliloa fa'atinoga a le Mālō. O fautuaga a Līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua 'olo'o fa'asino sa'o i matātagaluega patino (o i latou ia e galulue e fa'atino mo le Mālō) 'olo'o galulue i vaega 'ese'ese o ana taumafaiga. O galuega lā ina ia tino mai fautuaga, e fa'atino e matāgaluega ma ofisa o le Mālō e ona ia matāfaioi. O a latou fa'atinoga ia e 'ausia ai e le Mālō ana matāfaioi i lalo o Feagaiga tau Aiā Tatau a Tagata Soifua 'olo'o 'auai atu i ai Sāmoa, ma o i latou fo'i ia e tatau ona fesiliglia i ai ni tali e Komiti a le Pālemene i matā'upu e lāgā e le Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua i ana līpoti. Mo se fa'ata'ita'iga, 'āfai o se fautuaga i le fa'aleleia o le mauaina o le soifua mālōlōina, o le ofisa o le mālō e aupito talafeagai mo le fa'atinoga, o le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina; 'āfai o le fautuaga o le fa'aleleia o le suāvai fa'asoai nu'u ma afio'aga i tua, o le ofisa e feagai ma lea

galuega o le Pūlega o le Suāvai. E iai fo'i fautuaga 'olo'o fa'asino i Fa'alāpotopotoga Tūma'oti fa'apea le Ofisa nei. O le 'ātoaga, e lautele le fa'atinoga o fautuaga ma e mana'omia ai le galulue fa'atasi ma le felagolagoma'i.

Ina ia mālamalama ātili i le fa'agāsologa o le fa'atalanoaina e le Pālemene o le Līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua e pei ona fa'ata'atia i le vaega 40 le *Tulafono o le Komesina o Sulufa'iga 2013*, ua tu'uina atu se ata o le fa'agāsologa ma i latou e nafa ma le fa'atinoga o fa'ai'uga.

4. Matāfaioi a Sāmoa tau Aiā Tatau a Tagata Soifua

Talu ai le ‘avea ma sui ‘auai o Mālō ‘Aufa’atasi, ua talia e Sāmoa aiaiga o le Fa’asilasilaga Aoao o Aiā Tatau a Tagata Soifua ma le Fa’avae o Mālō ‘Aufa’atasi. Ua fa’ailoa e le Mālō lona naunauta’i i le lagolagoina ma le puipuiga o aiā tatau a tagata soifua. O molimau, o lona fa’ailoa lea i le Iloiloga Aoao Tu’uvaitaimi o le 2016 i le Fono Fa’atonu a Mālō ‘Aufa’atasi mo Aiā Tatau a Tagata Soifua o lona fa’amoemoe e fa’amāonia feagaiga fa’avae uma fa’avāomālō tau aiā tatau a tagata soifua, le fa’amāoniga lata mai nei o le Feagaiga e Tete’e atu i le Fa’ataugā Tagata, ma le fa’aaauauina pea o le lagolagoina o le Ofisa i le fa’atinoga o ana matāfaioi fa’atūlafonoina tau aiā tatau a tagata soifua.

E o’o mai i le asō, ua ‘avea Sāmoa o se Mālō ‘auai i le ono o feagaiga fa’avae e iva tau aiā tatau a tagata soifua. O nei feagaiga e aofia ai le Feagaiga mo le Fa’amutaina o so’o se Fa’ailoga Tagata Fa’asaga i Tinā ma Tama’ita’i, Feagaiga i Aiā Tatau a le Tamaitiiti, le Feagaiga mo Aiā Tatau a Tagata e iai Mana’oga Fa’apitoa, le Feagaiga mo le Puipuia o Tagata Uma mai le Fa’amālosia ona Mou, le Feagaiga Fa’avāomālō i Aiā Tatau tau Upufai o mālō ma le Feagaiga e Tete’e atu i le Fa’ataugā Tagata. O feagaiga e tolu ‘olo’o totoe e le’i sainia e Sāmoa, o le Feagaiga mo le Fa’amutaina o so’o se Fa’ailoga Tagata ona o le Tupu’aga, le Feagaiga Fa’avāomālō i Aiā Tatau tau Tamāo’āiga, Agafeso’ota’i ma Fa’aleaganu’u ma le Feagaiga mo le Puipuiga o Tagata Faigaluega uma mai isi Atunu’u ma o Latou ‘Āiga.²

O lona sainia ma ‘avea o se Mālō ‘auai i le 6 o feagaiga fa’avae e 9 (fa’atasi ai ma isi Maliega fa’avāomālō tau suiga o le tau, fefa’ataua’iga ma le leipa ma isi), ua ‘avea ai ma tiute tau’ave o Sāmoa fa’atinoga fa’aleitūlāfona ma isi matāfaioi ia maua ai aiā tatau ‘olo’o i totonu o nei feagaiga.³ Mo se fa’ata’ita’iga, o le fa’ata’atia o ni ‘auala ina ia tafi’esea le fa’ailoga tagata, fa’amautinoa e maua tutusa e tagata avanoa i fa’amanuiaga. E lē gata i lea, e tatau fo’i ona tu’uina atu i le ta’ifā tausaga i Mālō ‘Aufa’atasi līpoti a le Mālō i ana galuega ua fa’atino ina ia tausisia ana matāfaioi i lalo o ia feagaiga.⁴

5. O le Fa’asāmoa ma Aiā Tatau a Tagata Soifua

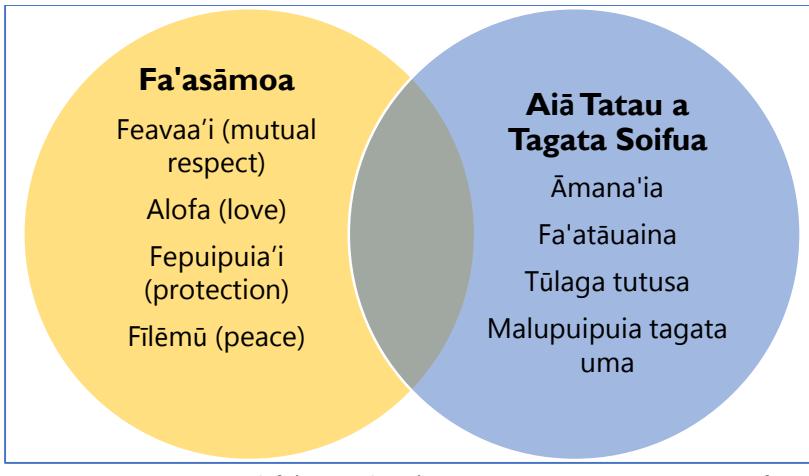
E le’i faigōfie le galuega o le fa’alauiloaina ma le lagolagoina o aiā tatau a tagata soifua. Na mātauina sa iai se manatu sesē, o aiā tatau o se manatu mai fafo. Ua fa’ateteleina lenei manatu sesē ona o le talitonuga fa’apea o aiā tatau a tagata soifua o aiā tatau a le tagata e to’atasi e ōia ai le tāua o le potopotoga o tagata e pei ona taula’i i ai le Fa’asāmoa.

O se tasi o lu’i tele mo lo tatou atunu’u o le talia lea, e ōgatasi le Fa’asāmoa ma puipuiga i lalo o le faiga fa’avāomālō tau aiā tatau a tagata soifua. Peita’i, e maumaututū le manatu o le Ofisa o nei vaega e lua e ōgatasi ma e tapu’e e le tasi le isi. E āmana’ia e le va’āiga fa’avāomālō o aiā tatau a tagata soifua aiā tatau faitele ma aiā tatau fa’aleaganu’u. ‘Āfai e fa’aaogā lelei nei aiā tatau, e tatau ona tapu’e ai le Fa’asāmoa ma aiā tatau a tagata ta’ito’atasi, i le lalolagi o aso nei ua maoa’e le televavave o suiga ua o’o mai. ‘Olo’o i aiā tatau a tagata soifua ma le Fa’asāmoa agatausili fa’avae ma fa’apēnā ona iai le lā so’otaga e lē matō’esea.

² Matāgaluega o le Vā i Fafo ma Fefā’ataua’iga.

³ United Nations, “Towards Universal Participation and Implementation”, 2011. Maua i le https://treaties.un.org/doc/source/events/2011/Press_kit/fact_sheet_1_english.pdf. Accessed 14 June 2019.

⁴ United Nations, “Towards Universal Participation and Implementation”, 2011. Maua i le https://treaties.un.org/doc/source/events/2011/Press_kit/fact_sheet_1_english.pdf. Accessed 14 June 2019.

E uiga tutusa agatausili fa'avae o le Fa'asāmoa ma Aiā Tatau a Tagata Soifua

6. Fa'atūlagaga o le taimi ma 'Auala o fa'atinoga

a) Fefāasoaa'iga ma pūlega e feso'ota'i: Mati – Mē 2019

Na tāpā e le Ofisa le fesoasoani mai ofisa o le Mālō e feso'ota'i ma matā'upu na lāgā i Lipoti e 3 o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua, e tu'uina mai ni līpoti au'ilī'ilī o fa'amatalaga tonu ma sa'o o le tūlaga ua o'o ai le gāsologa o galuega ua fa'atino, 'olo'o fa'atino, ma ua fuafuaina mo le lumana'i, e fa'atino ai fautuaga a līpoti o le tūlaga o aiā tatau a tagata soifua. Ina ia fesoasoani i le fa'atinoga o lenei galuega, na sāunia e le Ofisa se pepa polokalame fa'akomepiuta e mafai ona tu'uina i ai fa'amatalaga.

Na fa'atino fefāasoaa'iga e 'auala i 'imeli, fetusia'iga ma folasaga na fa'ao'oina mai i pepa ma faiga fa'a'eletoroni. O nei fefāasoaa'iga na fa'atinoina i le vaitaimi o Mati 'iā Mē 2019. E lē gata i ofisa o le Mālō, na vala'aulia fo'i Fa'alāpotopotoga Tūma'oti feso'ota'i e tu'uina mai so latou sao. O ia fa'alāpotopotoga na aofia ai le Nuanua o le Alofa (NOLA), To'omaga mo Ē Puapuagātia, Fa'amalu mo Fa'alāpotopotoga e Lē ni Fa'alāpotopotoga a le Mālō (SUNGO), Fono Aoao a Tupulaga Talavou (SNYC), Sosaiete a Fa'afāfine (SFA) ma le Fa'alāpotopotoga Ātīna'e a Tinā ma Tama'ita'i i Pisinisi (WIBDI).

b) Iloiloga o fa'amatalaga ua iai: fuafuaga, ta'iala, līpoti a le Mālō m.f.

Na fa'atino fo'i e le Ofisa iloiloga o fa'amatalaga ua iai mai fuafuaga a vaega, ta'iala, faiga fa'avae ma fa'amatalaga o talafou 'olo'o fa'amaumauina ai le gāsologa o fa'atinoga a le Mālō e feso'ota'i ma fautuaga. E lē o aofia i lenei iloiloga o fa'amatalaga galuega po o polōketi uma ua fa'atino e le Mālō ma pā'aga fa'avāomālō tau ātīna'e m.f., a ua maua ai vaega aupito talafeagai.

c) Lu'i

O se tasi o lu'i tele i le tu'ufa'atasiga o lenei līpoti o le lē lava lea o folasaga ma fa'amatalaga na maua mai ofisa e feso'otai ma nei matā'upu. O lea tūlaga na faigatā ai ona fua tonu le gāsologa ua o'o i ai galuega a le Mālō i le tali mai i fautuaga o Līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua. Ui i lea, ua taumafai le Ofisa e fua le tūlaga ua iai mai folasaga na tu'uina mai, fa'apea iloiloga na fa'atinoina o fa'amatalaga ua iai.

7. Fa'atūlagaga o le līpoti

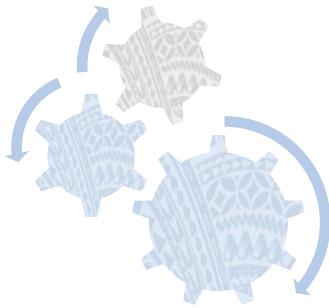
O vaega 'olo'o mulimuli mai 'olo'o fa'amatala ai i'uga a le Ofisa mai folasaga na maua ma 'olo'o fa'apito i galuega ua fa'atino ma tūlaga ua 'ausia e tusa ma fautuaga i Līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua o le 2015, 2016 ma le 2017.

Ua fa'atūlagaina le līpoti i tausaga ma 'autū/matā'upu ta'itasi ma ua iloilo ma fua fa'atatau i matāfaioi a Sāmoa tau aiā tatau a tagata soifua. Ua fa'avasega le tūlaga ua o'o i ai le fa'atinoga o fautuaga a le Ofisa ma fa'apea ona tu'uina atu fautuaga e tusa ma nei fa'atinoga.

8. Fa'avasegaina o taualumaga o fa'atinoga o fautuaga

Ua fa'amatalaina atu le vasega ua o'o i ai taualumaga o fa'atinoga, e fa'avae i fa'atinoga a ofisa e ona matāfaioi:

Vasega	La'asaga o Fa'atinoga	Fa'amatalaga o le tūlaga ua o'o i ai
A	Lelei fa'atinoga (75%-100%)	Ua toeitiiti 'āto'atoa le fa'atinoga o le fautuaga. E iai nai vaega 'olo'o pa'ū ma ni lu'i ua tāofia ai le 'ātoatoa o le fa'atinoina.
B	Tele fa'atinoga ua fa'ataunu'u (50%-75%)	Ua lelei ma talafeagai fa'atinoga ua māe'a. E tele galuega tetele ma galuega tulituliloa ua fa'atinoina. 'Olo'o iai pea nai vaega e le'i fa'atinoina a ua iai ta'iala e fa'afetaia'i ai lu'i ma fa'afitāuli 'olo'o a'afia ai fa'atinoga. E tatau ona māta'itū le fa'atinoina 'āto'atoa o le fautuaga.
C	Ua fa'atinoina se vaega (25%-50%)	Ua iai vaega o le fautuaga ua fa'atino peita'i, e tele itū 'olo'o a'afia ai le fa'ataunu'uina o galuega ma lu'i 'olo'o iai ua fa'atuai ai fa'atinoga.
D	Itiiti fa'atinoga (1%-25%)	Ua fa'amalieina se vaega o le mana'oga e fa'atino le fautuaga talu ai ua fa'ato'ā 'āmata fa'atinoga po o fa'aauau fa'atinoga. E iai le sao feso'ota'i o galuega ua fa'atino ma le fa'atinoga o le fautuaga.
F	Leai se fa'atinoga (0%)	E o'o mai i le asō e le'i iai se galuega ua fa'atino.

2015 SHRR: LIPOTI O TAUALUMAGA

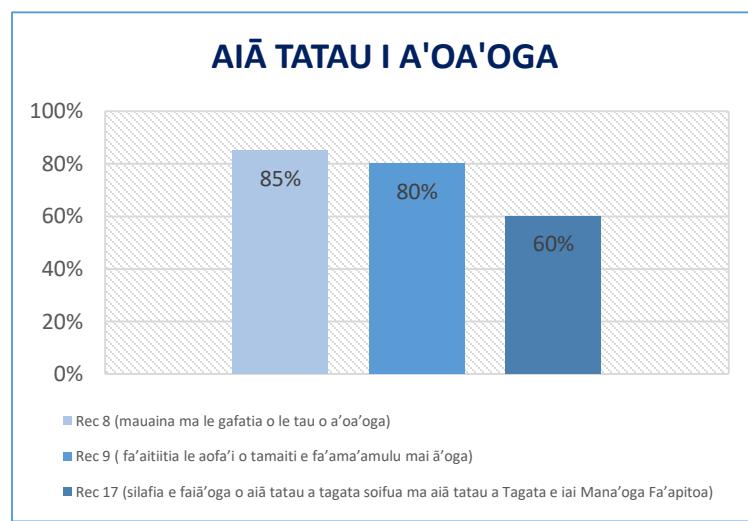
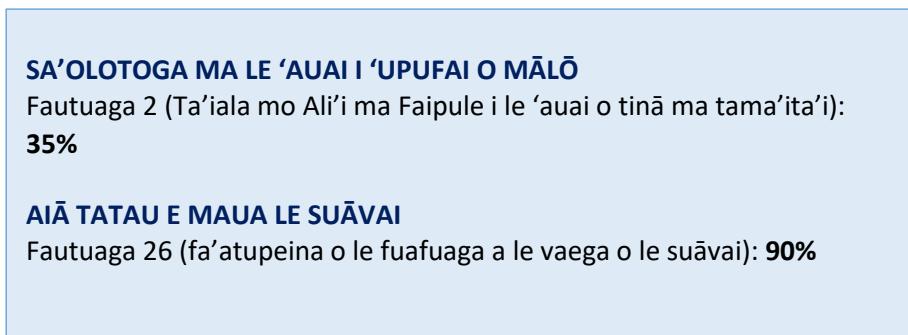
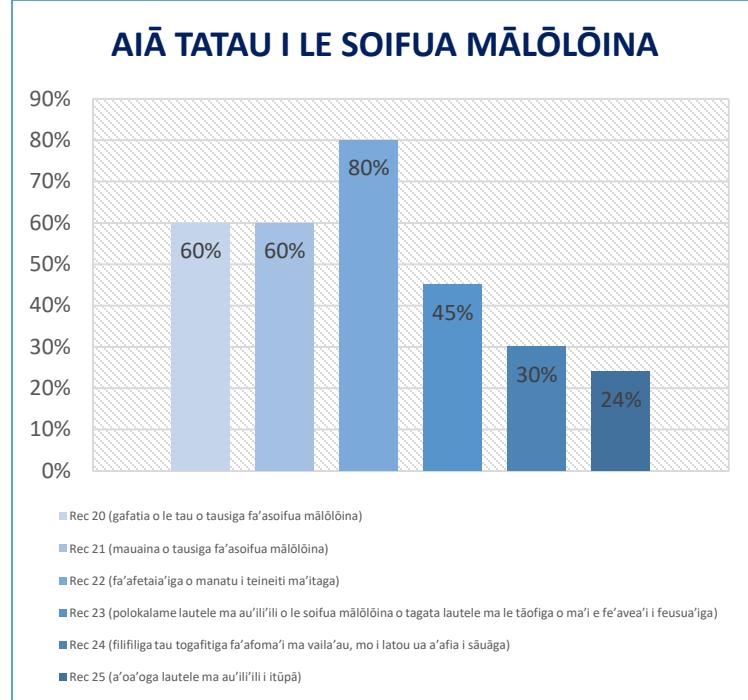
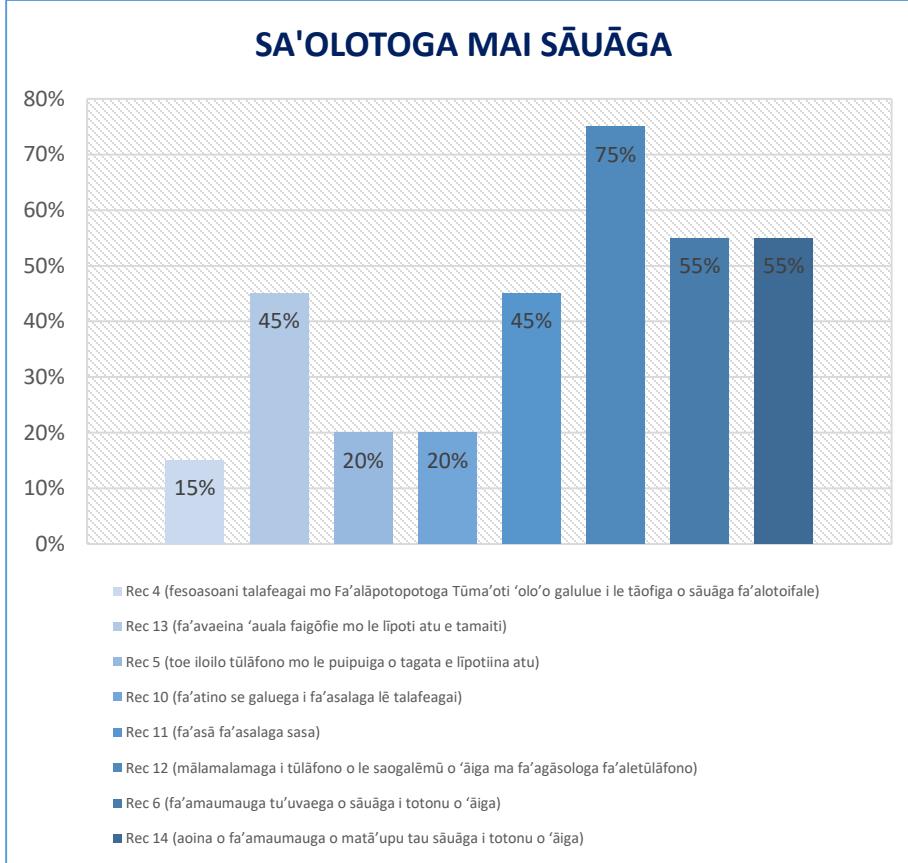
FA'AMATALAGA TĀUA:

E ui ina tu'uina mai i folasaga a ofisa galuega ua fa'atino e le Mālō talu ona tūsia le Līpoti o le 2015 o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua, e lē o aofia ai galuega ma polokalame uma 'olo'o fa'atino, 'olo'o iai lo latou sao i le fa'atinoina o fautuaga o Līpoti e 3 o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua. Ua fa'aopoopo i nai fa'amatalaga na maua mai i'uga o sā'il'iiliga a le Ofisa ma isi fa'amaumauga e aofia ai fuafuaga a vaega ma fuafuaga ātīna'e, ta'iala, faiga fa'avae a le mālō, polōketi ma tusitusiga a ala o fa'asalalauga.

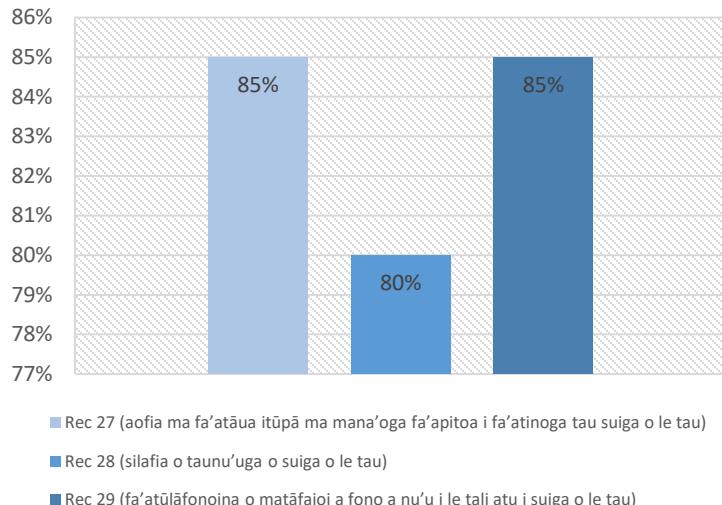
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga: E fa'avae ia i le fua o le Fa'avasegaina o Fa'atinoga 'olo'o i luga atu. O pasene 'olo'o fa'avae i galuega ua fa'amanuainā fa'atinoga fa'apea vaega e mana'omia le fa'atino e pei o le Māta'itūina ma Iloiloga, mafai ona fa'aaaua m.m.f..

Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma: 'olo'o tu'uina atu ai ta'iala i **Matāgaluega a le Mālō** i vaega e mana'omia le taga'i i ai i a latou iloiloga faifaipea ina ia fa'amautinoa e fa'atino fautuaga. O lea ua tā'ua ai fautuaga talafeagai mai le Līpoti o le Sā'il'iiliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga, i le fa'amoemoe o le fa'atinoina o ia fautuaga, 'ole'ā fa'apea ona aofia ai i fa'atinoga le fautuaga sa iai muamua.

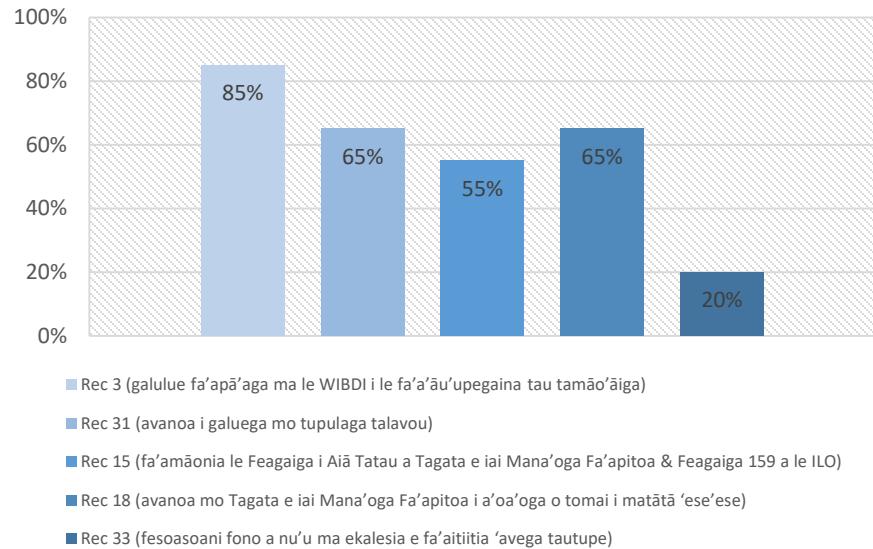
Fautuaga: o matā'upu nei 'olo'o mana'omia le 'ave i ai o le fa'amuamua a **le Mālō**.

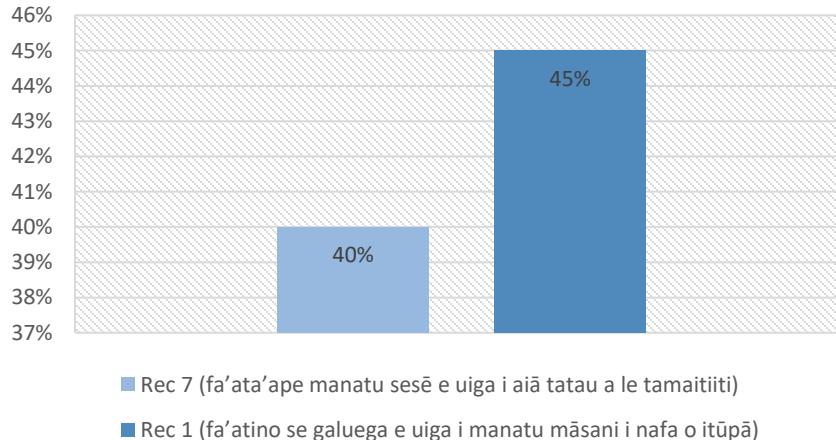
SI'OSI'OMAGA MĀLŌLŌINA MA SUIGA O LE TAU

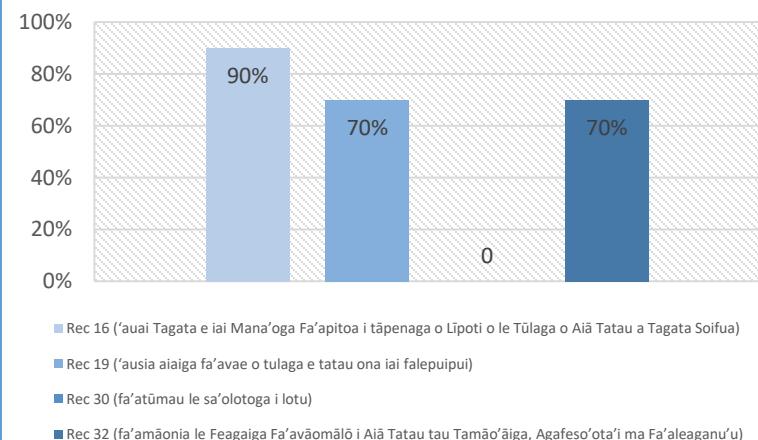
SA'OLOTOGA MA LE 'AUAI I LE TAMĀO'ĀIGA

SA'OLOTOGA MA LE MAUAINA O FA'AMATALAGA

ISI VAEGA

SA'OLOTOGA / MAUAINA O FA'AMATALAGA

1. Manatu māsanī lē fa'avaea i nafa o itūpā ma aiā tatau a tinā ma tama'ita'i

Fautuaga	1. Āmata e le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua a Sāmoa se Polokalame Fa'apitoa e Ūna'i ai Aiā Tatau a Tinā ma Tama'ita'i, e galulue fa'atasi ai ma le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'otai, le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, Sui Tama'ita'i o Nu'u ma Fa'alāpotopotoga Tūma'oti talafeagai, e fa'atino a'oa'oga ma si'itia le silafia i manatu māsanī lē fa'avaea i nafa o itūpā ma a'afiaga e tūla'i mai ai mo tinā ma tama'ita'i i so'o se la'asaga o le soifuaga, 'aemaise lava i afio'aga i tua.
Folasaga	E tāua le 'auai o tinā ma tama'itai i faigāfa'a'i'uga 'aemaise lava i fa'atinoga i ā'oga. Talu mai le 2010, ua fa'atino e le Mālō polokalame o a'oa'oga fa'atupu silafia i Itūmālō Fa'aa'oa'oga e 21, i Tūlaga Mana'omia tau 'Au'aunaga i Āoga, 'olo'o fautuaina ai le tutusa o le aofa'i o sui tama'ita'i ma sui ali'i i Komiti a Ā'oga. O le fa'afoega ma le pulega o le ā'oga o le galuega fai fa'atasi a le Komiti Ā'oga, Uluā'oga ma Fa'alāpotopotoga a Mātua ma Faiā'oga/Komiti Fa'atonu fa'apea Fa'alāpotopotoga a Tama ma Teine Tuai. 'Olo'o fa'amauina lenei taumafaiga i Fa'amaumauga o Tūlaga Mana'omia tau 'Au'aunaga i Ā'oga. Ua mātauina le āga'i i luma i le 'avea o tama'ita'i o ni sui o Komiti Ā'oga ma 'olo'o fa'aauau le galuega a le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u e fa'amālosia le āga'i pea i luma o lenei taumafaiga. Peita'i, e 'ese fa'atinoga i tūlaga fa'alenu'u i faigāfa'a'i'uga. 'Olo'o fa'asolosolo mālie le talia o lenei suiga e fono a nu'u. 'Ole'ā fa'aauau pea le fa'atinoga o polokalame fa'atupu silafia e le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u. O le itū i matā'upu a'oa'oina ina ia 'ave'esea manatu māsanī lē fa'avaea, 'olo'o aofia a'oa'oga i Aiā Tatau a Tagata Soifua i le Matā'upu A'oa'oina o Su'esu'ega i le Soifuaga o Tagata (i le Ālāfua o Fa'alāpotopotoga, Aganu'u ma Fa'asinomaga ma le Ālāfua o Sā'il'iiliga i Agatausili) i Ā'oga Tūlagalua ma Ā'oga Mauualuluga. O isi 'aula 'olo'o fa'amālosia ai nei taumafaiga o tauvāga fa'atino i tausaga ta'itasi i totonu o ā'oga, itūmālō ma le atunu'u. 'Olo'o aofia fo'i Aiā Tatau a Tagata Soifua i le matā'upu a'oa'oina o le Gagana Sāmoa i le vaega o Aiā Tatau ma le Vā Tapuia fa'apea tusi 'olo'o faitauina mo le fa'aleleia o le mālamalama i le faitautusi. ⁵

O se taumafaiga a le Mālō e ala atu i le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, ua ātīna'e ai se ulua'i tusiga o se *Ta'iala mo le Saogalēmū o Āiga, Nu'u ma Afio'aga 2017-2021* 'olo'o taga'i ai i 'aula e fa'afetai'i ai matā'upu e aofia ai nafa o itūpā ma manatu māsanī lē fa'avaea. E iai le fa'amoemoe o lenei ta'iala 'ole'ā lu'iina ai manatu māsanī fa'apea uiga fa'asaga i tinā, tama'ita'i ma teine ('aemaise lava i le matā'upu o sāuāga) e ala lea i le 'auai fa'atasi ai o ali'i ma tama'ita'i i polokalame e aofia ai le 'āiga 'ātoa. Talu ai o se tasi o taunu'uga o le Ta'iala o a'oa'oga mo tagata lautele ma le fa'atupuina o le silafia, na fa'atino e le Vaega mo Tinā ma Tama'ita'i na galulue fa'atasi ai ma ana pā'aga, polokalame o a'oa'oga mo ali'i, tinā ma tama'ita'i, tinā ma a latou tama teine, ulugāli'i talavou, tinā talavou, fono a nu'u ma komiti a tinā ma tama'ita'i, i tomai o 'aula aogā lelei o feso'ota'iga e fō'ia ai fe'ese'esea'iga i totonu o āiga i 'aula to'afilēmū 'ae lē o

⁵ Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

le vevesi. Ua fa'apea fo'i ona fa'aaogā le Talanoaga a Nu'u ma Afio'aga o se 'aula e fa'avae i le 'auai ma fefa'asoaa'i e mātau, fa'alogo ma le faiga fa'atasi o fa'ai'uga, o se 'aula e fō'ia ai le lē tutusa o tūlaga o itūpā.⁶

O tausaga e 2016 – 2018 na fa'atino ai e le To'omaga mo Ē Puapuagātia (To'omaga) se polōketi na lagolagoina e le Fa'aputugātupe a le *UN Women* mo le Tūlaga Tutusa o Itūpā, e fa'afetaia'i ai le fa'afitāuli o le tūlaga o itūpā 'olo'o feagai ma tama'ita'i nofotane i Sāmoa. O le sini o le Polōketi ia fa'aleleia le tūlaga o le maua e tama'ita'i nofotane o Sāmoa o avanoa i galuega e maua totogi e mafai ona fa'aauau ma ia si'itia lo latou 'auai i matā'upu i totonu o 'āiga ma nu'u ma afio'aga. Na sili atu le tūlaga na 'ausia e le Polōketi nai le tūlaga na fa'amoemoeina:⁷

- (1) E silia i le 600 tama'ita'i nofotane na maua galuega totogi, 'ae 500 le aofa'i na fa'ata'atia i le 'āmataga;
- (2) O se tasi tini o le polōketi o le si'itia lea o le silafia e ta'ita'i o nu'u ma afio'aga e mafai ai ona fa'aleo lagona e lagolago ai tama'ita'i nofotane, le si'itia o o latou avanoa e maua ai galuega totogi ma le 'auai ma le āmana'ia i matā'upu i totonu o le 'āiga ma nu'u ma afio'aga. O se taunu'uga o le polōketi, e 2,060 le aofa'i o ta'ita'i o nu'u ma afio'aga ua fa'ailoa lo latou talia ma lagolagoina o aiā tatau a tīnā ma tama'ita'i i Sāmoa (2016-2018);
- (3) Mai le 5,170 o tama'ita'i nofotane na 'auai i a'oa'oga i tomai i 'aula mo le tausiga o 'āiga (tini - 5,000), e 98% po o le 5,066 na fa'amauina ua si'itia lo latou mālamalama i a latou aiā tatau i galuega ina ua māe'a le a'oa'oga (mai su'esu'ega 'ae le'i fa'atinoina a'oa'oga);
- (4) E 646 (o le tini na fa'amoemoeina e 500) tama'ita'i nofotane sa fa'atino a latou lava galuega na maua a latou tupe mai taumafaiga o pisinisi lāiti na fa'avaeina;
- (5) O se taunu'uga o le polokalame fa'apitoa e ūna'i ai le silafia e tagata e ala i pepa o fa'amatalaga na fa'asalalauina, fesili na tali mai i ai, fa'amatalaga fa'alauiloa o nofotane i ala o feso'ota'iga, na fa'apea ona iloa ma lagona ai e le 6,490 o tagata lautele. Na si'itia fo'i le silafia e le atunu'u 'ātoa e ala i polokalame i le leitiō ma le televise ma na fai fefa'asoaa'iga ma tagata e 175 i Upolu ma le 206 i Savai'i i ni feiloa'iga se lua na tatala mo le atunu'u lautele;
- (6) E 628 tagata e fa'afaigaluegaina tagata i o latou 'āiga na 'auai i a'oa'oga e uiga i falefaigaluega. Na fa'amauina e i latou uma nei le si'itia o lo latou mālamalama i o latou tiute fa'aleitūlāfono. E 502/628 i latou e faigaluega i isi 'āiga ua maua nei le fa'amanuiaga o le puipua i lalo o le tūlāfono fa'atonutonu fou, le *Tūlāfono Fa'atonutonu o So'otaga Vā Lelei o Leipa ma Galuega 2016* ona ua talia e tagata 'olo'o fa'afaigaluegaina a latou matāfaioi, ma ua resitala ai i le Fa'alāpotopotoga o Taui mo Fa'alavelave Fa'afuase'i (ACC) ma le

⁶Mālō o Sāmoa, "Līpoti Tu'uvaitaimi Lonaono: Feagaiga i le Fa'amutaina o so'o se Fa'ailoga Tagata Fa'asaga i Tinā ma Tama'ita'i 2017", para 44-45, p 13.

⁷To'omaga mo Ē Puapuagātia, folasaga tūsia. 16 Mē 2019.

	<p>Fa'aputugātupe mo le Lumana'i Manuia o Tagata (NPF) mo a latou fa'amanuiaga.</p> <p>Na 'āmata fa'atino e le Ofisa le ulua'i Sā'ilī'iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga i le 2016. Na lolomi fa'asalalau le Līpoti o le Sā'ilī'iliga i le 2018 ma 'olo'o taga'i ai i sāuāga fa'asaga i tinā ma tama'ita'i, o le soliga o aiā tatau a le tagata soifua. 'Olo'o i le līpoti ni matā'upu 'ese'ese e aofia ai taunu'uga o nafa o itūpā ma manatu māsanī lē fa'avaea e uiga i itūpā ma le sao o nei manatu i sāuāga i totonu o 'āiga i Sāmoa. Na aliali mai, e 'āmata lava i le fa'ato'ā fānau mai o le tamaitiiti le a'oa'oina o manatu māsanī e uiga i nafa o itūpā, ma tapu'e ātili ai se ūlaga e pūlea e ali'i, e a'oa'oina ai teine e 'au'auna ma usita'i i ali'i, lagolagoina aiā tau faigā 'āiga a tama, ma fausia ai se si'osi'omaga o le sa'oloto o tagata fa'atino sāuāga 'ae lē fa'asalaina. O le va'aiga lautele i le tūlaga o tama'ita'i, e aliali mai i molimau, e lē tutusa le tūlaga o tama'ita'i ma ali'i ma o Sāmoa o se sōsaiete 'olo'o pūlea e ali'i. O le tūlaga lea 'olo'o ta'oto i le fatu o le tele o sāuāga i totonu o 'āiga.⁸</p>
Iloiloga	<p>Talu mai le 2010, ua si'itia e le Mālō le silafia i Tūlaga Mana'omia i 'Au'aunaga i Itūmālō Fa'aa'oa'oga e 21 o le atunu'u. O lea taumafaiga 'olo'o ūna'i ai le tutusa o sui ali'i ma sui tama'ita'i i komiti ā'oga ma ua o'o ai ina iai Komiti Ā'oga ua tutusa sui ali'i ma sui tama'ita'i i le fa'afaoega ma le pūlega o ia ā'oga. Peita'i, 'olo'o iai pea le lu'i talu ai e le'i fa'atinoina suiga i ā'oga uma ona 'olo'o iai lava pā pupuni 'olo'o tāofia ai le 'auai o tama'ita'i i faigāfa'ai'uga i totonu o nu'u ma afio'aga. 'Olo'o iai le fuafuaga a le Mālō e fa'aauau ana polokalame fa'apitoa mo le si'itia o le silafia ina ia fa'amautinoa e āmana'ia ma lagolagoina aiā tatau a tinā ma tama'ita'i i faigāfa'ai'uga i fa'atinoga a ā'oga, i itūmālō fa'aa'oa'oga 'ese'ese.</p> <p>E lē gata i lea, ua iai nei le ulua'i tusiga o se ta'iala e fesoasoani ātili i taumafaiga ia si'itia pea le silafia e fa'afetaia'i ai manatu māsanī lē fa'avaea e uiga i nafa o itūpā i nu'u ma afio'aga. Ua fa'atino fo'i e le Mālō i lalo o galuega a le Matāgaluega o Ā'oga Ta'aloga ma Aganu'u i ana matā'upu a'oa'oina a'oa'oga i ni vaega o aiā tatau a tagata soifua 'olo'o taga'i ai i aiā tatau a tagata soifua ma agatausili o le Fa'asāmoa. Peita'i, 'olo'o iai pea le fa'afitāuli o le au'ilī'ili ma le lautele e o'o atu i ai nei polokalame fa'apea le 'āto'atoa o matā'upu a'oa'oina, ina ia mafai ona fa'afetaia'i le fa'afitāuli o manatu māsanī lē fa'avaea e uiga i nafa o itūpā, ma si'itia le silafia i aiā tatau a tinā ma tama'ita'i. E mana'omia fo'i le fa'atino o se galuega e māta'itū taunu'uga ma le aogā lelei o polokalame fa'aputu silafia, 'ae po o o'o atu fo'i fa'amatalaga i le lautele o tagata i totonu o nu'u ma afio'aga. O matā'upu nei na fa'amati'e i le Līpoti o le Sā'ilī'iliga a le Ofisa.</p> <p>Na fa'amati'e i le Līpoti o le Sā'ilī'iliga, e matuā tāua le ātīna'eina o se 'auala o le tutusa o le tausiga o tamaiti e fa'avae i le Fa'asāmoa ma aiā tatau a tagata soifua, ina ia mafai ona fa'afetaia'i fa'afitāuli e tūla'i mai ona o nafa o itūpā ma manatu māsanī lē fa'avaea e uiga i nafa o itūpā. 'Ole'ā fesoasoani lea mo</p>

⁸ Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua "Līpoti o le Sā'ilī'iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018", pp. 127-128.

	tamaiti i le fa'afetaia'iga o fa'afitāuli o se ōagara e pūlea e ali'i, le 'au'auna ma usita'i o tama'ita'i i ali'i, ma aiā tau faigā 'āiga a ali'i. E mana'omia le fausia o ni polokalame au'ili'ili, lautele ma aogā lelei, fa'apea ni ta'iala o fa'atinoga e fesoasoani i fa'atinoga, 'ae lē gata i lea, o ni 'aulala aogā lelei o le māta'itūina o taunu'uga o nei polokalame. ⁹ E mana'omia fo'i nei fa'atinoga mo tinā ma tama'ita'i ma teine. ¹⁰
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	55%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	<p>Fa'amautinoa e au'ili'ili ma lautele polokalame fa'atupu silafia mo le fa'afetaia'iga o matā'upu tau manatu māsanī lē fa'avaea i nafa o itūpā ma ia o'o atu nei fa'amatalaga i tagata lautele i nu'u ma afio'aga e ala i le fa'aaogāina o Sui o Nu'u ma Sui Tama'ita'i o Nu'u.</p> <p>Toe iloilo ma fa'atino fa'aopoopoga i matā'upu a'oa'oina ina ia fa'amautinoa ua talafeagai le tali atu i mata'upu tau manatu māsanī lē fa'avaea i nafa o itūpā, ma si'itia le iloa i aiā tatau a tagata soifua.</p> <p>Fa'atino galuega ina ia fa'amāe'aina le Ta'iala mo le Saogalēmū o 'Āiga, Nu'u ma Afio'aga, e fa'aopoopo i taumafaiga fa'atupu silafia.</p>

2. Aiā Tatau a Tinā ma Tama'ita'i ma Tamaiti

Fautuaga	7. Fa'ata'ape manatu sesē o mātua ma fānau e uiga i aiā tatau a le tamaitiiti e ala i polokalame e aofia ai polokalame fa'apitoa o a'oa'oga mo nu'u ma afio'aga e ta'ita'i e le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, e galulue fa'atasi ai ma le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, ma Fa'alāpotopotoga Tūma'oti talafeagai.
Folasaga	O le polokalame 'olo'o fa'atino e le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u (Matāgaluega) mo Nu'u ma Afio'aga e maua ai le avanoa o tagata o le nu'u/mātua e taga'i i potuā'oga a a latou fānau fa'apea puna'oa 'olo'o fa'aaogā ma taunu'uga o fuataga. E maua ai e mātua le avanoa e mālamalama ai i le tāua o le aiā tatau a le tamaitiiti i a'oa'oga. O se taumafaiga na āfua mai ai isi fa'atinoga na maua ai e tinā le avanoa e fesoasoani ai i a latou fānau i le faiatutusi. O ia polokalame ua tā'ua o "le Polokalame a tinā faiatutusi" po o le "aso o le polokalame mo nu'u" 'olo'o fa'atinoina e o'o mai i le asō. 'Olo'o fa'aaauau pea taumafaiga e ala i le polokalame fa'aleausaga i ā'oga, o le Mālamalama i le Faiatutusi ma le tusitusi ma lloa fa'aaogā le Matematika. E lē gata i lea, o le fa'atinoga e le Matāgaluega o polokalame fa'atupu silafia, e fefā'asoaa'i ai le Matāgaluega ma Komiti Ā'oga, mātua, Sui o Nu'u ma Sui Tama'ita'i o Nu'u i le talanoaina o

⁹ Taga'i i le fautuaga 7, Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, "Līpoti o le Sā'ilī'iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018."

¹⁰ Taga'i i le fautuaga 8, Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, "Līpoti o le Sā'ilī'iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018."

	<p>le tūlāfono o le fa'amālosia o le ā'o'oga o tamaiti, 'ae fa'apea fo'i aiā tatau a le tamaitiiti e 'auai i a'oa'oga.¹¹</p> <p>O le līpoti a le Ofisa o le 2015 i le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua, na āfua mai ai lana Polokalame o Ā'oga Agaalofa (Friendly School Program), e taumafai e fa'ata'ape manatu sesē e uiga i aiā tatau a le tamaitiiti. O lonatolu lenei o tausaga o fa'atino lenei polokalame 'olo'o vā'ilī'ilī ai manatu sesē e uiga i aiā tatau a tamaiti ma le va'aiga lautele i aiā tatau a tagata soifua. E galulue fa'atasi le Ofisa ma le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u ma e aofia ai vaega o Aiā Tatau ma Tiute, ma le so'otaga o talitonuga fa'avae ma agatausili a aiā tatau a tagata soifua ma le Fa'asāmoa.¹²</p>
Iloiloga	<p>'Olo'o taulāmua le Mālō i le lagolagoina o le tāua o aiā tatau a tamaiti i a'oa'oga ma e fa'amālosia i le tūlāfono le 'auai atu i ā'oga o tamaiti uma i Sāmoa. Ua fa'atinoina polokalame feso'ota'i e fa'aali ai le tāua o nei matā'upu ma e fōliga mai ua iai taunu'uga lelei (e ui ina e lē o iloa tonu le lautele o nei suiga). Peita'i, 'olo'o telē pea le galuega e tatau ona fa'atino talu ai e lē o āto'atoa le fa'afetaia'iga o le fa'afitāuli ona o le itiiti po o le leai fo'i o ni polokalame fa'apitoa mo le sī'tia o le silafia o mātua i aiā tatau a tamaiti ma le māfua'aga e lē suia ai e nei aiā tatau matāfaioi a mātua i le tausiga o tamaiti.</p> <p>Ua fa'amāonia le aogā tele o le polokalame a le Ofisa o Ā'oga Agaalofa, i le fa'ailoonaina atu i tamaiti i ā'oga tūlagalua ma ā'oga maualuluga o a lātou aiā tatau ma o latou tiute. E ui ina ua mafai ai ona sī'tia le iloa e tamaitiā'oga, o se tasi o lu'i tele, o le lautele e o'o atu i ai aogā o le polokalame. O le taimi nei, na'o tamaitiā'oga 'olo'o aofia i le polokalame, 'ae lē o lautele atu ia aofia ai mātua ma nu'u ma afio'aga. O se tasi o māfua'aga o lenei tūlaga, o le 'uti'uti o puna'oa tautupe fa'apea le 'aufaigaluega e mana'omia e fa'atino ai se galuega lautele fa'apea. O lea lā na 'ave ai le fa'amuamua i tamaitiā'oga. E iai le fa'amoemoe o le Ofisa i le lagolago a le Mālō, e mafai ai ona fa'alauatele atu ma mautinoa ai e mafai ona fa'atino le polokalame mo isi vaega o tagata, 'aemaisse lava mātua e fōliga mai 'olo'o fa'auiga sesē pea aiā tatau a tamaiti.</p>
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	40%. Vasega C.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	la galulue fa'aatasī Matāgaluega a le Mālō 'aemaisse lava le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i ma le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u ma isi Fa'alāpotopotoga Tūma'oti ma le Ofisa e fa'atino polokalame fa'atupu silafia i aiā tatau a tamaiti ma fa'amautinoa e aofia ai vaega 'ese'ese o tagata o le atunu'u. Ia aofia i polokalame fuai'upu ma talitonuga fa'avae o le Feagaiga i Aiā Tatau a le Tamaitiiti ma matāfaioi a mātua, faia'oga ma nu'u ma afio'aga i lo latou fa'atinoga.

¹¹ Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

¹² Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua. Fa'amaumauga.

SA'OLOTOGA MA LE 'AUAI I 'UPUFAI O MĀLŌ

1. Toefuata'iga o Tūlāfono ma Faiga Fa'avae

Fautuaga	<p>2. la taga'i le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i ma le Ofisa o le Lōia Sili ma feutaga'i ma le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, i le tāpenaina o ni Ta'iala mo le Tūlāfono o Fono a Nu'u, ia mana'omia ai Ali'i ma Faipule ia maua e tinā ma tama'ita'i le avanoa i faigāfa'ai'uga i totonusi o nu'u.</p>
Folasaga	<p>Na tu'uina mai le folasaga a le Ofisa o le Lōia Sili e le'i tāpenaina ni ta'iala e tusa ma le fautuaga 'olo'o i luga.</p> <p>O le līpoti a le Komisi o le Toefuata'iga o Tūlāfono i le 2015 o lana iloiloga o le tausisia e tūlāfono a Sāmoa o āiaiga o le Feagaiga mo le Fa'amutaina o so'o se Fa'ailega Tagata Fa'asaga i Tinā ma Tama'ita'i, na fa'ailoa ai le manatu, e mafai ona talafeagai atu isi 'auala mo le fa'afetai'iga o lenei matā'upu, e pei o le tūsia o ni ta'itala, i lō 'auala fa'aleitūlāfono. E māfua lea ona o le lagona e mafai ona tūla'i mai se manatu, ua aiā tele le tūlāfono i matā'upu fa'alenu'u. O le manatu na fa'atū mai, e tatau ona tele atu polokalame e tulituliloa ai le fa'alelei ātili o nafa o tinā ma tama'ita'i, ma le suiga o manatu e uiga i nafa o ali'i ma tama'ita'i i totonusi o nu'u. Na mātauina e le Komisi o le Toefuata'iga o Tūlāfono a Sāmoa, o le tū māsanī i so'o se nu'u, o le āmana'ia lea o le nafa fa'aleaganu'u o tinā ma tama'ita'i, o le fautua.¹³</p> <p>Talu mai le 2015, ua fa'atino e le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i taumafaiga 'ese'ese ma polokalame e tulimata'i ai le ātīna'eina o tomai o tinā ma tama'ita'i i faigāfa'ai'uga ma si'itia le silafia i le tāua o lo latou sao i le ātīna'eina o nu'u ma afio'aga. Mo se fa'ata'ita'iga, a o lumana'i le faigāpālota o le 2016, na fa'atinoina se polokalame na fa'atupe fa'atasi e le Polokalame a Mālō 'Aupa'atasi mo Ātīna'e ma le Polokalame mo le Ātīna'e o Tinā ma Tama'ita'i Sāmoa, na fa'a'autū i le si'itia o le silafia e nu'u ma afio'aga o le tāua o le fa'amautinoa e mafai e tinā ma tama'ita'i ona tā'a'ina fa'agāsologa o le ātīna'e o le atunu'u, e ala i le si'itia o o latou avanoa o ni ta'ita'i i 'upufai o mālō. O le va'aiga i le aotelega o le atunu'u, e tele nu'u e iai Komiti a Tinā ma Tama'ita'i e 'auai ai tinā ma tama'ita'i i faigāfa'ai'uga ma 'olo'o tele ai lo latou sao i le fa'afoga o le nu'u. Peita'i, e lē āloa'ia nei komiti i tūlāfono. E lē gata i lea, e 'auai fo'i Matai tama'ita'i i fono a nu'u (115 mai le 151 nu'u).¹⁴</p> <p>Na fa'atino e le Fa'amalu o Fa'alapotopotoga a Samoa e lē o ni fa'alāpotopotoga a le Mālō (SUNGO) fa'atasi ma le Polokalame a Mālō 'Aupa'atasi mo Ātīna'e, ma le Polokalame mo le Fa'a'āu'upegaina ma le Tūlaga Tutusa o Itūpā, ni polokalame o a'oa'oga i le si'itia o le 'auai o tinā ma tama'ita'i i 'upufai o mālō. E iai vaega o tagata na tulituliloa ma na fa'a'autū le polokalame i vaega 'autū nei e fā,</p> <p style="padding-left: 2em;">1. Agava'a ma Aiā tatau a Tagata pālota,</p>

¹³ Komisi mo le Toefuata'iga o Tūlāfono a Sāmoa, folasaga tūsia. 27 Mati 2019.

¹⁴ Mālō o Sāmoa, "Līpoti Tu'uvaitaimi Lonaono: Feagaiga i le Fa'amutaina o so'o se Fa'ailega Tagata Fa'asaga i Tinā ma Tama'ita'i 2017", para 19, 77, 84, 85, 44-45, pp. 20-21.

	<p>2. Tāua o le Resitalaina ma Pālota,</p> <p>3. Teuteuga i lalo o le <i>Tūlāfono o le Teuteuga o le Fa'avae 2013</i> ma le <i>Tūlāfono o Faigāpālota 1963</i>,</p> <p>4. Lagolagoina o sui fa'atutū tama'ita'i uma po o le ā lava le vaega fa'a'upufai e 'auai.</p> <p>Na tulituliloa e le polokalame itūmālō uma i Sāmoa. Na iai folasaga a le Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga ma le Ofisa o le Komisi o Faigāpālota na fa'amālamalama ai ma fa'aihoa atu i tagatānu'u o latou nafa ma aiā tatau a tagata soifua e fa'avae i Tūlaga Fa'ata'atitia Fa'avāomālō o Faigāpālota. E 3 aiā tatau tau faigāpālota 'olo'o fa'amamafaina i nei Tūlaga Fa'ata'atitia: Aiā tatau e 'auai i le mālō, Aiā tatau e pālota ai ma filifilia, ma le Aiā tatau o avanoa tutusa e maua ai 'au'aunaga lautele. E faa'aihoa e le SUNGO le fa'afetai i le lagolago a le Mālō ma le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua ma e manatu e matuā tāua le galulue fa'atasi o ofisa o le mālō ma fa'alāpotopotoga tūma'oti i le lumana'i 'auā e fa'alagolago i ai le fa'amaniuaina o taumafaiga i le si'itia o le silafia ina ia fa'amautinoa e fa'atino taumafaiga a le mālō i tagata lautele i nu'u ma afio'aga¹⁵</p>
Iloiloga	Ua fa'aaogā puna'oa a le Mālō mo le ātīna'eina o agava'a o tinā ma tama'ita'i e 'auai ai i faigāfa'ai'uga, 'aemaise lava i le la'asaga fa'aleatunu'u e ala i polokalame o a'oa'oga fa'atupu silafia ma tomai ma agava'a e fa'a'autū i ta'ita'iga fa'a'upufai o mālō. O totonu o nu'u ma afio'aga, e ui ina telē le sao o tinā ma tama'ita'i (Matai pe lē matai) i le fa'afoga o le fa'agāsologa o fa'atinoga i totonu o le nu'u ma e iai isi e 'auai i fono a le nu'u, e tele lava ina iai pā pupuni e fa'alavelaveina ai lo latou 'auai 'āto'atoa. Mo se fa'ata'ita'iga, 'olo'o iai lava nu'u e fa'asā ona matai ni tama'ita'i ona o ni māfua'aga e aofia ai le manatu e lē talafeagai le 'auai o tama'ita'i i fono a le nu'u talu ai e iai tala i ia fono e lē talafeagai mo tama'ita'i. ¹⁶ Ua tūla'i mai le manatu e aogā atu 'auala e 'ese ma le tūlāfono (ft., o a'oa'oga m.m.f.), e si'itia ai le 'auai atu o tinā ma tama'ita'i i faigāfa'ai'uga. O le māfua'aga o lea manatu, e iai le popōlega o le fa'atūlāfonoina o lenei matā'upu e mafai ona a'afia ai nu'u ma āfāina ai le pule a Fono a Nu'u. E ui i 'auala ua fa'atinoina, o le tūlaga 'olo'o iai nei lava o le to'aititi o sui tama'ita'i ma le ititi o le sao o tama'ita'i i faigāfa'ai'uga i totonu o nu'u ma afio'aga fa'apea le atunu'u, o le lē āmana'ia lava lea ma le solia o aiā tatau a tinā ma tama'itai e lagona ai o latou leo ma 'auai i matā'upu e a'afia ai i latou ma o latou 'āiga.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	35%. Vasega C.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Fa'atino ia āga'i i luma (e ala i 'auala talafeagai) le 'auai o sui o tinā ma tama'ita'i i faigāfa'ai'uga i totonu o nu'u ma le atunu'u. Taga'i i le Fautuaga 11 o le Līpoti o le Sā'ilī'iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga.

¹⁵ Fa'amalu o Fa'alāpotopotoga a Samoa e lē o ni fa'alāpotopotoga a le Mālō, folasaga tūsia. 20 Mē 2019.

¹⁶ Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, "Līpoti o le Sā'ilī'iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018", pp. 235-236.

SA'OLOTOGA MA LE 'AUAI I LE TAMĀO'ĀIGA

1. Polokalame

Fautuaga	3. la āmana'ia ma ātīna'e e le Mālō ni so'otaga māfana ma mafai ona fa'aauau e galulue fa'atasi ai ma le Fa'alāpotopotoga Ātīna'e a Tinā ma Tama'ita'i i Pisinisi (WIBDI) mo le fa'aolaola, lagolago ma le fa'atupuina o polokalame tau tamāo'āiga o le fausaga e galulue fa'atasi ai tane ma tinā ma tama'ita'i i 'āiga, 'aemaise lava i nu'u i tua.
Folasaga	<p>O le WIBDI o le sui lea o le fa'alāpotopotoga a tagata e ona galuega i le Fono a le atunu'u e ta'ua o le <i>Samoa National Tripartite Forum</i> (SNTF). O le SNTF o se fono e faia fa'ai'uga ma e i lalo o le va'aiga a le Matāgaluega o Pisinisi, Ālāmanuia ma Leipa (MCIL), e feutaga'i, fefā'asoaa'i ma fa'afesuia'i fa'amatalaga i le vā o sui o le mālō, tagata e ona galuega ma tagata faigaluega, i matā'upu 'autū e tāua mo i latou uma e feso'ota'i ma le lagolagoina o fa'amasinoga tonu ma le maua o ni galuega lelei i Sāmoa. Ua galulue fa'atasi le Vaega o le Gaosiga ma Fefā'ataua'iga o 'Oloa (TMS) ma le WIBDI ma ofoina atu fa'atupega i le tele o ni polōketi e lagolagoina ai le ātīna'e tau tamāo'āiga i tausaga ua tuana'i. O le lu'i 'olo'o feagai nei ma le MCIL i le WIBDI o se sui o le SNTF, o le lē 'auai atu i fonotaga uma. O le WIBDI o se tasi o ofisa fa'atino 'autū i lalo o le Polokalame Lagolago tau Fefā'ataua'iga o le Polōketi Ta'iala o le Fa'aleleia o Tu'ufa'atasiga (Enhanced Integrated Framework project).¹⁷</p> <p>O se sini o le TMS, o le fa'amālosia lea o le Galulue Fa'apā'aga o le Mālō ma le Vaega Tūma'oti ma i latou uma e iai lo latou sao, ia ōgatasi ma le naunauta'iga o le mālō e "fa'aleleia ātili le 'auai o le vaega tūma'oti i le ātīna'e o le atunu'u".¹⁸ O le fa'amoemoe, ia fa'aauau pea le fesoasoani a le mālō i le vaega tūma'oti e fa'alelei ātili ai lo latou mafai ona fa'atino pisinisi. O le taga'i mamao a le TMS, 'ole'ā fa'amālosia ātili le galulue fa'apā'aga a le mālō ma le vaega tūma'oti e ala i le fa'aauauina o su'esu'ega i māketi a Fa'alāpotopotoga Tūma'oti a le Mālō, ma le fa'amatu'uina atu o galuega e nei fa'alāpotopotoga i le vaega tūma'oti ia fa'apea ona tupu olaola lea vaega. 'Olo'o galulue fo'i le MCIL ma isi ofisa fa'atino/ tagata 'autū e iai lo latou sao, i lalo o le TMS. E aofia i lenei vaega le 'Esetete Tausi a Sāmoa (STEC), Fa'alāpotopotoga o Su'esu'ega Fa'asaienisi a Sāmoa (SROS), Fa'alāpotopotoga a le 'Aufaipisinisi a Sāmoa, Ofisa mo le Ātīna'e o Pisinisi Lāiti ma le Sōsaiete a le 'Aufaifa'ato'aga a Sāmoa. 'Ole'ā fa'aauau le tupe fa'ameaalofa e tu'uina atu i le Fa'alāpotopotoga o le Vaega Tūma'oti (PSO), o se galuega fa'atino mo le Mālō, o se sao mo fa'alāpotopotoga 'autū e iai lo latou sao, e pei ona tā'ua i luga. 'Ole'ā fa'amautinoa e le TMS le si'itia o le tupe fa'ameaalofa i le PSO, ina ia maua e sui uma ma fa'alāpotopotoga i nu'u ma afio'aga e ūna'i ai le aofia o tagata uma i fa'atupega fa'apea le ātīna'eina o ta'iala mautū e fa'amautinoa ai le fa'aaogāina tatau o nei fa'aputugātupe.¹⁹</p>

¹⁷ Matāgaluega o Pisinisi, Ālāmanuia ma Leipa, folasaga tūsia. 29 Mati 2019.

¹⁸ Taga'i i le Ta'iala mo le Ātīna'e o Sāmoa 2017-2021, Taunu'uga 5.

¹⁹ Matāgaluega o Pisinisi, Ālāmanuia ma Leipa, folasaga tūsia. 29 Mati 2019.

	<p>'Olo'o fa'aauau le fa'atinoga e le WIBDI o polokalame i nu'u ma afio'aga i le ātīna'eina o tomai ma agava'a mo tagata talavou, tinā ma tama'ita'i i itū tau fa'ato'aga, pisinisi tau fa'ato'aga ma le fa'afoega o pisinisi. Ua fa'aihoa e le WIBDI le agaga o le fa'afetai i le lagolago a le Mālō i fa'atinoga e aofia ai le lalagaina o 'ie toga ma le polokalame o le fa'aaogāina na'o puna'oa e maua mai le 'ele'ele ma manu (organic program).²⁰ O lenei polokalame na ta'ita'i e komiti fa'afoe na fa'avae e le Mālō ma 'auai ai le WIBDI. E fa'aopoopo i le fesoasoani mai le Mālō, na maua mai fo'i e le WIBDI fesoasoani mai ana pā'aga i Niu Sila ma Ausetalia.²¹</p> <p>E lē gata i le WIBDI, ua fa'atino fo'i e isi Fa'alāpotopotoga Tūma'oti e pei o le To'omaga polokalame ātīna'e tau tamāo'āiga mo tinā ma tama'ita'i. O le polokalame a le To'omaga i lalo o le Fa'aputugātupe a Mālō 'Aufa'atasi mo le Ātīna'e o Tinā ma Tama'ita'i na maua ai e tama'ita'inofotane e sili atu i le 5,000 e leai ni galuega, a'oa'oga i tomai i 'aula mo le tausiga o 'āiga, e fesoasoani i a latou galuega e maua ai ni tuge. Mai le 5,000 o tama'ita'inofotane e leai ni galuega na tuliloa e le polōketi, na fa'amoemoe o le 10% po o le 500 'ole'ā mafai ona fa'atino galuega e maua ai tuge. Peita'i, e 646 tama'ita'inofotane na 'auai ua 'avea nei o tagata ua maua tuge e tausi ai o latou 'āiga.²²</p>
Iloiloga	<p>O le taimi nei ua lagolagoina ma tu'uina atu e le Mālō e ala atu i le TMS le fesoasoani tautupe mo Fa'alāpotopotoga Tūma'oti e fa'alelei ātili ai lo latou mafai ona fa'atino pisinisi. O le taimi nei 'olo'o iai se tuge fa'ameaalofa mai le mālō e mafai ona talosaga i ai Fa'alāpotopotoga Tūma'oti i se fesoasoani mo le āga'i i luma ma a latou ātīna'e. 'Olo'o galulue fa'atasi le TMS 'olo'o aofia ai ofisa 'ese'ese o le Mālō ma le WIBDI i polokalame 'ese'ese e ūna'i ai le mafai e fa'atino ai galuega tau tamāo'āiga. Peita'i, ua mātauina ua lape le lagolago a le WIBDI ma ua 'avea lea ma lu'i i le fa'atūmauina o le galulue fa'apā'aga.</p> <p>'Olo'o fa'aauau pea le fa'atinoga e le WIBDI o a'oa'oga mo ana pā'aga ma 'olo'o maua atu le lagolago mai le Mālō, e lē gata i le lagolago tautupe a o le fa'avaeina o komiti fa'afoe e fesoasoani e fa'alelei ātili ni isi o ana taumafaiga. E fa'afetaia fo'i taumafaiga a isi Fa'alāpotopotoga Tūma'oti i le fa'atinoina o vaega mana'omia e lē o iai ni fa'atinoga. Mo se fa'ata'ita'iga, o le galuega a le To'omaga i ana polokalame e ātīna'e ai tomai ua mafai ai e tama'ita'inofotane ona fa'atino galuega tau tamāo'āiga ua maua ai tuge e tausi ai o latou 'āiga.</p> <p>E ui i fa'afitāuli 'olo'o iai i lona 'auai, ua mautū le galulue fa'apā'aga o le Mālō ma le WIBDI ma e mafai ona fa'aleleia ātili lea so'otaga. E lē gata i lea, 'olo'o iai pea avanoa tau fa'atupega 'olo'o tu'uina atu e le Mālō, e fesoasoani i le ātīna'e e lē gata i le WIBDI a o isi ofisa o le TMS.</p>

²⁰ E 183 nu'u 'olo'o galulue ai le WIBDI i le ātīna'ega o fa'ato'aga e leai ni vailā'au gaosi e fa'aaogāina ai ma e silia i le SAT\$600,000 i le tausaga le tuge 'olo'o maua mai ai e ia 'āiga.

²¹ Taga'i i le 'upega tafā'ilagi a le WIBDI <https://www.womeninbusiness.ws/partners.html>.

²² To'omaga mo Ē Puapuagātia, folasaga tūsia. 16 Mē 2019.

Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	85%. Vasega A.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Galulue fa'atasi faifaipea ma tu'uina atu le lagolago talafeagai i Fa'alāpotopotoga Tūma'oti (e pei o le WIBDI, To'omaga ma isi) ia fa'aopoopoina le mautū o polokalame o le fa'a'āu'upegaina i fa'atinoga tau tamāo'āiga ma fa'amausalī le galulue fa'apā'aga. E tatau fo'i i Fa'alāpotopotoga Tūma'oti ona fa'aaogā avanoa 'olo'o tu'uina atu e le Mālō ina ia fa'amautinoa e mafai ona fa'aauau pisinisi.

Fautuaga	31. Fa'atupu avanoa e fa'amāsanai ai tupulaga talavou i le māketi o galuega ma 'āmata avanoa mo i latou fa'ato'ā ulufale i le ōagara faigaluega.
Folasaga	<p>O le 2016, e 708 le aofa'i o tagata talavou na fa'afaigaluega i le Vaega Tūma'oti aloa'ia. O le to'atele (258), na faigaluega i pisinisi o 'Oloa si'i'ātoa/ 'Oloa fa'ata'u ta'itasi. E 158 na faigaluega i pisinisi o 'Oloagaosi ma Fale e mau ai tagata. O pisinisi Tautupe e 158, 'ae i ititi ifo i le 50 na faigaluega i pisinisi e pei o Galuega tau Fausaga, Fa'afoga ma 'Au'aunaga Lagolago, A'oa'oga, Fa'amatalaga ma Feso'ota'iga.²³ O se tasi o lu'i tele 'olo'o feagai ma tupulaga talavou ma i latou 'olo'o sa'ili galuega, o le lē iai lea o tomai mana'omia ma le leai o ni a'oa'oga i ia tomai. Na aliali mai i le Su'esu'ega, e tatau i le mālō, fa'alāpotopotoga tūma'oti, 'aufaipisinisi ma i latou 'olo'o tu'uina atu a'oa'oga i tomai o galuega, ona fa'atino a'oa'oga e talafeagai ma tomai galue 'olo'o mana'omia e pisinisi. 'Olo'o iai fo'i le mana'oga ia galulue fa'atasi le Mālō ma pisinisi i le ātīna'ega o fuafuaga o a'oa'oga o tomai galue ina ia ōgatasi ma mana'oga o itū'āiga pisinisi 'ese'ese²⁴</p> <p>O le 2017, na galulue fa'atasi ai le Fono Aoao a Tupulaga Talavou a Sāmoa (SNYC), le Polokalame a le Pasefika mo Ta'ita'iga ma le Fa'alāpotopotoga Fa'avāomālō o Leipa i se Su'esu'ega Tulituliloa o le Fa'afaigaluegaina o Tupulaga Talavou (Su'esu'ega).²⁵ Na aliali mai i le Su'esu'ega, o le 58.61% o tupulaga talavou i Sāmoa e lē faigaluega 'ae 41.39% na 'auai i galuega e maua ai tipe. Mo tagata talavou e lē faigaluega, na fa'amat'eina o ni isi o māfua'aga o le lē faigaluega e aofia ai tiute fa'ale'āiga, leai se naunau e sa'ili se galuega, fa'apea le leai o se iloa o avanoa faigaluega 'olo'o mafai ona maua. E lē gata i lea, ua fa'aopoopo i lenei fa'afitāuli le maualuga o le fua fa'atatau o i latou e fa'ama'amulu mai ā'oga tūlagalua ma ā'oga maualuga (78.93%), ma i'u ai ina lē māe'a a latou a'oa'oga, ma lē maua ai ni agava'a e galue ai ma tomai mana'omia mo le fa'afaigaluegaina.²⁶</p>

²³ Matāgaluega o Pisinisi, Ālāmanuia ma Leipa, 2016 Su'esu'ega o le Māketi o Leipa, 2016, p.13. Maua mai i le <https://www.mcil.gov.ws/wp-content/uploads/2017/12/2016-LMS-ORIGINAL-FINAL-REPORT-2.pdf>.

²⁴ Matāgaluega o Pisinisi, Ālāmanuia ma Leipa, 2016 Su'esu'ega o le Māketi o Leipa, 2016, p.27. Maua mai i le <https://www.mcil.gov.ws/wp-content/uploads/2017/12/2016-LMS-ORIGINAL-FINAL-REPORT-2.pdf>.

²⁵ Na aofia i le Su'esu'ega tupulaga talavou e 800 mai nu'u ma afio'aga e 14 i Upolu ma Savai'i.

²⁶ Fono Aoao a Tupulaga Talavou, Su'esu'ega Tulituliloa o le Fa'afaigaluegaina o Tupulaga Talavou, 2017. Maua mai i le <http://www.plp.org.fj/wp-content/uploads/2017/06/Samoa-National-Youth-Council-Tracer-Youth-Employment-Survey-Report-June-2017.pdf>.

	<p>Ua galue le Mālō e faia polokalame ma isi taumafaiga e fa'afetaia'i ai lenei matā'upu. Ua iai le faiga o fa'amaumauga o fa'amatalaga o le māketi o leipa i le MCIL, ua mautinoa ai le maua e tupulaga talavou o fa'amatalaga i avanoa faigaluega 'olo'o maua i le māketi. O lea tūlaga 'ole'ā mafai ai ona o latou fa'ataunu'u itū e mana'omia e sa'ili ai ni galuega. E fa'atino e le MCIL a'oa'oga i tausaga ta'itasi mo i latou 'olo'o sa'ili galuega e fa'aleleia ai o latou tomai fa'avae i le sā'iliga o ni galuega. O se tasi 'auala e sī'itia ai le iloa e tupulaga talavou 'olo'o sa'ili galuega, o le tu'ufa'atasia lea o polokalame fa'alauiloa o pisinisi 'ese'ese ma se polokalame a le MCIL e fa'asolo atu i vaega o le atunu'u. O taumafaiga e fesoasoani i tupulaga talavou na sainia ai e le MCIL ma le SYNC se Tusi o le Maliega, e fefā'asoaa'i ai i fa'amatalaga o tagata e leia ni galuega 'olo'o sa'ili ni galuega ina ia mafai ona sa'ili tonu ia tagata i ni galuega patino 'olo'o avanoa. Toetiti lava tala mai i latou uma na sa'ili galuega na 'auai i a'oa'oga, e le'i leva ona mā'a le 'auai i a'oa'oga mo tagata sa'ili galuega, 'ae maua loa a latou galuega.²⁷</p> <p>O totogifuapauina mo 'aperenitisi, 'olo'o totogi e le Mālō le 50%, 30% e totogi e tagata e ona galuega, 'ae 20% le tagata 'aperenitisi. O le iai o ni tu'usaunoaga o lāfoga totogi mo tagata e ona galuega/pisinisi e mafai ona fesoasoani i le fa'alauteleina o lenei polokalame, e ala i le fa'aopoopoina o matātā e aofia ai, fa'aleleia o tūlaga o falefaigaluega mo 'aperenitisi, fa'aleleia o totogi ma le fa'ateleina o tagata fa'au'u e maualuga agava'a, i tausaga ta'itasi. Sī'itia le tūlaga o agava'a aloa'ia ma fa'ailogā Sāmoa e tusa ma suiga āga'i i luma o tekonomosi. O le polōketi e fua ai taunu'uga o le polokalame o 'aperenitisi, na fa'atino ina ia fa'aleleia ma fa'afaigōfie le fa'agāsologa, 'olo'o aofia ai le mana'oga e toe iloilo matā'upu a'oa'oina o matātā e fitu 'olo'o iai nei, ma le ātīna'ega o le matātā fou o le tekonomosi fa'a'eletoroni.²⁸</p> <p>Ua fa'atino fo'i e isi ofisa ma fa'alāpotopotoga tūma'oti polokalame e fesoasoani ai i tupulaga talavou ia maua ni galuega. Mo se fa'ata'ita'iga, na 'āmata i le 2018 e le Nofoaga mo A'oa'oga i Tomai o Galuega, le Oloamanu le Ulua'i Tusipasi o A'oa'oga i Matātā 'Ese'ese (PVET). 'Ole'ā tu'uina atu i le polokalame o le PVET avanoa i a'oa'oga i tomai o galuega o matātā 'ese'ese mo tupulaga talavou na fa'ama'amulu mai ā'oga i le Tausaga 10 e a'oa'oina ai i le Gagana Peretānia, Matematika ma a'oa'oga tau Komepiuta. Peita'i, o se tasi o lu'i na mātauina, o le mafai lea ona fa'aauau o le polokalame ona o itū tau fa'atupega ma le iai pea o tupulaga e fia 'auai.²⁹ E fa'atino e le SYNC se polokalame mo le Fa'afaigaluegaina o Tupulaga Talavou, e tulimata'i ai le tu'uina atu i tupulaga talavou o fa'amatalaga (i avanoa faigaluega, tomai mana'omia e tagata e ona galuega, tāpenaga o talosaga i avanoa faigaluega, tomai i fa'atalanoaga ma āmioga tatau i galuega), ma 'au'aunaga tau fa'afaigaluegaina, e fesoasoani ia fa'amanuiaina lo latou ulufale atu i le</p>
--	---

²⁷ Matāgaluega o Pisini, Ālāmanua ma Leipa, folasaga tūsia. 29 Mati 2019.

²⁸ Matāgaluega o Pisini, Ālāmanua ma Leipa, folasaga tūsia. 29 Mati 2019.

²⁹ Samoa Observer, "Oloamanu to tackle youth unemployment", 13 Tesema 2017. Maua mai i le

<https://www.samoaobserver.ws/category/samoa/26620?cont=true#>.

	<p>māketi o leipa. ‘Olo’o galulue fa’atasi le SYNC ma le MCIL i le fa’atinoga o lenei galuega.³⁰</p> <p>Ua fa’atino fo’i e le Pūlega o Fa’ailoga ma Tusipasi Taualoa a Sāmoa, e ala i lana faiga mo le fa’amāoniga o tūlaga aupito mana’omia i fa’ailoga ma tusipasi, le aloa’ia o a’oa’oga pupu’u (non-formal learning). O lea faiga ua maua ai avanoa ma matai ai le faitoto’ā mo le aloa’ia o a’oa’oga ma tomai e maua i fafo atu o a’oa’oga aloa’ia. O le itū aupito tāua o le āmana’ia lea ma aloa’ia o a’oa’oga ma tomai i la’asaga ‘ese’ese i totonusi o nu’u ma afio’aga³¹</p>
Iloiloga	<p>‘Ae le’i o’o mai i le 2017, e tele su’esu’ega na fa’atino ma e ‘ese’ese ata na maua ai o le tūlaga o tupulaga talavou e lē faigaluega. Peita’i, o se popōlega tele o iai pea, o le maualuga lea o lenei fuainūmera (58.61%). Ua fa’amāonia le aogā o galuega ua fa’atino e le Mālō e ala i le fefā’asoaa’i o fa’amatatalaga fa’apea polokalame ‘aperenitisi ua fesoasoani i tupulaga talavou e maua ai galuega. Ua iai fo’i taumafaiga ua galulue fa’apā’aga ai ma fa’alāpotopotoga tūma’oti e fō’ia lenei fa’afitāuli. Mo se fa’ata’ita’iga, o le sainia o le Tusi o Maliega e le MCIL ma le SNYC i le fefā’asoaa’iga o fa’amatatalaga, ua ‘avea lea o se ‘auala e maua ai galuega e tupulaga talavou e lē faigaluega, ‘aemaise lava i nu’u ma afio’aga.³² O avanoa i a’oa’oga i tomai o galuega ‘olo’o tu’uina atu e fa’alāpotopotoga tūma’oti fa’apea le Mālō, fa’atasi ai ma le aloa’ia o tusipasi mo a’oa’oga pupu’u, ua fesoasoani lea i le fa’amautinoa e lē gata ina maua e tupulaga talavou tomai ma iloa e mana’omia i galuega, a ua maua ai fo’i isi avanoa e tele atu mo i latou e ‘auai i a’oa’oga pupu’u e aloa’ia o latou tomai ma fa’apea ona maua galuega.</p> <p>Peita’i, ‘olo’o iai pea lu’i ma e mana’omia isi galuega fa’atino, ‘aemaise lava i le ātīna’ega ma le fa’atupega o avanoa o a’oa’oga mo tupulaga talavou i tomai o galuega, lo latou iloa o avanoa ‘olo’o maua, fa’apea le maua o ‘auala aupito talafeagai e maua ai fa’amatatalaga, ‘aemaise lava mo i latou e i nu’u ma afio’aga i tua atu o le taulaga ma e lē lava puna’oa e maua ai nei fa’amatatalaga. E lē gata i lea, ‘olo’o iai pea le mana’oga mo polokalame e aogā atu ma talafeagai e fau fa’apitoa mo matātā ‘ese’ese ina ia mautinoa e tele avanoa e sa’ili ma maua ai galuega i vaega latou te lagona e talafeagai atu mo o latou tomai ma agava’a.</p>
Vasega ma le fa’atūlagaga aoao (%) o fa’atinoga	65%. Vasega B.
Fautuaga	Fa’auau faifaipea le lagolago (avanoa, puna’oa ma fa’amatatalaga) mo tupulaga talavou ma fa’amautinoa ua latou ‘ūmia iloa ma tomai mana’omia e faigaluega ai, e ala i le ātīna’ega o polokalame e tulimata’i ai le

³⁰ Taga’i i le ‘upega tafā’ilagi a le Fono Aoao a Tupulaga Talavou Sāmoa i le <http://www.snyc.org.ws/index.php/activities/project/youth-employment-program>.

³¹ Taga’i i le ‘upega tafā’ilagi a le Pūlega o Fa’ailoga ma Tusipasi Taualoa a Sāmoa i le http://www.sqa.gov.ws/?page_id=458.

³² Taga’i i le ‘upega tafā’ilagi a le Pūlega o Fa’ailoga ma Tusipasi Taualoa a Sāmoa i le http://www.sqa.gov.ws/?page_id=458.

	fa'aāu'upegaina tau tamāo'āiga i matātā ia tele ai filifiliga e mafai ai ona tino mai taunu'uga o o latou fa'amoemoega ma o latou tomai ma agava'a.
--	---

2. Toefuata'iga o tūlāfono ma faiga fa'avae

Fautuaga	<p>15. la taga'i le Mālō i le fa'amāonia 'ātoa o le Feagaiga i Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa (CRPD) e leai ni vaega e fa'atapula'a, fa'apea le Feagaiga 159 a le Fa'alāpotopotoga Fa'avāomālō o Leipa (ILO) – e uiga i le Toefuata'iga ma le Fa'afaigaluegaina (o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa), 1983.</p>
Folasaga	<p>O le 2016 na fa'amāonia 'ātoa ai e Sāmoa le CRPD e leai ni vaega e fa'atapula'a. Talu mai Oketopa 2018, 'olo'o galue le MCIL i Feagaiga 103 (Puipuiga o Tinā failele), Feagaiga 156 (Tagata faigaluega e iai Matāfaioi Fa'ale'āiga), ma le Feagaiga 189 (Tagata Faigaluega i Totonu o 'Āiga a le ILO), ia o'o atu i le 2020 ua fa'amāonia uma.³³</p> <p>E tele polōketi ua fa'atino e le Mālō ma Fa'alāpotopotoga Tūma'oti mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i le tu'uina atu o a'oa'oga o tomai ma avanoa mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i matātā 'ese'ese e ala i le Polokalame mo 'Aperenitisi 'olo'o avanoa mo so'o se tagata. Ua iai fo'i a'oa'oga tau tomai o galuega e fa'amautinoa ai e maua e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa fa'amatalaga e fesoasoani i le sā'iliga o galuega. Peita'i, e ui ina iai nei avanoa, 'olo'o mana'omia pea galuega ina ia fa'amautinoa e lagolagoina nei tagata e ala i lo latou maua o fa'amatalaga o avanoa e feso'ota'i ma o latou mana'oga fa'apitoa ina ia mafai ona o latou fa'aaogāina 'āto'atoa. Talu ai o le tausaga lenei e fa'atino ai le līpoti a le Mālō i ana matāfaioi i lalo o le Feagaiga i Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, e tāua le fa'amautinoa e le Mālō e tonu ma feso'ota'i fa'amatalaga e tu'uina atu, e fa'amati'e ai tūlaga ua 'ausia, fa'apea lu'i 'olo'o iai, ina ia fesoasoani i ana fa'ai'uga mo le maua ma le fa'aleleia o le maua e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa o avanoa tutusa i galuega.</p> <p>'Olo'o galue nei le Mālō i le tāpenaga o se tūlāfono fa'atatau i tagata e iai mana'oga fa'apitoa, 'ole'ā aofia ai matā'upu tau Tagata i Sāmoa e iai Mana'oga Fa'apitoa, e pei ona iai i fautuaga o le iloiloga o le tausisia e tūlāfono a le Mālō o ana matāfaioi i lalo o le feagaiga.³⁴</p>
Iloiloga	<p>O se la'asaga tele i le āga'i i luma i le āmana'ia ma le lagolagoina o aiā tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i Sāmoa le fa'amāonia 'āto'atoa e le Mālō o le Feagaiga. 'Olo'o fa'agāsolo i le taimi nei galuega mo le fa'amāonia e Sāmoa o Feagaiga e 3 a le ILO. Peita'i, e fōliga mai e lē aofia ai le Feagaiga 159 a le ILO – Toefuata'iga ma le Fa'afaigaluegaina (o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa), 1983. Ui i lea, 'olo'o iai polokalame e fa'amalieina ai lea mana'oga e pei o le Polokalame o 'Aperenitisi. Mai folasaga na tu'uina mai, e leai ni Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ua 'auai. E o'o mai i le asō, 'olo'o fa'asolo i le atunu'u polokalame fa'atupu silafia e le MCIL i ā'oga, tupulaga talavou m.f., e fa'alauiloa ma ūna'i ai le Polokalame o 'Aperenitisi, e avanoa mo so'o se</p>

³³ Matāgaluega o le Vā i fafo ma Fefa'ataua'iga, folasaga tūsia. 2 Aperila 2019.

³⁴ Ofisa o le Lōia Sili, folasaga tūsia. 30 Mē, 2019.

	tagata, e aofia ai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. O lana matāfaioi o le tu'uina atu o a'oa'oga, ua iai i le Iunivesitē Aoao o Sāmoa nofoaga, 'au'aunaga ma fausaga fa'apitoa e talafeagai mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. 'Olo'o galulue fa'atasi fo'i le MCIL ma le NOLA e fa'atino sā'iliga o tomai mana'omia ma tu'uina atu i sui fa'amatalaga i galuega 'olo'o iai ni avanoa faigaluega. ³⁵ E lē gata i lea, 'olo'o galue nei le Mālō i se tūlāfono i tagata e iai mana'oga fa'apitoa i le fa'amoemoe 'ole'ā tali atu ai i matā'upu feso'ota'i ma tagata e iai mana'oga fa'apitoa i vaega uma o le soifuaga tau agafeso'ota'i, tamāo'āiga ma 'upufai o mālō.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	55%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Fa'aauau taumafaiga ina ia fa'amautinoa e iai avanoa faigaluega mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e ala i le tulimata'i o o latou tūlaga fa'apitoa ma ia o latou maua fa'amatalaga e talafeagai ma o latou agava'a ina ia mafai ona o latou maua avanoa e fa'aaogā ai. Fa'aauau le fa'amoemoe e fa'amāonia i le 2020 le Feagaiga 159 a le ILO – Toefuata'iga ma le Fa'afaigaluegaina (o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa), 1983.

Fautuaga	18. E pei ona fautuaina i le Iloiloga Fa'a'ogātotonu a le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita', Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ita'i, ia toe taga'i le Matāgaluega o Pisinisi, Ālāmanuia ma Leipa e toe iloilo le maua o avanoa e mafai ona 'auai tagata i a latou a'oa'oga i tomai o galuega e tusa ma le Feagaiga 159 a le ILO – Toefuata'iga ma le Fa'afaigaluegaina (o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa), 1983, ma fai ni fautuaga i 'aula e mafai ai ona si'itia le tūlaga o le maua e tagata uma o avanoa e 'auai.
Folasaga	Na fa'avae le Polokalame o 'Aperenitisi ma le fa'amoemoe o le Mālō e 'auai 'āto'atoa tagata uma e aofia ai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Peita'i, talu ona fa'amamalu le <i>Tūlāfono o le Polokalame 'Aperenitisi 1972</i> ma ona <i>Tūlāfono Fa'atonutonu 1973</i> , e le'i iai se fa'amaumauga o ni Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ua 'auai. O le taimi nei, 'olo'o fa'asolo i le atunu'u polokalame fa'atupu silafia e le MCIL i ā'oga, tupulaga talavou m.f., e fa'alauiloa ma ūna'i ai le Polokalame o 'Aperenitisi, e avanoa mo so'o se tagata, e aofia ai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. O lana matāfaioi o le tu'uina atu o a'oa'oga, ua iai i le Iunivesitē Aoao o Sāmoa nofoaga, 'au'aunaga ma fausaga fa'apitoa e talafeagai mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. ³⁶ 'Olo'o galue nei le Mālō i se tūlāfono i tagata e iai mana'oga fa'apitoa i le fa'amoemoe 'ole'ā tali atu ai i matā'upu feso'ota'i ma tagata e iai mana'oga fa'apitoa e pei ona fautuaina i le iloiloga o le tausisia e tūlāfono a Sāmoa o ana matāfaioi. ³⁷

³⁵ Matāgaluega o Pisinisi, Ālāmanuia ma Leipa, folasaga tūsia. 29 Mati 2019.

³⁶ Matāgaluega o Pisinisi, Ālāmanuia ma Leipa, folasaga tūsia. 29 Mati 2019.

³⁷ Ofisa o le Lōia Sili, folasaga tūsia. 30 Mē, 2019.

Iloiloga	Ua sāunia e le Mālō avanoa e fa'amautinoa ai e fa'aaogā ma 'auai tagata uma e aofia ai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. 'Olo'o tu'uina atu fo'i le fesoasoani a fa'alāpotopotoga tūma'oti e ala i a'oa'oga i tomai o galuega mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Peita'i, 'olo'o mana'omia pea ni isi 'auala e fa'amautinoa ai e maua e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa polokalame o a'oa'oga i matatā galue 'olo'o ofoina atu. O se galuega lelei fo'i 'olo'o fa'atinoina e le Mālō mo le āga'i i luma o le ātīna'e o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa fa'apea le lagolagoina o a latou aiā tatau, o le tāpenaina lea o le tūlāfono mo tagata e iai mana'oga fa'apitoa.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	65%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Si'itia le silafia i polokalame o a'oa'oga i tomai o galuega fa'apea avanoa mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.

Fautuaga	33. Ia taga'i fono a nu'u ma 'ekālēsia i ni 'auala e fa'aitiitia ai le 'avega o matāfaioi fa'aleaganu'u ma fa'alelotu, 'aemaise lava mo tagata o nu'u e a'afiagōfie le tamāo'āiga.
Folasaga	E leai ni manatu na fa'ao'o mai. Peita'i, 'olo'o iai le fa'amoemoe o le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, o se vaega o fa'atinoga o Fuafuaga Ātīna'e a le Vaega tau Nu'u ma Afio'aga, 'ole'ā galulue ai itūmālō ta'itasi o Sāmoa i le tāpenaga o fuafuaga tau ātīna'e e aofia ai matā'upu tau agafeso'ota'i ma matā'upu e feso'ota'i ma le ātīna'e o le tamāo'āiga. ³⁸
Iloiloga	Na fa'amati'e i le Līpoti a le Ofisa o lana Sā'ilī'iliga, e mafai ona tele se sao o matāfaioi fa'aleaganu'u ma fa'alelotu i le fa'afitāuli o sāuāga i totonu o 'āiga. O le fai fa'atauvāga o saofaga fa'aleaganu'u ma fa'alelotu ma le lē mafai e ta'ita'i o nu'u, 'āiga ma lotu ona pūlea le aofa'i o nei saofaga, ua fa'aopoopoina ai pea le 'avega tautupe i 'āiga, ma e mafai ona 'avea lea o se u'una'i, ma le ātili ta'atele o sāuāga i totonu o 'āiga i le atunu'u. ³⁹
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	20%. Vasega D.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Fāamālosi'au i fono a nu'u, lotu ma nu'u ma afio'aga e sa'ilī ma fa'atino isi 'auala aogā lelei e fa'aitiitia ai saofaga tautupe mai 'āiga. Taga'i i Fautuaga 21 ma le 35 o le Līpoti o le Sā'ilī'iliga i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018.

³⁸ Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, Vaega o Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga Fonotaga Fa'aletausaga Muamua, 13-14 Novema 2018, Maota o le TATTE, Sogi.

³⁹ Taga'i i i'uga 44 ma le 45, Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, "Līpoti o le Sā'ilī'iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018".

SA'OLOTOGA MAI SĀUĀGA

1. Puna'oa ma fa'atupega

Fautuaga	<p>4. Ia tu'uina atu e le Mālō alagātupe ma fesoasoani talafeagai i Fa'alāpotopotoga Tūma'oti uma 'olo'o galulue i le puipuiga o 'āiga, 'aemaise lava i nu'u i tua, e galulue fa'atasi ai ma le Vaega o Sāuāga Fa'alotoifale o le Matāgaluega o Leoleo (DVU). E tatau ona 'ave le fa'amuamua i le fausia o se Nofoaga o Sulufa'iga mai Sāuāga Fa'alotoifale e galulue fa'atasi ai ma le To'omaga, ina ia mafai ona tu'uina atu le fesoasoani talafeagai mo i latou e a'afia i sāuāga.</p>
Folasaga	<p>E vāvālalata so'otaga galue a le DVU ma le To'omaga i le tu'uina atu o fesoasoani i tagata a'afia i sāuāga, 'aemaise lava i le talosagaina o ni poloa'iga tau puipuiga. O le tūlaga māsanī tau faufautuaga i tagata a'afia, e 'auina atu e le Matāgaluega nei tagata i le To'omaga po o isi Fa'alāpotopotoga Tūma'oti e maua ai lea fesoasoani.⁴⁰</p> <p>O le fa'amoemoe o le To'omaga o le puipuiga ma le lagolagoina o aiā tatau a tagata āfāina i sāuāga ma tagata aupito a'afiagōfie, e pei o tinā ma tama'ita'i ma tamaiti, 'ae patino i le aiā tatau ia sa'oloto mai faiga fa'atāutala. O taumafaiga ia tino mai lea fa'amoemoe, ua 'avea ai le To'omaga o se leo o tagata āfāina ma ia fa'atino galuega fesoasoani mo tagata ta'ito'atasi, sāunia nofoaga e malu ai tamaiti, ma fa'atino polokalame mo le fa'atupuina o le silafia ma le tāofia o sāuāga i totonu o nu'u ma afio'aga. E iai fo'i ona sui i totonu o nu'u e fesoasoani i tagata āfāina i sāuāga e ala i le tu'uina atu o fa'amatalaga i 'au'aunaga mo fesoasoani fa'apea le līpotiina.⁴¹ Na o le To'omaga le fa'alāpotopotoga 'olo'o iai le nofoaga e malu ai tamaiti, fa'apea fo'i tinā ma tama'ita'i ma teine ua o'o i ai faiga fa'atāutala. E o'o mai i le asō, e leai se fesoasoani mai le Mālō i le fausia o se Nofoaga e malu ai Tagata āfāina ona o Sāuāga i Totonu o 'Āiga. O nofoaga sulufa'i ua fausia e le To'omaga e fa'aagāga mo tamaiti ua āfāina i sāuāga tau faigā 'āiga. Na fa'atupeina nei nofoaga e meaalofa mai tagata ta'ito'atasi, le lagolago a 'aulotu ma le 'aufaipisinisi. Pau le fesoasoani a le Mālō mo tagata āfāina, 'olo'o 'aulala mai i le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, i totogi o faiā'oga o le Ā'oga o Fa'amoemoega (i lalo o fuafuaga a le mālō mo a'oa'oga).⁴²</p> <p>O polokalame fuata'i a le To'omaga mo tamaiti ua āfāina i sāuāga fa'avae i itūpā e aofia ai Lagolago tau Māfaufau ma Agafeso'ota'i e mana'omia mo tamaiti e pei o a'oa'oga fa'aauau i le Nofoaga, tomai i 'aulala o le tausiga o le ūlaga, polokalame fa'aleagaga, faufautuaga ona o āfāina ua o'o i ai ma faufautuaga i le pūlea o le ita, ātīna'ega o tomai i ta'aloga, mūsika, fa'atufugaga ma tomai o faiga o togālā'au mo le maua o le to'afilēmū. Na fa'aauau le Polokalame Lagolago a le To'omaga mo tagata fa'atino sāuāga e aofia ai ali'i, tama'ita'i ma tagata talavou solitūlāfono (pūlea o le ita, fa'afoga)</p>

⁴⁰ Matāgaluega o Leoleo, folasaga tūsia. 18 Aperila 2019.

⁴¹ Tagai i le To'omaga mo Ī Puapuagātia, <http://www.samoavictimsupport.org/>.

⁴² To'omaga mo Ī Puapuagātia, folasaga tūsia. 16 Mē 2019.

	<p>o popōlega, faufautuaga mo ulugāli'i, faufautuaga i le fa'aaogā fa'atāutala o le 'ava mālosi m.m.f.⁴³</p>
Iloiloga	<p>E ui ina iai le lagolago a le Mālō mo tagata āfāina i faiga fa'atāutala 'olo'o tu'uina atu e le Vaega o Sāuāga Fa'alotoifale e ala i poloa'iga tau puipuiga, e fōliga mai o le tele o galuega fa'atino e pei o faufautuaga, nofoaga e malu ai m.f., 'olo'o tau'aveina lea e Fa'alāpotopotoga Tūma'oti. Na fa'amāonia lea i le Līpoti a le Ofisa o lana Sa'il'iiliga na fa'amati'e ai o le taimi nei, pau le fesoasoani 'olo'o tu'uina atu e le Mālō i tagata āfāina i sāuāga o poloa'iga tau puipuiga. Peita'i, e lē mafai ona maua e tagata uma lenei fesoasoani ona o le lē mālamalama po o le lē gafatia fo'i o le totogi o 'au'aunaga tau lōia. Ua tele tausaga 'olo'o fa'alagolago le Mālō i le agalelei o nu'u ma afio'aga ma Fa'alāpotopotoga Tūma'oti. Peita'i, e lē gafatia e Fa'alāpotopotoga Tūma'oti le galuega talu ai le telē o le fa'afitāuli 'olo'o iai nei.</p> <p>Ua fa'aalia ma le mautinoa e le Ofisa i lana Līpoti o le Sā'il'iiliga, o le matāfaioi a le Mālō le tu'uina atu o nei 'au'aunaga mo tagata ua āfāina i sāuāga ina ia fa'amautinoa latou te maua le fesoasoani ma le lagolago mana'omia. E toe fa'amauina le fautuaga a le Ofisa mo le fa'atupeina e le Mālō o ni fale e sulufa'i iai tagata, e pei fo'i ona fa'amati'e e le To'omaga, o se galuega 'olo'o mana'omia.⁴⁴ E ui ina 'olo'o iai le nofoaga e sulufa'i atu i ai ma maua ai e tagata āfāina i sāuāga i totonu o 'āiga le tausiga mana'omia, e lē tāitai ona lava. O se isi filifiliga pe 'āfai e lē finagalo le Mālō e fa'atino nei 'au'aunaga, e fautuaina e le Ofisa le lagolagoina o le fa'atino e le vaega tūma'oti e ala i le tu'uina atu o le fesoasoani tautupe i se 'aula o tauofoga e tatala mo i latou e fia 'auai.⁴⁵</p>
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	15%. Vasega D (O lenei fautuaga e fa'atatau i galuega fa'atino a le Mālō 'ae lē o Fa'alāpotopotoga Tūma'oti).
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Taga'i i le Fautuaga 14 o le Līpoti o le Sā'il'iiliga i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018.

2. Faiga o Līpoti

Fautuaga	13. Ia galulue fa'atasi le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua ma le Vaega o le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u, Afio'aga ma Agafeso'ota'i mo le Puipuiga o le Tamaitiiti, e iloilo ma ātīna'e ni auala e faigofie ona fa'aaogā e tamaiti e lipoti ai le sāuāina o tamaiti, faigā 'āiga fa'atāutala ma le mata'ifale, i le Vaega o Su'esu'ega o Soligātulafono o le Matāgaluega o Leleo.
Folasaga	O Sētema 2017, na tu'uina atu ai i le Kapaneta mo lana iloiloga le ulua'i tusiga o le Tūlāfona Taufa'aofi o le Tausiga ma le Puipuiga o Tamaiti. Ua tāpenaina

⁴³ To'omaga mo Ē Puapuagātia, folasaga tūsia. 16 Mē 2019.

⁴⁴ Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, "Līpoti o le Sā'il'iiliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018", pp. 258-259

⁴⁵ Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, "Līpoti o le Sā'il'iiliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018", p. 259.

	<p>lenei tūlāfono taufa'aofi ona o matāfaioi a Sāmoa i lalo o feagaiga fa'avāomālō ma tūlaga mana'omia, 'aemaise lava i lalo o le Feagaiga i Aiā Tatau a le Tamaitiiti (Feagaiga) ma 'olo'o lisī ta'itasi ai talitonuga fa'avae o le Feagaiga e 'avea ma "talitonuga ta'iala" o le Tūlāfono Taufa'aofi (o lona uiga, e āmana'ia i le Tūlāfono Taufa'aofi le aupito sili ona tāua i lona fa'atinoga, o le saogalēmū, ola manuia, ma le mea aupito sili ona lelei mo le tamaitiiti). E lē gata i lea, e leai se aiaiga o se tu'usaunoaga i le Tūlāfono Taufa'aofi, ma o lea tūlaga, ua tatau ai ona fausia, fatauina ma fa'atinoina isi tūlāfono ia tusa ma le Tūlāfono Taufa'aofi ma 'āfai e iai ni fete'ena'iga ma isi tūlāfono, e fa'aaogāina aiaiga o le Tūlāfono Taufa'aofi. Peita'i ona o tūlaga tau faiga fa'avae, ua ta'atia mo le taimi nei le Tūlāfono Taufa'aofi se'i fa'avaeina se fuafuaga o 'aula o fa'atinoga mo se ta'iala fa'aletūlāfono. O lea na 'āmata ai i le 2018 le galuega a le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i (MWCSD) e ātīna'e se <i>Faiga Fa'avae ma se Fuafuaga o Fa'atinoga a le Atunu'u mo le Tausiga ma le Puipuiga o Tamaiti (2019-2024)</i> e ta'iala ai le fa'atinoga o lana polokalame e fa'avae ai ana fautuaga mo se ta'iala fa'avae mo le puipuiga o tamaiti po o le Tūlāfono Taufa'aofi o le Tausiga ma le Puipuiga o Tamaiti.⁴⁶ O le fa'amoemoe o le Faiga Fa'avae, o se tali atu i matā'upu tau tausiga ma le puipuiga o tamaiti i Sāmoa; o se tasi o taunu'uga 'autū o le Faiga Fa'avae o le ātīna'ega o 'aula fa'atino e tāofia ai faiga fa'atāutala, sāuāga, fa'aaogā o tamaiti e maua ai tuge ma le tu'ulāfoa'iina. O nei itū uma e mana'omia ni tūlāfono mautū ma ta'iala o tūlāfono fa'atonutonu ina ia mafai ona fa'atino ia 'aula o puipuiga. E mana'omia fo'i 'aula e fesoasoani i le līpotiina atu o faiga fa'atāutala fa'asaga i tamaiti i Sāmoa, e lē gata i le la'asaga o totonu o nu'u 'ae fa'apea le atunu'u 'ātoa.⁴⁷</p> <p>Na fa'atino e le MWCSD se fonotaga fa'aa'oa'oga ma Fa'alāpotopotoga Tūma'oti 'olo'o fa'atinoina galuega o le tausiga o tamaiti e fa'atalanoa ma taga'i i 'aula 'olo'o fa'aaogā i isi atunu'u o le lalolagi fa'apea le itūlagi, i le fa'amoemoe e fa'amālosia ai faiga o le puipuiga o tamaiti i Sāmoa. Na fa'apea fo'i ona ātīna'e e le MWCSD i le 2019 se fonotaga fa'aa'oa'oga na taga'i ai i le fausia o se ta'iala e galulue fa'atasi ai ofisa uma 'olo'o tu'uina atu 'au'aunaga mana'omia mo i latou ua āfāina i sāuāga, e taga'i fa'apitoa ai i le puipuiga o tamaiti. 'Ole'ā fa'aata ma fa'amati'e i le ta'iala 'aula mo le līpotiina o matā'upu tau faiga fa'atāutala i tamaiti i Sāmoa.</p> <p>O le itū o faiga fa'atāutala i tamaiti e fa'atino e faiā'oga i totonu o ā'oga e ala i fa'asalaga sasa ma isi, e iai 'aula a le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'alogia ma Aganu'u e tali ai nei matā'upu ma tu'uina atu i Leoleo mo su'esu'ega.⁴⁸</p>
--	---

⁴⁶ Taga'i i le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, Tu'utu'uga o le galuega: Faiga Fa'avae o le Tausiga ma le Puipuiga o Tamaiti, 2018. Maua mai i le

<http://www.mwcsd.gov.ws/images/2018/TOR-Consultant-for-CP-Policy-final-25JUN2018.pdf>.

⁴⁷ Taga'i i le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, Tu'utu'uga o le galuega: Faiga Fa'avae o le Tausiga ma le Puipuiga o Tamaiti, 2018. Maua mai i le

<http://www.mwcsd.gov.ws/images/2018/TOR-Consultant-for-CP-Policy-final-25JUN2018.pdf>.

⁴⁸ Matāgaluega o Ā'oga, Ta'alogia ma Aganu'u, folasaga tūsia. 2 Aperila 2019.

	<p>Na fa'amauina i le Sā'ilī'iliga a le Ofisa le ogoga o taunu'uga mo tamaiti o sāuāga o le tino ma sāuāga tau faigā 'āiga. Na fa'amat'i e fo'i e le Sā'ilī'iliga e seāseā līpotiina sāuāga fa'atino i tamaiti. O le to'atele o tamaiti e lē līpotiina le sāuāina, a o isi fo'i e līpotiina, e lē talitonuina pe sasa fo'i ia fa'afilēmū ma lē līpotiina ai.⁴⁹</p>
Iloiloga	<p>O le sāuāina o tamaiti o se matā'upu ogoga i Sāmoa ma ua matuā āfāina ai le ola manuia ma le ātīna'e o tamaiti. E mana'omia ni 'auala talafeagai ma aogā lelei ina ia fa'amautinoa e maua e tamaiti le lagolago ma le fesoasoani latou te mana'omia. E āfāina tamaiti ona o le leai o ni 'auala latou te līpotiina atu ai sāuāga ma e fa'aopoopoina lea āfāina ona o le fefefe o tamaiti e līpoti atu sāuāga. Ua fa'amat'i e le Mālō 'ole'ā aofia i le Tūlāfono Taufa'aofi aiaiga mo 'auala o le līpotiina atu o sāuāga fa'atino i tamaiti i Sāmoa. Peita'i, e le'i o'o lava i le tūlaga e pāsia ma 'avea ai ma tūlāfono. E le'i leva nei ona tāpena e le Mālō se faiga fa'avae e fesoasoani i le fa'atinoga o le Tūlāfono Taufa'aofi. O se galuega lea sa tatau ona fa'atino i la'asaga muamua. O le fa'atuai o galuega a le Mālō i lenei matā'upu 'ole'ā fa'aauau ai pea ona feagai tamaiti i Sāmoa ma le sāuāina ma faiga fa'atāutala. O le leai o ni fa'atinoga ua fa'amat'i e ai fo'i le lē 'aveina o le fa'amuamua i matā'upu tāuā 'olo'o a'afia ai a tatou fānau.</p> <p>Peita'i, e momoli le fa'amālō a le Ofisa i ulua'i la'asaga ua fa'atino e le Mālō e fa'atino fonotaga fa'aa'oa'oga e fa'amālosia ai 'au'aunaga ma le ātīna'ega o le Faiga Fa'avae mo le Tausiga ma le Puipuiga o Tamaiti ma o le naunauta'iga, ia maua ai e tamaiti 'auala e līpoti ai sāuāga ma fa'apea ona maua ai 'auala e tali atu ai i isi matā'upu ma maua ai e tamaiti o Sāmoa le puipuiga.</p>
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	45%. Vasega C.
Fautuaga	Tulituliloa le fa'amāe'aina ma le fa'atinoga o le Faiga Fa'avae mo le Tausiga ma le Puipuiga o Tamaiti ma soso'o ai ma le fa'agāsologa o le Tūlāfono Taufa'aofi 'ole'ā fa'amautinoa ai le maua o le lagolago ma le tausiga talafeagai mo tamaiti. E pei ona tā'ua i le Fautuaga 23 o le Līpoti o le Sā'ilī'iliga i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018.

3. Toe iloiloga o tūlāfono ma faiga fa'avae

Fautuaga	5. la toe iloilo e le Ofisa o le Lōia Sili ma le Komisi o le Toefuata'iga o Tūlāfono a Sāmoa le <i>Tūlāfono o le Saogalēmū o 'Āiga 2013</i> i le fa'amoemoe e fa'aofi i ai le puipuiga o i latou e līpotiina fa'atinoga o sāuāga, e aofia ai sāuāga tau faigā 'āiga.
Folasaga	O le talia e le Ofisa o le Lōia Sili, na fa'atūina atu ai e le Komisi o le Toefuata'iga o Tūlāfono a Sāmoa tu'utu'uga o le galuega i le aso 2 Oketopa 2018 e toe iloilo tūlāfono a Sāmoa e fa'atatau i 'āiga. E tulimata'i i le toe iloiloga tūlāfono 'autū e 6 fa'atatau i 'āiga. O le <i>Tūlāfono o Tamaiti 1961, Tūlāfono o Fa'aipoipoga</i>

⁴⁹ Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, "Līpoti o le Sā'ilī'iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018", p. 82.

	<p><i>1961, Tūlāfono o Māfua’aga o le Tatālaga o Fa’aitoipoga ma Fa’aitoipoga 1961, Tūlāfono o le Tausiga ma le Fa’amāoniga o Tamā 1975, Tūlāfono o le Saogalēmū o ‘Āiga 2013 ma le Tūlāfono o le Fa’amasinoga mo Matā’upu Fa’atatau i ‘Āiga 2014.</i> ‘Ole’ā fa’atinoina lea toe iloiloga i le 2019-2021. O le ulua’i toe iloiloga lenei o tūlāfono ‘autū e 6 a Sāmoa e fa’atatau i ‘āiga ma o le fa’amoemoe, ia teuteu nei tūlāfono ia talafeagai ma le tūlāfono ‘olo’o iai le soifuaga i Sāmoa i le taimi nei. O se avanoa lenei e toe ililo ‘āto’atoa ai le Tūlāfono o le Saogalēmū o ‘Āiga 2013, e tusa ma matā’upu ua fa’amatī’e i Līpoti a le Ofisa o le Komesina o Sulufa’iga o le Tūlāfono o Aiā Tatau a Tagata Soifua fa’apea isi matā’upu, ma tu’uina mai ai ni fautuaga.⁵⁰</p> <p>O le taimi nei, ‘olo’o i le la’asaga tau ‘āmata le toe iloiloga o tūlāfono o ‘āiga. ‘Olo’o fa’atino ulua’i su’esu’ega/fefā’asoaa’iga i matā’upu ‘olo’o aofia i le Tūlāfono o le Saogalēmū o ‘Āiga 2013. ‘Ātonu e aofia “sāuāga i totonu o ‘āiga” i se iloiloga lautele atu ma au’ili’ili e ‘ese mai le iloiloga lea.⁵¹</p>
Iloitoga	<p>E iai fautuaga na tu’uina atu i le Līpoti a le Ofisa o lana Sā’ili’iliga, fa’atatau i le toe iloiloina o le Tūlāfono o le Saogalēmū o ‘Āiga 2013 ina ia:</p> <ul style="list-style-type: none"> • aofia i le fa’amatatalaina o le uiga o sāuāga le sāuāina i le itū tautupe po o le tamāo’āiga; • aofia i aiaiga le taimi fa’atūlagaina mo le fa’ao’oina atu o poloa’iga tau puipuiga; • iai se aiaiga e mana’omia ai Fono a Nu’u e fesoasoani i le fa’amālosia ma le māta’itūina o poloa’iga tau puipuiga; ma • toe fa’amamafaina le puipuiga mo tagata e līpotiina atu sāuāga i totonu o ‘āiga. <p>Na fautuaina fo’i i le Līpoti le fa’avaeina o se faiga lautele ma au’ili’ili o le māta’itūina ma iloiloga o tūlāfono uma tau saogalēmū o ‘āiga.</p> <p>Ua talafeagai le taimi o le fautuaga a le Sā’ili’iliga ma le tali mai a le Mālō talu ai, o lea ua galulue nei le Komisi o le Toefuata’iga o Tūlāfono a Sāmoa ma le Ofisa o le Lōia Sili e toe ililo le Tūlāfono o le Saogalēmū o ‘Āiga 2013, fa’atasi ai ma isi tūlāfono a Sāmoa fa’atatau i ‘āiga.⁵² E fa’amatī’eina o lenei toe iloiloga ‘ole’ā taga’i i matā’upu na fa’ailoa e Līpoti a le Ofisa o le Tūlāfono o Aiā Tatau a Tagata Soifua e uiga i sāuāga i totonu o ‘āiga ma le saogalēmū o ‘āiga. ‘Ole’ā māta’itū e le Ofisa lenei galuega ma tu’uina atu folasaga ina ia fa’amautinoa e manatua ma taga’i i ana fautuaga.</p>
Vasega ma le fa’atūlagaga aoao (%) o fa’atinoga	20%. Vasega D.
Vaega mo le taga’i i ai o le mālō ina ia fa’atino mo le āga’i i luma	la fa’auau galuega a le Mālō i lenei vaega.

⁵⁰ Komisi o le Toefuata’iga o Tūlāfono a Sāmoa, folasaga tūsia. 27 Mati 2019.

⁵¹ Ofisa o le Lōia Sili, folasaga tūsia. 30 Aperila, 2019.

⁵² Taga’i i le Fautuaga 23, Ofisa o le Komesina o Sulufa’iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, “Līpoti o le Sā’ili’iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o ‘Āiga 2018.”

Fautuaga	10. Ia silasila le Mālō i le fa'amatalaina o le uiga o "fa'asalaga lē talafeagai" i le Tūlāfono Taufa'aofi o le Tausiga ma le Puipuiga o Tamaiti (Tūlāfono Taufa'aofi) ina ia āgatasi ma mau fa'avae o le Feagaiga i Aiā Tatau a le Tamaitiiti (Feagaiga), so'o se fa'asalaga e lamatia ai le saogalēmū o le tamaitiiti, e ta'ua lea ua sopo atu ma le fa'atonu, a ua 'avea ma sāuāga.
Folasaga	E lē o fa'amatalaina i le Tūlāfono Taufa'aofi le uiga o "fa'asalaga lē talafeagai" ma e lē o fa'ama'oti e le Feagaiga itū'āiga fa'asalaga e tatau ona fa'aaogā i tamaiti. Peita'i, e iai tūlāfono a Sāmoa 'olo'o iai aiaiga fa'aletūlāfono o itū'āiga fa'asalaga/faiga ua sopo atu po ua fa'atāutala ma e fa'asāina lea i le tūlāfono. Mo se fa'ata'ita'iga, <i>Tūlāfono o Ā'oga 2009, Tūlāfono o Tamaiti 1961</i> . ⁵³
	Na taga'i le līpoti o le Sā'ilī'iliga a le Ofisa i le fa'auigaina fa'aletūlāfono o fa'asalaga talafeagai. Na fa'amauina i le līpoti, o le ta'iala fa'aletūlāfono a Sāmoa 'olo'o iai nei, o le solitūlāfono le fa'aaogāina e so'o se tasi o le fa'asalaga sasa i so'o se si'osi'omaga ⁵⁴ , peita'i, o le fuai'upu 14 o le <i>Tūlāfono o Tamaiti 1961</i> 'olo'o fa'ataga ai le fa'atino e mātua o "fa'asalaga talafeagai". O le i'uga, ua lē manino le uiga fa'aletūlāfono. O le taunu'uga o lenei lē manino ma le lē mautinoa, e 'ese'ese uma manatu i le uiga o "fa'asalaga talafeagai" ma ua lē mafai ona fai atu i se tasi ua sopo atu ma le talafeagai a latou fa'atinoga i tamaiti. ⁵⁵ O lea la, e matuā mana'omia ma tāua le manino o le fa'amatalaina o le tuā'oi o le fa'atonu ma le sāuāga. ⁵⁶
Iloiloga	E le'i pāsia lava le Tūlāfono Taufa'aofi lea na āmata tāpena i le 2013. Ua fa'atino e le Mālō la'asaga e taga'i ai ma le fa'aeteete ina ia āgatasi le tūlāfono ma matāfaioi a Sāmoa, a ia fa'amautinoa fo'i e mafai ona fa'atino ma talafeagai ma le si'osi'omaga i Sāmoa. 'Olo'o ātīna'e nei le Faiga Fa'avae o le Tausiga ma le Puipuiga o Tamaiti, e fesoasoani i fa'atinoga. E iai le fa'amoemoe 'ole'ā aofia i le Tūlāfono Taufa'aofi matā'upu e feso'ota'i ma le tausiga o tamaiti i Sāmoa, e aofia ai le tausiga o tamaiti sāuāina ma le itū'āiga lagolago e mana'omia e ia tamaiti ma o latou 'āiga. 'Olo'o taga'i fo'i i se faiga e tu'uina atu i ai mata'upu o le sāuāina o tamaiti. Peita'i, o se itū e fa'anoanoa ai, e lē o fa'amatalaina i le Tūlāfono Taufa'aofi le uiga o "fa'asalaga talafeagai po o fa'asalaga lē talafeagai". E ui ina iai ta'iala i isi tūlāfono, e lē manino ma 'olo'o nunumi le fa'auigaina. Ua fa'ailoa e le Ofisa i le līpoti o le sā'ilī'iliga le faigatā ona fa'amatalaina le uiga o "fa'asalaga lē talafeagai", talu ai le 'ese'ese o manatu po o ā fa'asalaga talafeagai, a o ā fo'i fa'asalaga e lē talafeagai. ⁵⁷ Peita'i, e tāua le fa'atalanoaina o lenei matā'upu ina ia fa'amautinoa e iai se ta'iala mo tagata e aofia ai mātua, i fa'atinoga e ta'ua o le fa'atonu ma fa'atinoga ua sopo atu ma le fa'atonu a ua o'o i sāuāga.

⁵³ Ofisa o le Lōia Sili, folasaga tūsia, 30 Aperila, 2019.

⁵⁴ Tūlāfono o Ā'oga 2009, fuai'upu 23.

⁵⁵ Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, "Līpoti o le Sā'ilī'iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018", p. 72.

⁵⁶ Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, "Līpoti o le Sā'ilī'iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018", p. 122.

⁵⁷ E lautele ma au'ilī'ili le taga'i a le līpoti i le fa'auigaga o "fa'asalaga talafeagai" i le si'osi'omaga o tūlāfono a Sāmoa ma le tūlāfono ua fa'auiga ai e isi ma i'u ina fa'atino ai sāuāga. Taga'i i le Vaega III: 7.1 ma le VAEGA IX: 13.1.

Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	20%. Vasega D.
Fautuaga	Taga'i i taunu'uga o "fa'asalaga lē talafeagai" i ōлага ma le ātīna'e o tamaiti ma ātīna'e se fa'amatalaga tonu ma talafeagai o lona uiga. Taga'i i le fa'amāe'aina o le Tūlāfono Taufa'aofi o le Tausiga ma le Puipuiga o Tamaiti fa'apea le fa'amāe'aina o le toe iloiloga o tūlāfono fa'atatau i 'āiga. 'Olo'o i Fautuaga 1 ma le 5 o le Līpoti o le Sā'ilī'iliga i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018.

Fautuaga	11. la fa'anatinati atu le fa'atinoga a le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u e fa'amālosia le fa'amutaina o fa'asalaga sasa i totonu o ā'oga.
Folasaga	<p>'Olo'o maumaututū pea le manatu o le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, e leai se fa'asalaga sasa e fa'atino e so'o se tasi i se tamaitiiti i totonu o le ā'oga po o ni fa'atinoga a le ā'oga i itūlā ā'oga e tusa ma aiaiga o le <i>Tūlāfono o Ā'oga 2009</i>. Ua iai fa'agāsologa o fa'atinoga a le Matāgaluega mo faiā'oga e fa'atinoina fa'asalaga sasa po o faiga fa'atāutala i tamaitiā'oga. O matā'upu e līpoti atu i le Ofisa e fa'atino i ai su'esu'ega ma līpoti atu i le Matāgaluega o Leoleo mo a latou su'esu'ega ma fa'atino ni mōliaga.⁵⁸ Na 'āmata i le 2017 le <i>Faiga Fa'avae a le Atunu'u o Ā'oga Saogalēmū</i>. Na fa'atino fonotaga fa'aa'oa'oga e si'itia ai le mālamalama o nu'u ma afio'aga, faiā'oga ma tamaitiā'oga, i le faiga fa'avae. Na fa'atino le polokalame i le 2017 ma taumafai ai i ā'oga e ātīna'e ni a latou faiga fa'avae o Āmio pūlea i Ā'oga, e pei ona mana'omia i lalo o le faiga fa'avae mo ā'oga.⁵⁹</p> <p>Na taga'i le Līpoti o le Sā'ilī'iliga a le Ofisa i le matā'upu o fa'asalaga sasa i totonu o ā'oga ma na fa'amati'e ai taunu'uga lē lelei, ma e lē 'ausia taunu'uga fa'amoemoeina o fa'asalaga sasa. Na fa'aihoa e le Sā'ilī'iliga e ui ina fa'asā fa'asalaga sasa i totonu o ā'oga, na manino fo'i e le'i 'āto'atoa lona fa'atinoga ma e lē o iai fo'i i faiā'oga 'aula e fa'atonu ai tamaiti 'aemaise lava pe 'ā lē usita'i ma o le to'atele e fa'aaogā sāuāga o se 'aula faigōfie, 'ae leai se ta'ita'iga fa'aleagaga po o ni 'aula lelei e fa'atonu ai tamaiti. 'Ātonu o se 'aula faigōfie lea, 'ae matuā lē lelei ona taunu'uga.⁶⁰</p> <p>O se taimi i le 2018, na 'āmata ai e le Mālō ona fa'ataga le fa'aaogā o le "mālosi talafeagai" (reasonable force) i ā'oga i se taumafaiga e fa'afetaia'i misa'aga i le vā o ā'oga. Na tu'uina atu se folasaga a le Ofisa i le Komiti fa'apālemene e tē'ena ai lea faiga ma fa'amālamalama ai lona manatu o se la'asaga lea i tua a Sāmoa, ma e lē ōgatasi fo'i ma matāfaioi a le Mālō i lalo o le Feagaiga i Aiā Tatau a le Tamaitiiti. Na talosagaina e le Ofisa le Komiti se'i taga'i toto'a i le līpoti o le Sā'ilī'iliga ma fautuaga 'olo'o tu'uina atu ai, 'ae le'i faia se fa'ai'uga a le Komiti. Peita'i, na pāsia lava le teuteuga. Na fa'aihoa mai e le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u 'olo'o fa'atino nei fonotaga</p>

⁵⁸ Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

⁵⁹ Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

⁶⁰ Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, "Līpoti o le Sā'ilī'iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018", p. 155.

	<p>fa'aa'oa'oga mo faiā'ioga ina ia fa'amautino a e mālamalama 'āto'atoa i le fa'atinoga o lea teuteuga ma toe fa'amanatu i ai, 'olo'o fa'asā lava fa'asalaga sasa.⁶¹</p>
Iloiloga	<p>E pei ona fa'amati'e i le līpoti o le Sā'ilī'iliga a le Ofisa, e lē 'ausia taunu'uga fa'amoemoeina o fa'asalaga sasa; e tele taunu'uga lē manuia tau agafeso'ota'i ma e āfāina ai le ola manuia ma le ātīna'e o le tamaitiiti, ma e lē o le mea aupito sili lea mo le manuia o le tamaitiiti. E leai se 'ese'esega o sāuāga ma le fa'aaogāina o le mālosi o so'o se itū'āiga ma e lē ni mea e mafai ona tu'u'ese'ese. O le māfua'aga, o sāuāga e fānau mai ai isi sāuāga.</p> <p>E 'avatu le fa'amālō a le Ofisa i taumafaiga a le Mālō i le ātīna'ega o le Faiga Fa'avae mo Ā'oga Saogalēmū i le 2017 fa'apea le fa'atinoga o fonotaga fa'aa'oa'oga e fa'amālamalama ai i faiā'ioga ma tamaitiā'oga le faiga fa'avae, ma taumafai ai i ā'oga e ātīna'e ni a latou faiga fa'avae o Āmio pūlea i Ā'oga, e pei ona mana'omia i lalo o le faiga fa'avae mo ā'oga. E lē gata i lea, 'olo'o fa'atino nei fonotaga fa'aa'oa'oga mo faiā'ioga ina ia fa'amautino a e mālamalama 'āto'atoa i le fa'atinoga o le "mālosi talafeagai" e pei ona iai le teuteuga fou o le tūlāfono.</p> <p>Peita'i, o i'uga o le Sā'ilī'iliga a le Ofisa, e mana'omia le silasila au'ilī'ili ma iloilo toto'a e le Mālō taunu'uga o sāuāga ma le fa'atonuga o tamaiti, ina ia fa'amautino a e mafai ona 'āto'atoa lo latou ātīna'e i se si'osi'omaga e sa'oloto mai so'o se itū'āiga sāuāga. E mana'omia fo'i le fa'aauau pea o taumafaiga ina ia fa'amautino a le fa'atinoga 'āto'atoa o le tūlāfono fa'apea le 'āto'atoa o le mālamalama o faiā'ioga i le fa'atinoga ma taunu'uga. Talu ai ua sainia e Sāmoa le Feagaiga i Aiā Tatau a le Tamaitiiti, o nei fa'atinoga 'ole'ā iai lo latou sao i le tausisia e Sāmoa o ana matāfaioi i lalo o le Feagaiga.</p>
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	45%. Vasega C.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Tu'uina atu le lagolago i faiā'ioga i le fa'aaogāga o le tūlāfono ma taumafai i ā'oga ia iai ni a latou faiga fa'avae o Āmio Pūlea i Ā'oga ia ōgatasi ma le tūlāfono ma matāfaioi i lalo o le Feagaiga i Aiā Tatau a le Tamaitiiti. Taga'i i le Fautuaga 13 o le Līpoti o le Sā'ilī'iliga i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018.

4. Aoina ma le fa'afoega o fa'amaumauga

Fautuaga	6. la sainia se Tusi o Maliega e le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua ma le Vaega o Sāuāga Fa'alotoifale o le Matāgaluega o Leoleo ia faifaipea le aoina o fa'amaumauga o sāuāga fa'alotoifale ma sāuāga tau faigā 'āiga ma fa'atūlagā fa'amatalaga ia manino itū nei: itūpā, tausaga o le matua, vaega o le atunu'u (taulaga/nu'u i tua), ma le so'otaga o lē na āfāina ma lē na fa'atinoina, ma līpoti atu i le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, i kuata ta'itasi o le tausaga.
Folasaga	Na fa'ato'ā fa'avae le Vaega o Fuainūmera Fa'amauinā a le Matāgaluega o Leoleo i le 'āmataga o le 2018, e nafa ma le tu'uina atu o fuainūmera fa'amauinā i le Komesina ma le Pūlega a le Matāgaluega. E fa'ao'o atu

⁶¹ Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

	<p>fa'amaumauga a vaega ta'itasi o le Matāgaluega o Leoleo i le Vaega o Fuainūmera Fa'amauina ma fa'apea ona fa'aaogā le faiga e tā'ua o le <i>Police Pro system</i> e fa'amāonia ai. E iai talosaga ua o'o atu i le Matāgaluega o Leoleo mai ofisa 'ese'ese i fafo atu o le Matāgaluega mo fa'amaumauga a vaega 'ese'ese o galuega a leoleo. O le Vaega o Fuainūmera Fa'amauina e nafa ma tu'ufa'atasiga o ia fa'amaumauga. E lolomi fa'asalalauina fo'i nei fa'amaumauga i le līpoti a le Matāgaluega o ana galuega i kuata ta'itasi.⁶²</p> <p>Na maua i le līpoti o le Sā'ilī'iliga a le Ofisa le maulalo o le tūlaga o le teuina o fa'amatalaga ma le aoina o fa'amaumauga a Matāgaluega fa'apea Fa'alāpotopotoga Tūma'oti, o se tūlaga e matuā āfaina ai le mafai ona fa'atino ni polokalame aogā lelei ma le tali atu i sāuāga. O le taimi nei, 'olo'o aoina e le Matāgaluega o Fa'amasinoga ma le Fa'afoeina o Matā'upu tau Fa'amasinoga ma le Matāgaluega o Leoleo fa'amaumauga o sāuāga i totonu o 'āiga ma o ia fa'amaumauga ua fesoasoani e fa'avae ai līpoti ma faiga fa'avae. O le tūlaga lautele, 'olo'o iai pea le fa'afitāuli o le leai o se faiga e tu'ufa'atasai ai fa'amaumauga, ma le lē tu'uvaegaina o fa'amatalaga ina ia mafai ona fa'asagatonu i ai fuafuaga o fesoasoani.⁶³</p>
Iloiloga	E le'i sainia lava se Tusi o Maliega e le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua ma le Matāgaluega o Leoleo e uiga i le aoina o fa'amaumauga o matā'upu tau sāuāga fa'alotoifale ma sāuāga tau faigā 'āiga. Peita'i, o se la'asaga āga'i i luma ua fa'avaeina ai e le Mālō le Vaega o Fuainūmera Fa'amauina a le Matāgaluega o Leoleo e fa'avasega ma tu'uvaega fa'amaumauga o matā'upu tau sāuāga fa'alotoifale ma sāuāga tau faigā 'āiga i Sāmoa, e tu'uina atu i ofisa e talosaga mai i ia fa'amaumauga. E ui i nei la'asaga āga'i i luma, 'olo'o iai pea le lu'i i le itū o le lautele ma le au'ilī ili o fa'amaumauga 'ae po o 'āto'atoa fa'amatalaga e tatau ona aofia ai. O se vaega lenei e mana'omia vave le fa'aleleia ma talu ai o lea ua fa'atino e le Mālō ulua'i la'asaga āga'i i luma, e fa'amoemoe le Ofisa 'ole'ā fa'apea ona aoina ma fa'asalalauina fa'amatalaga sa'o ma fa'atuatuaina e fa'avae ai faiga fa'avae ma le faiga o fa'ai'uga.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	55%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Fa'aleleia ātili faiga o le aoina ma le fa'afoga o fa'amaumauga ia fa'amautino aoina ma fa'amauina fa'amatalaga lautele, au'ilī ili ma 'āto'atoa fa'amatalaga e tatau ona aofia i matā'upu tau sāuāga fa'alotoifale, ina ia fesoasoani i le fauga ma le ātīna'ega o faiga fa'avae. Taga'i i le Fautuaga 22 o le Līpoti o le Sā'ilī'iliga i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018.

Fautuaga	14. Sāunia ma fa'atino se Tusi o Maliega i le vā o le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua ma le Vaega o Su'esu'ega o Soligātūlāfono e fa'avae ai se faiga mo le aoina fa'aauau o fa'amaumauga o fuainūmera fa'amauina o faigā 'āiga fa'atāutala ma le mata'ifale, ua fa'atūlagaina i le itūpā, tausaga o le matua,
-----------------	---

⁶² Matāgaluega o Leoleo, folasaga tūsia, 18 Aperila, 2019.

⁶³ Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, "Līpoti o le Sā'ilī'iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018", p. 168.

	vaega o le atunu'u (taulaga/nu'u i tua), ma le so'otaga a lē na a'afia ma le tagata na fa'atinoina. Ia fa'apea ona tu'uina atu līpoti o nei fa'amaumauga i le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua i kuata ta'itasi o le tausaga.
Folasaga	Taga'i i luga atu
Iloiloga	Taga'i i luga atu
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	Taga'i i luga atu
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Taga'i i luga atu

5. Polokalame

Fautuaga	12. Ia feutaga'i le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i ma le Matāgaluega o Fa'amasinoga ma le Fa'afoeina o Matā'upu tau Fa'amasinoga ma le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, ona galulue fa'atasi lea ma fono a nu'u, pūlega talafeagai ma Fa'alāpotopotoga Tūma'oti 'olo'o galulue i le taimi nei, ia si'itia le iloa ma le mālamalama i le <i>Tūlāfono o le Saogalēmū o 'Āiga 2013</i> ma 'auala e uia ina ia mafai ona fa'aaogā lenei tūlāfono.
Folasaga	E tele polokalame ua fa'atino e le Matāgaluega o Fa'amasinoga mo le si'itia o le silafia i tūlāfono e feso'ota'i ma le mauaina o fa'amasinoga tonu. Mo se fa'ata'ita'iga, na fa'atino i nu'u ma afio'aga polokalame mo le silafia ina ua fa'amamaluina le <i>Tūlāfono o le Saogalēmū o 'Āiga 2013</i> . Talu mai lenā taimi, e tele talosaga mo poloa'iga tau puipuiga na fa'ao'o atu i le Matāgaluega. Na āga'i ina fa'aitiitia mālie le aofa'i o talosaga. O se tasi o māfua'aga, ua tele 'āiga ua filifili e fō'ia e i latou lava a latou fe'ese'esea'iga, i le manatu e a'afia so'otaga fa'ale'āiga pe 'āfai e talosagaina se poloa'iga tau puipuiga. E tele fe'ese'esea'iga fa'ale'āiga ua fō'ia e ala i Fonotaga Fa'ale'āiga. E maua e tagata āfāina ma tagata fa'atino sāuāga le avanoa e fa'aali ai manatu ma fai se leleiga. Ua fa'atino fo'i e le Matāgaluega polokalame i ā'oga ma nu'u ma afio'aga e si'itia ai le silafia i sāuāga i totonu o 'āiga. Peita'i, e ui o se taumafaiga lelei, e mana'omia le galulue fa'atasi ma vaega uma o le Mālō ma Fa'alāpotopotoga Tūma'oti e iai o latou sao i lenei matā'upu, fa'apea 'au'aunaga lagolago mana'omia, ina ia 'āto'atoa le aogā. ⁶⁴ 'Olo'o iai fo'i le fa'amoemoe o le Matāgaluega o Fa'amasinoga e galulue ma le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i e tapu'e ma fa'amālosia ana so'otaga ma nu'u e ala i fuafuaga a itūmālō mo le ātīna'e. O le fa'amoemoe o le Matāgaluega o Fa'amasinoga, ia 'auala atu i fuafuaga a itūmālō mo le ātīna'e le fa'amālosia o so'otaga i le vā o le vaega o nu'u ma afio'aga ma le Vaega o Tūlāfono ma Fa'amasinoga. Ua galulue fo'i le Matāgaluega o Fa'amasinoga ma 'aulotu i nu'u ma afio'aga ma

⁶⁴ Taga'i fo'i i le Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, "Līpoti o le Sā'ilī'iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018", pp. 184-185-186.

	<p>ua vala'aulia fo'i e nu'u ma afio'aga le Matāgaluega e fa'atino polokalame mo le fa'atupuina o le silafia i o latou afio'aga. O le āga'i i le lumana'i, ua iai le fuafuaga a le Matāgaluega e 'avea o se galuega fa'aauau le fa'atino o polokalame mo le fa'atupuina o le silafia e le atunu'u ma 'ole'ā taumafai e galulue fa'atasi ma isi ofisa ma tagata e iai o latou sao, e fa'ao'o atu fa'amatalaga m.m.f., i nu'u ma afio'aga.⁶⁵</p> <p>E lata mai nei le 'āmataina o le polokalame o le R.E.A.C.H,⁶⁶ o se taumafaiga ua iai lona sao i le galulue fa'atasi o ofisa o le mālō e s'iitia le silafia i tūlāfono e feso'ota'i ma le mauaina o fa'amasinoga tonu. E lē gata i le silafia o tūlāfono, a o a latou fa'agāsologa ft. e lē na'o le tagata āfaina e mafai ona fa'auluina se talosaga mo se poloa'iga tau puipuiga, e mafai ona fa'auluina e se tasi e 'avea ma ona sui, pepa e fa'atumu ma le fa'atumuina o ia pepa, fa'apea le nafa o fa'apotopotoga i nu'u ma afio'aga e pei o Ali'i ma Faipule, i le tausiga o le filēmū ma galulue fa'atasi ma le Matāgaluega o Fa'amasinoga. O se tasi o lu'i, o le mafai lea ona fa'aauauina le polokalame talu ai 'olo'o fa'atupe i fesoasoani mai fafo ma o lea fesoasoani ua na'o ni nai tausaga 'olo'o maua ai. O lea ua fuafua ai e le Matāgaluega le fa'atupega o le polōketi mai tupe fa'atauina a le Matāgaluega ma galulue fa'atasi ma isi ofisa ma fa'alāpotopotoga e tu'ufa'atasi puna'oa e fa'aauau ai lenei polokalame.⁶⁷</p>
Iloiloga	E 'avatu le fa'amālō a le Ofisa i taumafaiga a le Mālō e ala atu i le Matāgaluega o Fa'amasinoga i le s'iitia o le silafia o le atunu'u i le <i>Tūlāfono o le Saogalēmū o Āīga 2013</i> i ā'oga ma nu'u ma afio'aga i Sāmoa. Ua aogā fo'i le taumafaiga o le R.E.A.C.H ua galulue fa'atasi ai ofisa o le mālō e s'iitia le silafia o tagata i tūlāfono ma le fa'amautinoaina e maua e tagata i nu'u ma afio'aga fa'amatalaga ma fesoasoani mana'omia ina ia maua fa'amasinoga tonu. E tāua le fa'aauauina ma 'aua ne'i muta lenei taumafaiga. O lea e tāua ma mana'omia ai le lagolago a le Mālō, ina ia fa'amautinoa le aogā pea.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	75%. Vasega A.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Fa'amausalī le galuega o le R.E.A.C.H ma galulue fa'atasi ofisa e iai o latou sao e s'iitia le silafia ma le mālamalama i tūlāfono, ma tu'uina atu fa'amatalaga e uiga i le mauaina o fa'amasinoga tonu.

⁶⁵ Matāgaluega o Fa'amasinoga ma le Fa'afoeina o Mata'upu tau Fa'amasinoga, fefā'asoaa'iga. 16 Mē, 2019.

⁶⁶ R.E.A.C.H po o Rights, Empowerment and Cohesion – O Aiā tatau, Fa'a'ā'u'upegaina ma le Māoopoopoga, o se taumafaiga tu'ufa'atasi a le mālō e o'o atu ai le 'aufaigaluega i nofoaga taumamao mai isi nofoaga fa'apea tagata a'afiagōfie, ina ia fa'ailoa ma s'iitia lo latou silafia i fa'amasinoga tonu, le mālō ma 'au'aunaga tau tinā ma tama'ita'i. O le sini o lenei taumafaiga, o le fa'aleleia lea o le maua e tagatānu'u o Sāmoa e mamao mai isi nofoaga, o 'au'aunaga tau fa'amasinoga ma 'au'aunaga 'olo'o tu'uina atu e le mālō. E malaga atu sui mai 'au'aunaga ia o'o muamua i tagata aupito māotua ma faigatā ona o'o i ai. E lagolagoina e lenei taumafaiga fa'atinoga a Sāmoa ia 'ausia Sini o Ātīna'e Mausalī, 'aemaisae le Sini 16 o le lagolagoina ma ūna'ia o fa'amasinoga tonu, olaga to'afilēmū e āmana'ia tagata uma, fa'apea le Sini 5, ia 'ausia le tūlaga tutusa o itūpā ma le fa'a'ā'u'upegaina o tinā, tama'ita'i ma teine.

⁶⁷ Matāgaluega o Fa'amasinoga ma le Fa'afoeina o Mata'upu tau Fa'amasinoga, fefā'asoaa'iga. 16 Mē, 2019.

AIAĀ TATAU I A'OA'OGA

1. Puna'oa ma le fa'atupega

Fautuaga	8. Ina ia fa'aaogā a'oa'oga o se 'auala e fa'afetaia'i ai le mativa, e tatau i le Mālō, nu'u ma afio'aga ma 'āiga ona fō'ia tūlaga 'olo'o fa'alavelaveina le 'auai o tamaiti i a'oa'oga (ft., isi tau fa'aopoopo o a'oa'oga e lē iloagōfie, fa'afaigaluegaina o tamaiti) e ala i le āmana'ia o le matāfaioi faitele mo le manuia o tamaiti.
Folasaga	<p>O le 'ausia o le 50 tausaga o le Mālō Tūto'atasi o Sāmoa i le 2013, na ofoina mai ai e le Mālō o Niu Sila le fa'atupega e fa'alautele ai le Polokalame Fesoasoani i Pili Ā'oga ia aofia ai ulua'i tausaga e tolu i ā'oa'oga maualuga. Na aofia i tu'utu'uga o le polokalame le fa'ase'e mālie 'ese o le fesoasoani mai pā'aga tau ātīna'e, ia o'o atu i le fa'ai'uga o le 2017 ua tau'ave e le Mālō le tau 'ātoa. Na 'ausia e le Mālō lea fa'anaunauga ma ua fa'atupeina nei i tupe fa'atatauina a le Mālō le Fesoasoani i Pili Ā'oga mo Tausaga 1-8 (a'oa'oga tūlagalua) ma Tausaga 9-11 (a'oa'oga maualuga).</p> <p>E iai isi tupe a le mālō 'olo'o 'atofa mo ni galuega 'ese'ese, 'olo'o tu'uina atu i tupe fa'atatauina a le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u mo le fa'asoaina atu ma le fa'aaogāga i ā'oga. O le 2018, na fai ai le fa'ai'uga a le Mālō e fa'amāopoopo tupe uma mo ā'oga i se vaegātupe se tasi. O lea na fa'avaeina ai le Tupe Fa'ameaalofa e Tasi a le Mālō (One Government Grant) mo ā'oga a le mālō, ā'oga a lotu ma ā'oga tūma'oti. O se fetu'una'iga lenei a le Mālō ina ia manino ma fa'amautū fa'atupega a le mālō mo ā'oga uma i Sāmoa. O lenei faiga o se ta'iala o le tu'uina atu e le Mālō o puna'oa i ā'oga, e ala i le lagolagoina o fa'atinoga i ā'oga uma e aofia ai ā'oga a lotu ma ā'oga tūma'oti. O le tu'uina atu o fa'atupega talafeagai i ā'oga, 'ole'ā fa'apea ona mafai ai ona o latou 'ausia la'asaga e sili atu i Tūlaga Mana'omia o 'Au'aunaga ma fesoasoani i le fa'aleleia faifaipea o le A'oa'olina ma le A'oa'o atu. 'Ole'ā maua e ā'oga uma a le mālō, lotu, ā'oga tūma'oti, ā'oga 'āmata ma Ā'oga Fa'apitoa fa'atupega i lalo o le Tupe Fa'ameaalofa e Tasi. O le fa'amoemoe, 'ole'ā maua e tamaiti uma o Sāmoa avanoa i a'oa'oga e lēai ni pili e totogi ma fa'apea ona fa'amālosia le ā'oga o tamaiti mai le Tausaga 1 se'ia o'o i le Tausaga 13. O lona uiga fo'i, ua mafai ai e Sāmoa ona 'ave'ese le tapula'a na ia fa'ata'atia ina ua ia sainia le Feagaiga i Aiā Tatau a le Tamaitiiti. O le Fesoasoani i Pili ā'oga/Tupe Fa'ameaalofa e Tasi mo le 2019 'olo'o aofia ai tamaitiā'oga uma mai le Tausaga 1 e o'o i le Tausaga 11 ma o lea ua aofia ai nei ma tamaitiā'oga o Tausaga 12 ma le 13. Ua fa'aleleia ma tu'ufa'atasia le fa'agāoioiga o le Fesoasoani i Pili ā'oga ma le Tupe Fa'ameaalofa e Tasi, i se vaega fou ua fa'avaeina e to'alua tagata ofisa, i lalo o le Vaega o 'Au'aunaga Lautele a le Matāgaluega.⁶⁸</p> <p>'Olo'o lagolagoina a'oa'oga ma le nafa o mātua i polokalame uma e aofia ai le Galulue Fa'apā'aga o Ā'oga ma 'Āiga, Taumafaiga a Ā'oga Sāmoa mo le Faitautusi, Matematika ma le Sainisi. E fa'apēnā fo'i ona mana'omia le lagolago i nafa o komiti ā'oga e ala atu i Tūlaga Mana'omia o 'Au'aunaga.</p>

⁶⁸ Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

‘Olo’o fa’amālosi’au atu fo’i i ‘āiga ina ia ‘auai i fa’atinoga a ā’oga. Ua fuafuaina fo’i se polokalame fa’atupu silafia e ala atu i ‘aula o fa’asalalauga, e tulimata’i ma tulituliloa ai le si’itia o le ‘auai o mātua ma nu’u ma afio’aga i fa’atinoga a ā’oga. ‘Olo’o iai se fa’asalalauga fa’alauiloa e si’itia ai le silafia o le tāua o a’oa’oga ‘āmata ma le sao o nu’u ma afio’aga. E fa’atino e le Matāgaluega o Ā’oga, Ta’alogma Aganu’u se fonotaga fa’aletausaga e maua ai le avanoa e si’itia ai le silafia ma fa’aaogā ai a’oa’oga o se ‘aula e fa’afetaia’i ai lu’i ‘ese’ese o le soifuaga. E iai fo’i polokalame ‘olo’o galulue fa’atasi ai le Matāgaluega ma isi ofisa o le Mālō mo le fa’amālosia lava o le sao ma le ‘auai o nu’u ma afio’aga. Mo se fa’ata’ita’iga, ‘olo’o galulue fa’atasi le Matāgaluega ma le Polokalame o Leoleoga (Guardians Campaign) ma le Polōketi Fa’avāomālō o le Fa’asao, e lagolago ma ūna’i le puipuiga o le si’osi’omaga ma le sao o mātua ma nu’u ma afio’aga i nei taumafaiga.⁶⁹

‘Olo’o galulue fa’atasi le Matāgaluega o Pisinisi Alamanuia ma Leipa ma le Matāgaluega o Tinā ma Tama’ita’i, Ātīna’e o Nu’u ma Afio’aga ma Agafeso’ota’i ma isi ofisa e fō’ia matā’upu tau fa’afaigaluegaina o tamaiti, e ala i se komiti fa’apitoa ‘olo’o ta’ita’i ai le Matāgaluega o Tinā ma Tama’ita’i. E leai se mālosi’aga o tagata asiasi o leipa e tāofi ai tamaiti mai le fa’atau atu o ‘oloa i ‘aula talu ai e leai se mālosi’aga o tu’uina atu i lalo o le **Tulafono o So’otaga Vā Lelei o Leipa ma Galuega 2013**. Peita’i, e iai le galuega tāua o le līpotiina atu i ofisa talafeagai e pei o leleo ma/po o le Matāgaluega o Ā’oga, o tamaiti fa’atau ‘oloa i ‘aula i taimi o ā’oga. E iai le mālosi’aga o le Matāgaluega o Pisinisi Alamanuia ma Leipa e tāofia ai le fa’afaigaluegaina o tamaiti po o tamaiti e i lalo ifo o le 15-18 tausaga i galuega i le vaega aloa’ia o galuega i lalo o aiaiga o le **Tulafono o So’otaga Vā Lelei o Leipa ma Galuega 2013** ma ona Tūlāfono Fa’atonutonu 2016. Na ‘āmata fa’atalanoaga i le vā o le Matāgaluega o Tinā ma Tama’ita’i, Ātīna’e o Nu’u ma Afio’aga ma Agafeso’ota’i ma le Matāgaluega o Pisinisi Alamanuia ma Leipa i le fa’ase’e atu o le matā’upu o tamaiti e fa’atau atu ‘oloa, i le Matāgaluega o Pisinisi Alamanuia ma Leipa. Peita’i, o le fa’atau atu o ‘oloa i ‘aula o se matā’upu tau agafeso’ota’i ma e i le vaega o galuega lē aloa’ia. O se isi itū, o le matāfaioi a le Matāgaluega o Pisinisi Alamanuia ma Leipa o le māta’itū lea o matā’upu tau galuega i le vaega o galuega aloa’ia.⁷⁰

Na ‘āmata i le 2019 se Polokalame e tāua o le *Buddy-Up* ‘olo’o galulue fa’atasi ai le To’omaga ma le Fa’alāpotopotoga Fa’avāomālō o Leipa. O le sini o le polokalame o le Ātīna’e o lagona o lo latou tāua ma le to’ā i tamaiti ‘olo’o fa’atau atu ‘oloa i ‘aula, ina ia mafai ona ‘auai atu i ā’oga ma iloa fa’amanuiaga o le a’oa’oina i le ōlaga faigaluega.⁷¹

⁶⁹ Matāgaluega o Ā’oga, Ta’alogma Aganu’u, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

⁷⁰ Matāgaluega o Pisinisi, Ālāmanuia ma Leipa, folasaga tūsia. 29 Mati, 2019.

⁷¹ To’omaga mo Ē Puapuagātia, folasaga tūsia. 16 Mē, 2019. Taga’i fo’i i le ‘upega tafā’ilagi i lalo o le “Buddying Up with Child Vendors at <http://www.samoavictimssupport.org/news-2/buddying-up-with-child-vendors> ma le Samoa Observer, “Programme embraces Samoa’s child vendors”, 21 Januari, 2019. Maua mai i le <https://www.samoaobserver.ws/category/samoa/15274>.

Iloiloga	<p>O le fesoasoani a le Mālō o le Tupe Fa'ameaalofa e Tasi ua tu'uina atu ai tupe mo ā'oga a le mālō, lotu ma ā'oga tūma'oti i Sāmoa. O lenei fesoasoani ua mafai ai ona maua puna'oa e tali atu i mana'oga o tamaitiā'oga. E lē gata i lea, talu mai le fa'avaeina o le Fesoasoani i Pili ā'oga i le 2013 se'ia o'o i le 2017 na leai ni pili o ā'oga mo Tausaga 1 e o'o i le 11. Ua fa'alauateleina lenei fesoasoani ma ua leai ni pili o ā'oga mo Tausaga 12 ma le 13. O se galuega lea mo le āga'i i luma ua fa'atino e le Mālō ona 'ole'ā fa'atino ai se galuega i isi tau fa'aopoopo o a'oa'oga e lē iloagōfie, ma 'ole'ā fesoasoani tele lea i 'āiga ma maua e tamaiti a'oa'oga e leai ni pili. O lenei fa'atinoga ua tausisia 'āto'atoa ai e Sāmoa le Fuai'upu 28 o le Feagaiga i Aiā Tatau a le Tamaitiiti (e fa'amālosia le ā'oga o tamaiti uma ma e leai ni tupe totogi).</p> <p>O le itū i le fa'afaigaluegaina o tamaiti, ua fa'avae e le Mālō se komiti fa'apitoa e 'auai ofisa filifilia o le mālō, e nafa ma le māta'itūina o tamaiti 'olo'o fa'atau atu 'oloa i taimi o ā'oga. E tatau ona 'avatu le fa'amālō i lenei taumafaiga ua galulue fa'atasi ai le Matāgaluega o Pisini Alamanuia ma Leipa, Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i ma le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u. E lē gata i lea, ua fa'atino fo'i e Fa'alāpotopotoga Tūma'oti e pei o le To'omaga galuega fesoasoani i tamaiti fa'atau atu 'oloa, ina ia mafai ona tino mai o latou fa'amoemoega ma a latou miti ma ua talafeagai le tu'uina atu o le fa'amālō ma le lagolago a le Mālō. O le āga'i atu i luma, e tāua le iai o ni 'auala e fa'amautinoa ai e fa'afetaia'i le matā'upu o le fa'afaigaluegaina o tamaiti (i le vaega o galuega aloa'ia po o le vaega fo'i o galuega lē aloa'ia), fa'apea ma isi itū 'olo'o tāofia ai le 'auai atu o tamaiti i ā'oga, ma fa'apea ona iai 'auala o le māta'itūina ma iloiloga.</p>
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	85%. Vasega A.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	<p>la fa'aauau Fesoasoani i Pili ā'oga ma le Tupe Fa'ameaalofa e Tasi ina ia fa'amautinoa e maua e tamaitiā'oga i ā'oga tūlagalua ma ā'oga maualuga a'oa'oga e leai se tupe totogi.</p> <p>Fa'atino i ni taimi fa'atūlagaina le māta'itūina ma iloiloga o 'auala 'olo'o fa'afetaia'i ai le matā'upu o tamaiti fa'atau atu 'oloa (i le vaega o galuega aloa'ia ma le vaega o galuega lē aloa'ia), fa'apea isi itū 'olo'o tāofia ai le 'auai atu o tamaiti i ā'oga.</p>

2. Toefuata'iga o tūlāfono ma faiga fa'avae

Fautuaga	9. la fa'atino e le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u ni galuega e fa'aititia ai le aofa'i o tamaiti e fa'ama'amulu mai ā'oga maualuluga.
Folasaga	O le Faiga Fa'avae mo Ā'oga Saogalēmū e fa'asā ai so'o se āmioga sāuā i le si'osi'omaga o le ā'oga. E aofia ai i nei āmioga le taufa'amata'u i luga o ala o fa'asalalaua fa'aonapōnei ma le taufa'amāasiasi. 'Olo'o aofia fo'i i lenei faiga fa'avae le fa'ailoga tagata fa'asaga i teine ma'itaga i totonu ma fafo atu o le lotoā o le ā'oga. 'Olo'o galue ma le fa'amāoni le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u ia maua si'osi'omaga lelei ma fa'atupu fiafia e maua ai e tamaiti ma tupulaga talavou lagona o le saogalēmū, so'otaga ma isi,

	<p>āmana'ia, 'ausia tūlaga fa'amanuiaina, ma 'auai 'āto'atoa i a'oa'oga. O lenei faiga fa'avae ua tu'uina atu ai ta'iala mo ā'oga uma mo le fa'atupuina o se si'osi'omaga saogalēmū i ā'oga, e āmana'ia ma lagolagoina tamaiti uma. Ua ātīna'e lenei faiga fa'avae e fesoasoani i ā'oga i Sāmoa ma nu'u ma afio'aga i le ātīna'ega o si'osi'omaga saogalēmū mo le a'oa'oina ma le a'oa'o atu mo i latou uma e 'auai.⁷²</p> <p>'Olo'o fa'amautinoa e le <i>Tūlāfono o Ā'oga 2009</i> le 'aua ne'i tāofia teine ma'itaga po o teine ua fa'aipoipo mai le 'auai atu i ā'oga. O aiaiga o le Tūlāfono, e tatau ma e iai le aiā tatau a le tamaitiiti e 'auai i ā'oga pe 'āfafai e aofia i tausaga o le matua 'olo'o fa'amālosia le 'auai i le ā'oga (o le <i>Tūlāfono o Teuteuga o le Tūlāfono o Ā'oga 2019</i>: 4 Tausaga i le 16 Tausaga le matua). I lalo o le Tūlāfono, o teineiti ā'oga o le matua e fa'atūlāfonoina le 'auai i ā'oga ua ma'itaga po ua fa'aipoipo, e iai le avanoa e 'auai i ā'oga e pei lava o isi tamaitiā'oga. O ā'oga e pūlea tutusa e le Uluā'oga ma le Komiti Ā'oga. So'o se teineitiiti ā'oga e mana'omia se fesoasoani fa'apitoa pe 'āfafai ua feagai ma se fa'afitāuli e pei o le ma'itaga, e tausia lelei e le Uluā'oga ma faiā'oga tama'ita'i. 'Olo'o tu'uina atu fo'i le lagolago i ā'oga uma i le fa'amaninoina ma fautuaga e uiga i faiga fa'avae e lagolago ai le aiā tatau a teine ma'itaga e pei ona iai tūlaga fa'apea i aso ua tuana'i. Na tu'uina atu le avanoa i nei teine ā'oga e 'auai i le ā'oga ma su'e su'ega a o ma'itaga.⁷³</p> <p>O le <i>Faiga Fa'avae mo A'oa'oga i Matātā 'Ese'ese ma Tomai o Galuega</i> mo ā'oga mauauluga ua fa'amoemoe e lagolago ai filifiliga a tamaitiā'oga i matā'upu e fia su'esu'e i ai, po o a'oa'oga lautele po o a'oa'oga mo se galuega patino. 'Olo'o galulue fa'atasi fo'i le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u ma le Pūlega o Fa'ailoga ma Tusipasi Taualoa a Sāmoa, Iunivesitē o le Pasefika i Saute ma isi ofisa o le Mālō i le fa'alauiloaina o itū'āiga galuega ma 'auala o a'oa'oga e agava'a ai mo ia galuega. E iai lu'i ona o le va'ai mauaulalo o tagata i matātā 'ese'ese ma le lē mālamalama o le to'atele o mātua i matā'upu o matātā 'ese'ese ma 'auala e 'ausia ai galuega ma fa'apea ona to'atele ai tamaiti e lē filifili e 'ave matā'upu o matātā 'ese'ese. E mana'omia le fa'atino o se galuega i lenei tūlaga e ala i le si'itia o le fa'alauiloaina ma le ūna'iina o matātā 'ese'ese i ā'oga ma nu'u ma afio'aga.⁷⁴</p>
Iloiloga	<p>Ua fa'atino e le Mālō galuega e ala i le tūlāfono ma faiga fa'avae e fa'afetaia'i ai le fa'afitāuli o le to'atele o tamaitiā'oga e fa'ama'amulu mai ā'oga mauauluga fa'apea faiga fa'ailoga tagata fa'asaga i teineiti ma'itaga i ā'oga. Ua fesoasoani le Faiga Fa'avae o Ā'oga Saogalēmū na ātīna'e i le 2017 i ā'oga, nu'u ma afio'aga e galulue ai mo se si'osi'omaga saogalēmū mo tagata uma ma fa'atupu ai le fiafia i le a'oa'oina ma le a'oa'o atu. 'Olo'o iai fo'i i le <i>Tūlāfono o Ā'oga 2009</i> aiaiga e fa'amautinoa ai e lē tāofia teine ā'oga ua ma'itaga po ua fa'aipoipo mai le 'auai atu i ā'oga pe 'āfafai e mānana'o ai. E maua fo'i e tamaitiā'oga e mana'omia le lagolago, 'aemaise lava teineiti e ma'itaga a o ā'o'oga, le fesoasoani mai faiā'oga ma ā'oga, ma 'olo'o 'avatu le</p>

⁷² Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

⁷³ Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

⁷⁴ Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

	<p>fa'amālosi'au i ā'oga e ātīna'e ni a latou faiga fa'avae e tali atu ai i itū'āiga matā'upu fa'apea. E ui ua iai nei la'asaga āga'i i luma, e tāua le aogā lelei o le fa'atinoina o faiga fa'avae 'olo'o iai nei. E leai se fa'amatalaga o atagia mai ai le aogā lelei o nei faiga fa'avae fa'apea le fa'atinoina o le tūlāfono. O lea e tatau ai ona fa'avae se faiga e māta'itū ma iloilo ai fa'atinoga, ina ia mafai ona fua lo latou aogā lelei.</p> <p>O ana taumafaiga e fa'aitiitia le aofa'i o tamaitiā'oga e fa'ama'amulu mai a'oa'oga mauluga, ua galue le Mālō e si'itia le tūlaga ma ātīna'e matā'upu o matātā 'ese'ese. O nei polokalame ua maua ai avanoa o tamaitiā'oga e filifili ai isi matā'upu fou e su'esu'e ma fa'aaaua ai a latou a'oa'oga. Peita'i, o le lē lava o le mālamalama i matā'upu o matātā 'ese'ese e lē gata i ā'oga a o nu'u ma afio'aga, 'olo'o 'avea lea ma pā pupuni mo le tele o tamaitiā'oga ma mātua, ma tāofia ai le talisapaia o lenei fa'amanuiaga.</p>
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	80%. Vasega A.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	<p>Māta'itū ma iloilo i taimi fa'atūlagaina le aogā lelei o tūlāfono ma faiga fa'avae fa'ataatau i le tāofia o le fa'ailogia tagata fa'asaga i teineiti ma'itaga ma sāuāga i ā'oga.</p> <p>Fa'amālosi'au ma fesoasoani i ā'oga i le fa'avaeina o a latou faiga fa'avae e fa'afetaia'i ai sāuāga ma le fa'ailogia tagata i totonu o ā'oga.</p> <p>Si'itia le silafia i ā'oga, nu'u ma afio'aga i matā'upu o matātā 'ese'ese ma fa'amautinoa e maua e tamaitiā'oga e fia 'auai avanoa i nei matā'upu.</p>

3. Polokalame

Fautuaga	17. Ia galulue fa'atasi le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i ma le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, e ātīna'e ni fonotaga fa'aa'a'oga mo faiā'oga i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma aiā tatau a tagata soifua ma ia aofia ai le fa'amālosia ātili o a'oa'oga e aofia ai tagata uma.
Folasaga	Ua fa'atino a'oa'oga mo faiā'oga i tomai e a'oa'oina ai tamaiti e iai mana'oga fa'apitoa i a latou vasega. E fā vaega o faiā'oga ua a'oa'oina i le matā'upu o Lagolago mo A'oa'oga i le Kolisi o Matātā 'Ese'ese a Ausetalia i le Pasefika (APTC) i 'auala e lagolagoina ai le a'oa'oga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Ua iai se Tusi o Maliega ua sainia e le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u ma i latou 'olo'o tu'uina atu 'au'aunaga ma ā'oga fa'apitoa, ina ia fa'aleleia le lagolagoina o tamaitiā'oga e iai mana'oga fa'apitoa. 'Olo'o iai fo'i le Faiga Fa'avae ma le Fuafuaga o Fa'atinoga mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma, ina ia fa'amālosia le lagolagoina o Tamaitiā'oga e iai Mana'oga Fa'apitoa. O se vaega o le Faiga Fa'avae mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma, ua fa'avaeina e le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u se polokalame fa'ata'i o ni ā'oga se tolu e fai ma Fa'ata'ita'iga o Ā'oga Siamupini mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma. Ua 'avatu le fa'amālosi'au i mātua ma tagata o nu'u ma afio'aga

	e 'auai atu i fa'atinoga a nei ā'oga. ⁷⁵ O matā'upu a'oa'oina fa'apea polokalame fa'aletausaga a le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, 'olo'o aofia ai Aiā Tatau a Tagata Soifua ma A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma. Ua fai fetu'una'iga i se Tusi Ta'iala mo Faiā'oga i A'oa'oga mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa/A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma, ina ia talafeagai ma ā'oga ma le si'osi'omaga i Sāmoa. O lea tusi na ātīna'e i Fiti i lalo o le Polokalame fesoasoani a le Mālō o Ausetalia mo A'oa'oga na galulue fa'atasi ai ma le Matāgaluega o A'oa'oga, Fa'asinomaga ma Fa'atufugaga a Fiti. 'Ole'ā tufaina atu lenei tusi ta'iala i ā'oga i le kuata 'olo'o soso'o o le 2019. ⁷⁶
Iloiloga	<p>Ua fa'atino e le Mālō la'asaga 'ese'ese ina ia fa'amautinoa e maua e tamaitiā'oga, 'aemaise i latou e iai mana'oga fa'apitoa, le lagolago talafeagai ma a'oa'oga tūlaga lelei e ala i le ātīna'ega o le Faiga Fa'avae mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma, fa'apea le a'oa'oina o faiā'oga i tomai mo le lagolagoina o le a'oa'oina o tamaitiā'oga e iai mana'oga fa'apitoa. Ua fa'aleleia fo'i a'oa'oga e aofia ai tagata uma ma ua aofia i ana matā'upu a'oa'oina, fa'apea polokalame o a'oa'oga e fa'atino e le Matāgaluega i tausaga ta'itasi. O se isi fesoasoani mo faiā'oga, ua fai ni fetu'una'iga i 'aulala ua fa'atino i atunu'u i fafo ma fai teuteuga ina ia talafeagai mo faiā'oga ina ia fa'amautinoa e iai iloa ma tomai e mana'omia e a'oa'oina ai tamaitiā'oga e iai mana'oga fa'apitoa. O se la'asaga lelei lea mo le āga'i i luma, ma e tatau ona 'ave i ai le fa'amuamua.</p> <p>E ui ina ua tele taumafaiga lelei e fa'amālosia ai A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma i Sāmoa, 'olo'o iai le lu'i i le tūlaga o puna'oa e fa'atino ai galuega fa'apea le lautele ma au'ili'il i matā'upu a'oa'oina. E tāua le fa'atino o se galuega e māta'itū ma iloilo ai taunu'uga o galuega ua fa'atino, ina ia fa'amautinoa le mautū o A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma.</p>
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	60%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Fa'amautū ātili A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma i Sāmoa ma fa'amautinoa e iai 'aulala ma fua talafeagai ma ia taga'i i le ātīna'ega o matā'upu a'oa'oina e lautele ma au'ili'il (e a'oa'oina ai aiā tatau a tagata soifua) mo ā'oga uma.

AIĀ TATAU I LE SOIFUA MĀLŌLŌINA

1. Gafatia le tau

Fautuaga	20. Ia taga'i le Mālō i le fa'asa'oina o manatu o le atunu'u 'olo'o iai e uiga i le lē gafatia o le tau o tausiga fa'asoifua mālōlōina, e ala i polokalame fa'apitoa e fa'amālamalama ai
Folasaga	E fa'atino e le Fa'alāpotopotoga mo le Soifua Manuia o Āiga i Sāmoa (Samoa Family Health Association) polokalame fa'atupu silafia i ā'oga, nu'u ma afio'aga i matā'upu 'ese'ese tau soifua mālōlōina. O nei matā'upu e aofia ai le soifua mālōlōina tau faigā 'āiga, aiā tatau i le soifuaga fānau manuia, 'aulala e tāofia ai le ma'itaga ma le tāofiga o fa'ama'i e fe'avea'i i feusuā'iga. O nei 'au'aunaga uma e avanoa mo tagata uma, e gafatia le tau pe leai fo'i se totogi.

⁷⁵ Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

⁷⁶ Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

	<p>E iai fo'i le ta'avale a le Fa'alāpotopotoga 'olo'o malaga atu i nu'u ma afio'aga o le atunu'u ma fa'atino ai 'au'aunaga, ua ātili faigōfie ai ona maua avanoa mo tausiga fa'asoifua mālōlōina.⁷⁷</p> <p>O se tasi o galuega fa'atino 'autū (2.1.6) a le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina i le Fuafuaga a le Vaega o le Soifua Mālōlōina 2013-2018, o le mana'oga lea ia fa'ateleina ma fa'afaigōfie avanoa e maua ai e tagata o Sāmoa tausiga fa'asoifua mālōlōina. O nei 'au'aunaga e tu'uina atu e le Matāgaluega fa'apea ofisa uma o tausiga fa'asoifua mālōlōina ma pā'aga a le vaega o le soifua mālōlōina e ala i le si'itia o avanoa e maua i falema'i fa'apea le maua o vailā'au mo ma'i. O le taunu'uga fa'amoemoeina o le fa'aleleia lea ma fa'afaigōfie ona maua e tagata 'au'aunaga o tausiga fa'asoifua mālōlōina e tu'uina atu e le Mālō, ia iai ta'iala manino o 'aula e maua ai ia 'au'aunaga ma le tau, fa'apea 'au'aunaga 'olo'o tu'uina atu e le vaega tūma'oti; fa'aleleia fa'alētonu 'olo'o iai i vailā'au e tatau lava ona iai i le Faletalavai a le Mālō; ma le ātīna'ega o polokalame a le vaega o fōma'i nifo, ia iai ta'iala manino o 'aula e maua ai ia 'au'aunaga ma le tau, fa'apea 'au'aunaga 'olo'o tu'uina atu e le vaega tūma'oti. E iai Fa'alāpotopotoga Tūma'oti fa'apea fa'alāpotopotoga fa'alelotu 'olo'o fesoasoani i le Matāgaluega i le si'itia o le silafia i matā'upu 'ese'ese tau soifua mālōlōina e pei o fa'ama'i e fe'avea'i i feusua'iga, ma'i e lē pipisi ma isi.⁷⁸</p>
Ilooga	<p>E tele galuega fuafuaina ina ia fa'amautinoa le soifua mālōlōina o tagata o Sāmoa e pei ona fa'amati'e i le Fuafuaga a le Vaega o le Soifua Mālōlōina 2013-2018. Na fa'atūlaga fa'atinoga 'ese'ese i le fa'amoemoe e ūna'i ai 'au'aunaga tau soifua mālōlōina e talafeagai ma gafatia le tau, ma mafai ai ona maua e tagata uma. E fa'apēnā fo'i i mana'oga ma aiā tatau tau soifua mālōlōina a tagata a'afiagōfie, nu'u ma afio'aga. 'Olo'o fa'ailoa fo'i i le Fuafuaga, e mana'omia le galulue fa'apā'aga ma isi vaega, ina ia mafai ona 'ausia fa'amoemoega o le Fuafuaga. O lea ua tūlai mai ai isi vaega e pei o le Fa'alāpotopotoga mo le Soifua Manuia o 'Āiga i Sāmoa ma isi fa'alāpotopoga 'olo'o malaga atu i nu'u ma afio'aga ma tu'uina atu a latou 'au'aunaga e leai se totogi fa'apea polokalame fa'atupu silafia. Ua matuā aogā lelei lenei 'aula ua galulue fa'atasi ma felagolagoma'i ai le vaega o le soifua mālōlōina, ua fa'amautinoa ai le mafai ona maua e tagata i ni vaega o nu'u ma afio'aga i tua fa'apea le taulaga 'au'aunaga tau soifua mālōlōina. Peita'i, 'olo'o iai pea galuega mo le fa'aleleia ina ia fa'amautinoa e maua ma gafatia e tagata uma le tau o tausiga fa'asoifua mālōlōina. O vaega ia e aofia ai tagata i nofoaga taumamao ma isi, tagata a'afiagōfie e pei o tagata mātutua, tagata e 'ese o latou lagona mai le fa'atūlagaga māsanī o itūpā ma Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. O le taimi nei 'olo'o galue le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina i le fa'amāe'aina o le fuafuaga fou a le vaega ma e iai le fa'amoemoe 'ole'ā fa'atino ai galuega i ia itū. Peita'i, e tāua lava le faifaipea o galuega mo le si'itia o le silafia e le atunu'u o 'au'aunaga 'olo'o maua ina ia fa'amautinoa e maua e tagata tausiga fa'asoifua mālōlōina talafeagai.</p>

⁷⁷ Taga'i i le Facebook a le Samoa Family Health Association. Maua 9 Mē, 2019.

⁷⁸ Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina, Fuafuaga a le Vaega o le Soifua Mālōlōina 2008 – 2018, 2008. Maua i le https://www.mof.gov.ws/Portals/195/EPPD/2018_Update/Health%20Sector%20Plan%202008-2018.pdf.

Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	60%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	<p>Fa'amāe'a le fuafuaga fou a le vaega o le soifua mālōlōina ma fa'amautinoa e tali atu i matā'upu o le silafia e le atunu'u o 'au'aunaga 'olo'o maua, mafai ona maua e tagata ma le gafatia o le tau o ia 'au'aunaga.</p> <p>Faaauau le galulue fa'atasi ma ofisa e iai o latou sao, ina ia fa'amautinoa le soifua mālōlōina o Sāmoa e ala i le sī'itia o le silafia, fa'asoaina o puna'oa ma le ātīna'ega o agava'a e mafai ai ona fa'atino galuega.</p>

2. Mauaina (o 'au'aunaga)

Fautuaga	21. Ia taga'i le Mālō i ni 'aulala e fō'ia ai matā'upu tau tūlaga lelei o 'au'aunaga fa'asoifua mālōlōina ma le faigatā ona maua o ia 'au'aunaga e nu'u i fafo atu o taulaga ma nofoaga e taumamao mai isi nofoaga.
Folasaga	<p>O le 2016, na 'avea ai o se fa'amuamua a le Minisitā mo le Soifua Mālōlōina le fa'aleleia o falema'i itūmālō ma tausiga fa'asoifua mālōlōina i nu'u ma afio'aga ina ia mafai ona puipuia, vave fa'atino su'esu'ega ma fa'afroe togafitiga o ma'i ma fa'ama'i. 'Ole'ā fesoasoani lea e fō'ia fa'afitāuli o le mauaina o 'au'aunaga ma le umi o taimi e fa'atali ai togafitiga fa'apea le so'ona tumu o le falema'i 'autū. O le 2015, na tatala ai e le Mālō le Falema'i i Sataua, ua fa'aleleia ma fa'amālosia ai 'au'aunaga tau soifua mālōlōina mo nu'u ma afio'aga o mātū sisifo o Savai'i.⁷⁹ O le 2018, na tatala ai fo'i le Falema'i Fa'aitūmālō o Satupa'itea, na fa'atupeina e le Mālō o Iapani. E tāua ātīna'e fa'apēnei mo nu'u ma afio'aga i Savai'i talu ai e to'atele e tau faimagala i Apia mo togafitiga. O nei falema'i fou 'ole'ā maua ai 'au'aunaga tau soifua mālōlōina mo le faitau afe o tagata 'olo'o alaala i nei vaega o le atunu'u.⁸⁰</p> <p>'Olo'o fa'amati'e i le <i>Fuafuaga a le Vaega o le Soifua Mālōlōina 2013-2018</i> o se tasi o galuega fa'atino ua 'ave i ai le fa'amuamua o le fa'amālosia lea o tausiga fa'asoifua mālōlōina e ala i le ātīna'ega o matāfaioi ma'oti, tūlaga mana'omia o 'au'aunaga ma 'aufaigaluega e galulue i 'au'aunaga a falema'i i itūmālō.⁸¹</p> <p>O le galulue fa'atasi ma le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina, 'olo'o malaga atu ai i nu'u ma afio'aga i tua ta'avale a le Fa'alāpotopotoga mo le Soifua Manua o 'Āiga i Sāmoa, ua iai meafaigaluega ma vailā'au mo togafitiga, ma fa'apea ona tu'uina atu fa'amatalaga i le soifua mālōlōina tau faigā 'āiga, aiā tatau i le soifuaga fānau manua fa'apea le siakiina e leai se totogi.⁸²</p>

⁷⁹ 'Upega tafā'ilagi a le Mālō o Sāmoa, "New hospital opens in Savaii", 25 Aperila, 2015. Maua i le <http://www.samoagovt.ws/2015/04/new-hospital-opens-in-savaii/>.

⁸⁰ Samoa Observer, "Satupa'itea Hospital opens", 3 Aokuso, 2018. Maua i le <https://www.samoaobserver.ws/category/samoa/19484>.

⁸¹ Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina, Fuafuaga a le Vaega o le Soifua Mālōlōina 2008 – 2018, 2008, p. 27. Maua i le https://www.mof.gov.ws/Portals/195/EPPD/2018_Update/Health%20Sector%20Plan%202008-2018.pdf.

⁸² Taga'i i le Samoa Family Health Association Facebook page. Maua 9 Mē, 2019.

Iloiloga	E tatau ona ‘avatu le fa’amālō i taumafaiga ua fa’atino e le Mālō e fō’ia fa’afitāuli e feso’ota’i ma le mauaina o ‘au’aunaga tau soifua mālōlōina e nu’u ma afio’aga i tua ma i latou e mamao ‘ese mai isi nofoaga, e ala i le fausia o falema’i fa’aitūmālō. ‘Ole’ā fesoasoani nei fa’atinoga i le mauaina e ‘āiga o ‘au’aunaga tau soifua mālōlōina i o latou itūmālō ma vave ai ona maua togafitiga. E lē gata i lea, ua fesoasoani galuega a fa’alāpotopotoga e pei o le Fa’alāpotopotoga mo le Soifua Manuia o ‘Āiga i Sāmoa i le mauaina o tausiga fa’asoifua mālōlōina e tagata e mamao ‘ese mai isi nofoaga, e ala i a latou āsiasiga ta’amilo i tausaga ta’itasi i a latou ta’avale ua iai meafaigaluega ma vailā’au mo togafitiga. Peita’i, e iai lava vaega ‘olo’o mana’omia pea le fa’aleleia i le itū tau ‘aufaigaluega ma le gafatia e falema’i fa’aitūmālō o mana’oga tau soifua mālōlōina o tagata i o latou itūmālō. O se la’asaga tele āga’i i luma le fausia o falema’i, ‘aemaise mo tagata o nu’u ma afio’aga e mamao ma le taulaga. Peita’i, ‘āfai e lē lava le ‘aufaigaluega agava’ a ma puna’oa mana’omia e fa’atino ai galuega, ‘ole’ā lē mafai ona ‘āto’atoa le ‘au’aunaga e tatau ona maua e nei tagata. E ui ina ‘olo’o aofia i le Fuafuaga a le Vaega o le Soifua Mālōlōina fa’atinoga mo le fa’amālosia ātili o nei taumafaiga, e tāua le fa’atino o isi ātīna’e ina ia fa’amautinoa e ‘āto’atoa masini, meafaigaluega ma le ‘aufaigaluega i falema’i fa’aitūmālō ia mafai ona tali atu i mana’oga tau tausiga fa’asoifua mālōlōina i itūmālō.
Vasega ma le fa’atūlagaga aoao (%) o fa’atinoga	60%. Vasega B.
Fautuaga	Fāamuamua e le Mālō ma fa’aaaua pe a le tu’uina atu o puna’oa tau ‘aufaigaluega ma puna’oa tautupe (fa’atasi ma faiga fa’avae ma ‘aula o fa’atinoga e au’ili’ili ma lautele) mo falema’i fa’aitūmālō ina ia maua e tagata tausiga fa’asoifua mālōlōina e lelei.

3. Polokalame

Fautuaga	22. Ia fa’alautele atu le polokalame a le Matāgaluega o Tinā ma Tama’ita’i, Ātīna’e o Nu’u ma Afio’aga ma Agafeso’ota’i, o Tinā ma a latou Tama Teine, ia aofia ai le atunu’u ‘ātoa, ma taga’i i se polokalame fa’apea mo tamā ma o latou atali’i, e fa’afetaia’i ai uiga ma lagona ‘olo’o iai nei o le tē’ena ma le fa’āsea teineiti ma’itaga
Folasaga	Ua galulue fa’atasi le Matāgaluega o Tinā ma Tama’ita’i, Ātīna’e o Nu’u ma Afio’aga ma Agafeso’ota’i ma ana pā’aga e fa’atino polokalame o taumafaiga fa’afeso’ota’i atu i nu’u i tua ma nofoaga taumamao mai i isi, mo tinā ma a latou tama teine i matā’upu tau agafeso’ota’i e aofia ai teineiti ma’itaga, soifuaga fānau manuia ma aiā tatau. E ui ina o le ‘āmataga na fa’āautū le polokalame i tinā ma a latou tama teine, ua o’o ina taga’i le polokalame i so’otaga tau tamā ma tinā, mātua ma le tamaitiiti, i le itū tau mātua mata’alia ma ‘aula talafeagai o le tausiga o tamaiti. E aofia i le polokalame le talanoaina o manatu fa’aleaganu’u ma fa’alelotu i teineiti e ma’itaga, tamaiti e fa’ama’amulu mai ā’oga ma sāuāga tau faigā ‘āiga ma sāuāga o le tino, fa’asaga i tinā ma tama’ita’i ma tamaiti. ⁸³

⁸³ Mālō o Sāmoa, “Lipoti Tu’uvaitaimi Lonaono: Feagaiga i le Fa’amutaina o so’o se Fa’ailoga Tagata Fa’asaga i Tinā ma Tama’ita’i 2017”, para 10.

Iloiloga	Ua fa'atino e le Mālō la'asaga mo le āga'i i luma i le fa'alau teleina o lana polokalame o tinā ma a latou tama teine ma ua aofia ai fo'i so'otaga a mātua ma le tamaitiiti fa'apea le tamā ma le tinā ma le fa'atalanoaina o matā'upu e aofia ai mātua mata'alia ma 'aula talafeagai o le tausiga o tamaiti ma isi matā'upu. O se la'asaga matuā lelei lea ma e tatau ona fa'aauau le fa'atinoina, 'aemaise pe 'ā taga'i i le fa'afitāuli o sāuāga, ua fa'aopoopoina le ta'atele i Sāmoa. 'Olo'o iai fo'i le mana'oga ina ia fa'amautinoa e fa'atino matāfaioi a ofisa uma e iai o latou sao, e galulue fa'atasi ma le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i e fa'atino polokalame fa'apēnei.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	80%. Vasega A.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Fa'aauau e le Mālō galuega 'olo'o fa'atino ma fa'amautinoa e faifaipea le māta'itūina ma iloiloga i taimi fa'atūlagaina.

Fautuaga	23. Ia galulue le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina, 'Au'aunaga Fa'asoifua Mālōlōina a le Atunu'u ma le Fa'alāpotopotoga mo le Soifua Manuia o 'Āiga i Sāmoa ina ua māe'a ni feutaga'iga ma le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, Fa'aputugātupe a Mālō 'Aufa'atasi mo Fa'atinoga tau Potopotoga o Tagata ma le Fa'alāpotopotoga a Mālō 'Aufa'atasi mo le AIDS, e 'āmata ni polokalame fa'apitoa o le soifua mālōlōina o tagata lautele, e ūna'ia ai le matā'upu tau feusua'iga saogalēmū, 'aemaise le itū o le fa'aaogāina o pa'u fai usuga ma le fa'aaogāina o 'aula e tāofia ai le ma'itaga, i la'asaga o ta'ita'iga o 'upufai o mālō, ta'ita'i o lotu ma ta'ita'iga fa'aleaganu'u.
Folasaga	Ua fa'aalia i le Fuafuaga a le Vaega o le Soifua Mālōlōina 2013-2018 le mana'omia o le fa'amālosia o fa'atinoga a nu'u ma afio'aga mo se ōлага mālōlōina, e ala i taumafaiga e galulue fa'atasi ma le lagolagoina o taumafa lelei ma fa'amālositino mo tagata Sāmoa – ft., togālā'au 'aina, fuālā'au 'aina suamalie; galulue ma fale'aiga o ūoga m.m.f. ⁸⁴ O lea na galulue ai le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina ma 'Au'aunaga Fa'asoifua Mālōlōina a le Atunu'u, e ala i le Faiga Fa'avae mo Ma'i e Lē Pipisi ma le Faiga Fa'avae mo le Ūna'ia o le Soifua Mālōlōina, e fa'atino polokalame 'ese'ese e ūna'i ai tagata i se ōлага mālōlōina e ala i taumafa talafeagai ma fa'amālositino faifaipea. Na fa'atinoina nei polokalame i nu'u 'ese'ese i Upolu ma Savai'i ma ua to'atele lava tagata ua 'auai. E tele fa'alāpotopotoga tūma'oti ma fa'alāpotopotoga i nu'u ma afio'aga 'olo'o 'auai ma lagolagoina galuega mo ma'i e fe'avea'i i faigā 'āiga (STI) ma le si'itia o le silafia i ma'i pipisi. O nei galuega e aofia ai le tāofiga o le HIV/AIDS, fa'aaogā fa'atāutala o vailā'au ma le 'ava mālosi, fa'amatalaga i aogā o taumafa 'ese'ese, faigā 'āiga ma le soifuaga fānau manuia. Mo se

⁸⁴ Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina, Fuafuaga a le Vaega o le Soifua Mālōlōina 2008 – 2018, 2008, pp. 44-45. Maua i le https://www.mof.gov.ws/Portals/195/EPPD/2018_Update/Health%20Sector%20Plan%202008-2018.pdf.

	<p>fa'ata'ita'iga, e tele polokalame ua fa'atino e le Fa'alāpotopotoga a Fa'afafine Sāmoa i le fa'atupuina o le silafia tau soifua mālōlōina, e aofia ai le HIV/AIDS ma STI. Ua fa'atino fo'i e le Vaega mo Tupulaga Talavou o le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i polokalame fa'atupu silafia i le HIV/AIDS ma STI fa'apea isi matā'upu e pei o taumafa lelei, vailā'au, 'ava mālosi ma tapa'a.⁸⁵</p> <p>O se galuega fa'aauau pea polokalame a le Fa'alāpotopotoga mo le Soifua Manuia o 'Āiga i Sāmoa 'olo'o fa'atino i ā'oga e aofia ai matā'upu tau aiā tatau tau faigā 'āiga ma le soifuaga fānau manuia, a'oa'oga lautele i faigā 'āiga 'olo'o taga'i ai i STI & HIV, So'otaga, ma Teineiti Ma'itaga. E iai fo'i polokalame fa'atupu silafia mo Nu'u ma Afio'aga e aofia ai matā'upu e pei ona fa'atino mo ā'oga.⁸⁶</p>
Iloiloga	<p>E tele galuega ua fa'atino e le Mālō e ala atu i le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina ma 'Au'aunaga Fa'asoifua Mālōlōina ina ia si'itia le silafia o le atunu'u i itū'āiga soifuaga mālōlōina lelei. E tele fa'atinoga ma polokalame ua 'āmataina ma ātīna'e e fesoasoani e fa'afetaia'i ma'i e lē pipisi. O le fa'amoemoe o nei galuega uma, o le suia lea o manatu o tagata ma nu'u ma afio'aga, ina ia soifua ma taumafa ia maua le soifua mālōlōina. Ua tele fo'i polokalame fa'apitoa mo le atunu'u lautele ua fa'atino e fa'alāpotopotoga tūma'oti e uiga i STI fa'apea a'oa'oga e lē gata mo tamaitiā'oga a o nu'u ma afio'aga i matā'upu e aofia ai faigā 'āiga e lē saogalēmū, ma'itaga o teineiti, fa'apea vailā'au ma le 'ava mālosi. O le Fa'alāpotopotoga mo le Soifua Manuia o 'Āiga i Sāmoa o se tasi o fa'alāpotopotoga 'autū ua iloga lona sao i le fa'atupuina o le silafia i nei matā'upu 'olo'o galulue fa'atasi ai ma le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina.</p> <p>E ui i tūlaga ua 'ausia, 'olo'o iai vaega 'olo'o mana'omia vave le taga'i i ai ma fa'atino i ai se galuega, e pei o le itū o le soifua mālōlōina tau faigā 'āiga. O le Līpoti o le 2018 a le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina o le Māta'itūina o le AIDS na fa'amati'eina ai le si'itia o le aofa'i o tagata ua a'afia i STI, ft., e maualuga le pasene o le faitauaofo'a'i o tagata 'olo'o a'afia i le <i>chlamydia</i>.⁸⁷ Na maua fo'i e lē to'atele tagata e fa'aaogāina pa'u faiusuga ma e maualalo le fua fa'atatau o tagata e ofo atu e fa'atino i ai su'esu'ega, ma fa'ateleina ai pea le lamatiaga o le maua i STI ma si'itia ai le aofa'i o tagata mama'i ma e mafai ona a'afia ai fo'i le fua fa'atatau o tagata māliliu, e lē gata i tagata o le matua e mafai ai ona fanafanau, a o pepe fa'ato'ā fānau mai.⁸⁸ O nei taunu'uga e aliali mai ai, e ui i polokalame fa'atupu silafia ma a'oa'oga ua fa'atinoina,</p>

⁸⁵ Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina, Fuafuaga a le Vaega o le Soifua Mālōlōina 2008 – 2018, 2008, p. 61. Maua i le https://www.mof.gov.ws/Portals/195/EPPD/2018_Update/Health%20Sector%20Plan%202008-2018.pdf.

⁸⁶ Taga'i i le Samoa Family Health Association Facebook page. Maua 9 Mē, 2019.

⁸⁷ Samoa Observer, "Sexually transmitted infections major issue", 10 Iulai, 2018. Maua i le <https://www.samoaobserver.ws/category/samoa/27353>.

⁸⁸ Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina, Līpoti o le 2018 a le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina o le Māta'itūina o le AIDS, 2018. Maua i le https://www.unaids.org/sites/default/files/country/documents/WSM_2018_countryreport.pdf.

	<p>‘olo’o lē lava pea le mālamalama o tagata, ma ‘olo’o mana’omia ni isi ‘aula aogā atu e fa’afetaia’i ai lenei fa’afitāuli.</p> <p>E le’i leva tele ona iai se manatu ia fa’aaofia a’oa’oga tau itūpā i totonu o ā’oga, ina ia fa’atupu le silafia i ‘aula e puipuia ai mai le HIV/AIDS.⁸⁹ Peita’i, na tē’ena e le Mālō, na fa’apea mai ai, o le matāfaioi lea a mātua.⁹⁰ O se fa’afitāuli ua tūla’i mai nei talu ai, ‘ole’ā si’isi’i ai pea i luga le fua fa’atatau o tagata e maua i STI fa’apea isi fa’afitāuli tau agafeso’ota’i e pei o teineiti ma’itaga ma sāuāga tau faigā ‘āiga.⁹¹</p>
Vasega ma le fa’atūlagaga aoao (%) o fa’atinoga	55%. Vasega B.
Vaega mo le taga’i i ai o le mālō ina ia fa’atino mo le āga’i i luma	Fa’atino e le Mālō galuega ia si’itia le silafia e tagata ma ia iai ni faiga fa’avae e si’itia ai le mālamalama o tagata uma ma le talia e tagata o le fa’aaogāina o pa’u faiusuga. Taga’i i le Fautuaga 12 o le Līpoti o le Sā’ili’iliga i Sāuāga i Totonu o ‘Āiga 2018.

Fautuaga	25. la galulue fa’atasi le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina, Matāgaluega o Ā’oga, Ta’aloga ma Aganu’u ma ‘Au’ aunaga Fa’asoifua Mālōlōina ma pā’aga Mālō ‘Aufa’atas i le fa’atinoga o a’oa’oga lautele ma au’ili’ili i itūpā e tusa ma Ta’iala mo le Fa’agāoioiga ua sāunia e le Fa’aputugātupe a Mālō ‘Aufa’atas mo Fa’atinoga Tau Potopotoga o Tagata, ina ia fa’a’āu’upegaina tupulaga talavou e puipui lo latou soifua mālōlōina, ola manuia ma lagona o lo latou tāua ma lo latou aogā.
Folasaga	<p>E tele galuega ua taulāmua ai le Fa’alāpotopotoga mo le Soifua Manuia o ‘Āiga i Sāmoa na galulue fa’atasi ai ma le vaega o le soifua mālōlōina i le si’itia o le silafia i aiā tatau tau faigā ‘āiga ma le soifuaga fānau manuia i nu’u ma afio’aga.⁹² O le Fa’alāpotopotoga fo’i ma le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina o ni vaega e lagolagoina mālosi le aofia o a’oa’oga au’ili’ili ma lautele i itūpā ma faigā ‘āiga i matā’upu a’oa’oina i totonu o ā’oga.</p> <p>‘Olo’o i le la’asaga tau ‘āmata le galuega a le Matāgaluega o Ā’oga, Ta’aloga ma Aganu’u, ‘olo’o galulue ai ma le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina, Fa’alāpotopotoga mo le Soifua Manuia o ‘Āiga i Sāmoa ma le Fa’aputugātupe a Mālō ‘Aufa’atas mo Fa’atinoga Tau Potopotoga o Tagata, e fa’aleleia ātili le vaega o matā’upu a’oa’oina o a’oa’oga lautele ma au’ili’ili i itūpā/a’oa’oga i le ūlaga fa’ale’āiga. Ua tu’uina mai e le Fa’aputugātupe a Mālō ‘Aufa’atas mo Fa’atinoga Tau Potopotoga o Tagata le ST\$104,247 i le Matāgaluega o Ā’oga, Ta’aloga ma Aganu’u e fa’atino ai galuega nei mo le 2019:</p>

⁸⁹ Samoa Observer, “Sex education essential for schools”, 3 Tesema, 2018. Maua i le <https://www.samoaobserver.ws/category/samoa/2062>.

⁹⁰ Radio NZ, “Samoa Govt. says no to sex education”, 11 December, 2018. Maua i le <https://www.rnz.co.nz/international/pacific-news/377995/samoa-govt-says-no-to-sex-education>.

⁹¹ Ofisa o le Komesina o Sulufa’iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, “Līpoti o le Sā’ili’iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o ‘Āiga 2018” na iloa ai le leai ni a’oa’oga i itūpā ma so’otaga mālōlōina i totonu o ā’oga, ma o se itū lea ‘olo’o iai lona sao i sāuāga i totonu o ‘āiga i Sāmoa.

⁹² Taga’i i le Samoa Family Health Association Facebook page. Maua 9 Mē, 2019.

	<ul style="list-style-type: none"> Iloiloga o le Tūlaga ‘olo’o iai A’oa’oga i le Ōlaga Fa’ale’āiga e fa’avae ai Fuafuaga o Fa’atinoga fesoasoani tau tomai fa’apitoa e ātīna’e le Fuafuaga o Fa’atinoga Fa’atinoga tau A’oa’oga i le Ōlaga Fa’ale’āiga e ‘ese mai matā’upu a’oa’oina (vaega lagolago ma fa’alauiloa).
Iloiloga	<p>E ui i taumafaiga a le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina ‘olo’o galulue fa’atasi ai ma Fa’alāpotopotoga Tūma’oti ‘ese’ese e si’itia le silafia ma le mālamalama i aiā tatau tau faigā ‘āiga ma le soifuaga fānau manuia, ‘olo’o tele le galuega e mana’omia le fa’atino i Sāmoa i le itū tau a’oa’oga lautele ma au’ili’ili i itūpā ma faigā ‘āiga. E lata mai nei le taimi fa’ato’ā ‘āmata ai e le Mālō galuega e toe iloilo ma fa’aleleia le vaega o matā’upu a’oa’oina e a’oa’oina ai matā’upu tau ōlaga fa’ale’āiga. O se la’asaga lelei lea ma e tatau ona ‘ave i ai le fa’amuamua ma faifaipea ona ātīna’e.</p> <p>Na fa’ailoa i le Līpoti o le Sā’ili’iliga a le Ofisa i le 2018 e tele ina lē iai se a’oa’oga i itūpā i matā’upu a’oa’oina i ā’oga ma ua fa’aoopooina ai fa’afitāuli e pei o sāuāga tau faigā ‘āiga ma teineiti ma’itaga.⁹³</p> <p>E pei ona tā’ua i luga, na tē’ena e le Mālō manatu ia aofia i matā’upu a’oa’oina i ā’oga a’oa’oga i itūpā talu ai e fa’apea o le matā’upu, o le matāfaioi a mātua ‘ae lē o ā’oga. O se fa’ai’uga lea e fa’ailoa ai le lē mālamalama o le Mālō e tatau ona si’itia le silafia e tagata lautele ina ia o latou iloa a latou aiā tatau tau faigā ‘āiga ma le soifuaga fānau manuia. O lea e matuā tāua ai le fa’asa’o o manatu sesē ‘olo’o iai i le uiga o a’oa’oga fa’atatau i itūpā.</p>
Vasega ma le fa’atūlagaga aoao (%) o fa’atinoga	24%. Vasega D.
Fautuaga	Sāunia ni ‘aulala ia mafai ai ona fa’atino a’oa’oga fa’atatau i itūpā i ā’oga ma nu’u ma afio’aga ina ia fesoasoani e fa’āu’upegaina tupulaga talavou e puipui o latou soifua mālōlōina, ola manuia ma lagona o lo latou tāua ma lo latou aogā. Taga’i i le Fautuaga 12 o le Līpoti o le Sā’ili’iliga i Sāuāga i Totonu o ‘Āiga 2018.

4. Puna’oa ma fa’atupega

Fautuaga	24. Ia taga’i le Mālō i le tūlaga pagātia, ma filifiliga tau togafitiga ma vailā’au, mo i latou ua a’afia i faigā ‘āiga fa’amālosi fa’atāutala ma le mata’ifale, fa’apea se fesoasoani tautupe e lagolagoina ai galuega a le Fa’alāpotopotoga mo le Soifua Manuia o ‘Āiga i Sāmoa ma le To’omaga, ia mafai ona tu’uina atu ‘au’ aunaga lautele i le fautuaina ma le lagolagoina o ‘āiga e o’o i ai nei tūlaga.
Folasaga	‘Olo’o tu’uina atu e le To’omaga ‘au’ aunaga tau fautuaga mo tagata ua a’afia i faiga fa’atāutala ma sāuāga, e aofia ai i latou ua a’afia i faigā ‘āiga fai fa’amālosi ma le mata’ifale. E iai fo’i le fale e malu ai ma se ā’oga e fesoasoani i le a’oa’oina o teine. O nei galuega ua fa’atino i se fesoasoani mai

⁹³ Taga’i i le l’uga 22, Ofisa o le Komesina o Sulufa’iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, “Līpoti o le Sā’ili’iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o ‘Āiga 2018.”

	fa'alāpotopotoga fa'avāomālō ma fōa'i a tagata o le atunu'u. ⁹⁴ E galulue vāvālalata le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina ma le Fa'alāpotopotoga mo le Soifua Manuia o 'Āiga i Sāmoa ma 'olo'o iai le fesoasoani tautupe a le Matāgaluega mo le fa'atinoga o galuega a le Fa'alāpotopotoga ft. mo le fa'aleleia o 'au'aunaga tau 'āiga fuafuaina ma isi. ⁹⁵
Iloiloga	O le taimi nei, e lē o manino le taga'i a le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina i matā'upu tau sāuāga i totolu o 'āiga, e aofia ai le tosoteine/tama ma le mata'ifale o se matā'upu tau "soifua mālōlōina o tagata lautele". E lē lava fo'i puna'oa ma faiga e mafai ona 'auina atu i ai tagata āfāina, fa'atasi ai ma le lē lava o a'oa'oga i tomai o galuega mo i latou 'olo'o feagai ma nei matā'upu. O se fa'afitāuli le tūlaga lenei talu ai, e mafai ona fa'aopoopoina ai le tūlaga lamatia ma le āfāina o tagata ua a'afia. O le faiga 'olo'o iai nei, e fa'atino togafitiga ma toe fo'i tagata i o latou 'āiga. Talu ai le 'uti'uti o puna'oa, 'ole'ā fa'apea ona fa'aauau ai le feagai o tagata lautele ma lu'i i le mauaina o tausiga fa'asoifua mālōlōina talafeagai. E ui i le fesoasoani 'olo'o tu'uina atu e le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina mo le fa'atinoga o ana galuega, e lē o mafai ona tali atu 'āto'atoa i mana'oga o tagata lautele.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	30%. Vasega C.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	<p>Fa'aauau le lagolago i le Fa'alāpotopotoga mo le Soifua Manuia o 'Āiga i Sāmoa fa'apea isi Fa'alāpotopotoga Tūma'oti e fa'aleleia ātili ai 'au'aunaga fautua mo tagata āfāina i sāuāga i Sāmoa. Taga'i i le Fautuaga 17 o le Līpoti o le Sā'ilī'iliga i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018.</p> <p>Fa'amautinoa e maua e tagata āfāina i sāuāga i totolu o 'āiga le fesoasoani e ala atu i 'au'aunaga lagolago fa'asoifua mālōlōina. Taga'i i Fautuaga 26 ma le 27 o le Līpoti o le Sā'ilī'iliga i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018.</p>

AIA TATAU I LE SUĀVAI

1. Puna'oa ma le fa'atupega

Fautuaga	26. Ia tu'uina atu e le Mālō i le fa'atatauga o ana tupe, vaegātupe talafeagai ma fa'aauau mo le fa'atinoga o le Fuafuaga a le Vaega o le Suāvai mo le Soifua 2012 - 2016 ma le Faiga Fa'avae a le Atunu'u mo le Tūlaga Mamā o le Si'osi'omaga mo le Soifua Mālōlōina 2010.
Folasaga	Na lagolagoina e le Mālō le fa'atinoga o le Fuafuaga a le Vaega o le Suāvai mo le Soifua 2012-2016 i le fa'atupega o Tupe Fa'aaogā Fa'aauau ('aufaigaluega ma fa'agāoioiga) e tusa o le 65% o tupe fa'atatauina mo le fuafuaga i tausaga ta'itasi. O le vaega totoe, e 30% na fa'atupeina i lalo o ni Maliega o Fa'atupega tau Ātīna'e ma le luni a Europa o le EDF10 (La'asaga 2) ma le EDF 11 (tau o meatōtino/ tupe totogi a le vaega), ma le 5% na totogi e Polōketi na fa'atino e le vaega. O se taunu'uga, ua iloga le āga'i i luma o galuega a le Vaega o le Suāvai ma le Fa'amāmāina o le Suāvai i le gāsologa o tausaga, e aofia ai suiga tetele i le fa'aleleia o fa'agāsologa o galuega (faiga fa'avae,

⁹⁴ To'omaga mo Ē Puapuagātia, folasaga tūsia. 16 Mē 2019.

⁹⁵ Samoa Observer, "Family planning now more accessible", 11 Aokuso, 2018. Maua i le <https://www.samoaobserver.ws/category/samoa/26820>.

	<p>fuafuaga, ma tūlāfono), faiga fa'ata'atitia (tu'utu'uga mo fa'atinoga, ta'iala fa'amāopoopo) ma ātīna'e tetele (suāvai fa'asoa ma feso'ota'iga o le fa'amamāina o le suāvai) e ala i le lagolago faifaipea a le mālō, Tupe Lagolago i Tupe Fa'atatau mai le luni a Europa ma isi polōketi.⁹⁶</p> <p>O tūlaga na 'ausia i le fa'atinoga o le fuafuaga o le 2010-2016 e aofia ai taunu'uga nei:</p> <ul style="list-style-type: none"> • fa'aleleia le pūlega, ta'ita'iga, fa'amāopoopoina, māta'itūina ma iloiloga, feso'ota'iga, ātīna'ega o tomai ma agava'a ma iloa o le 'aufaigaluega o le vaega; • toe fa'afōisia le tūlaga lelei o laufanua 'apovai e ala i le galulue fa'atasi o le mālō ma nu'u ma afio'aga i le fa'aleleia o laufanua 'apovai 'autū, ātīna'ega o fuafuaga mo le fa'afōega o laufanua 'apovai, tūlāfono a nu'u ma afio'aga, lagolagoina ma le ūna'iina o fa'aaogāga o le 'ele'ele e mafai ona fa'aauau i laufanua 'apovai i nofoaga maualuluga; • fa'aopoopoina nofoaga aupito a'afiagōfie ua o'o atu i ai le suāvai fa'asoa e ala i 'au'aunaga a le Pūlega o le Suāvai (83% o le faitau aofa'i o tagata), Faiga o Suāvai Tūma'oti (15%) ma le Polokalame e Tali ai Vaitimu (2%) i nofoaga e la'iiti pe leai se suāvai fa'asoa, telē le fa'aitiitia o le Suāvai e le'i maua mai ai se tupe ((FY17/18) e 3% na fa'aitiitia ai mai le tausaga na tuana'i), na fesoasoani i le fa'aleleia o le aoina o tupe maua a le Pūlega o le Suāvai; • fa'aleleia le tūlaga lelei o le suāvai taumafa e tuna ma Tūlaga Mana'omia o Vai Taumafa a Sāmoa (98% le tausisia mo suāvai i fa'atānoa i Malololelei, Alaao ma Fuluasou (FY17/18)) ma ua fa'aleleia 'aula o le māta'itūina o le soifua mālōlōina ma ma'i/fa'ama'i; • si'itia le mafai ona maua 'au'aunaga tau tūmamā (98% o le faitau aofa'i o tagata) ma ātīna'e tetele, lelei le fa'afōega o le suāvai lāfoa'i, si'itia le aofa'i o polokalame o a'oa'oga tau tūmamā ma le soifua mālōlōina, si'itia le tausisia o tūlaga mana'omia ma fa'atūlāfonoina o faleui; ma • fa'aleleia 'aula o le fa'aitiitia o lōlōga ma si'itia le mafai ona tali atu i lōlōga i le 'ogātonu o le taulaga, e ala i galuega faifaipea e fa'aleleia 'aula o fetāfea'iga o vai ma si'itia le maua'a i suiga o le tau ma lamatiaga mai fa'alavelave mātuiā. <p>Peita'i, 'olo'o iai pea lu'i 'olo'o feagai ma le vaega, ma e aofia ai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • a'afiaga o puna'oa tau suāvai ma ātīna'e a le vaega ona o suiga o le tau; • gafatia o galuega mana'omia e le 'aufaigaluega e iai tomai fa'apitoa; ma le • lava o puna'oa tautupe e mafai ai ona fa'aauau galuega a le vaega.
--	---

⁹⁶ Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenātura ma le Si'osi'omaga, folasaga tūsia. 10 Mē, 2019.

	<p>O le 2016 na fa'atino ai teuteuga o le fuafuaga a le vaega, lea 'olo'o fa'atino i le taimi nei, le <i>Fuafuaga a le Vaega o le Suāvai mo le Soifua 2016-2020</i>. Ua fa'atūlaga le iloiloga o le <i>Faiga Fa'avae a le Atunu'u mo le Tūlaga Mamā o le Si'osi'omaga mo le Soifua Mālōlōina 2010</i> i se taimi lata mai.⁹⁷</p> <p>O le āga'i i luma, 'olo'o 'avea pea o se vaega 'autū o fuafuaga a le vaega le tali atu i suiga o le tau ma le maua'a i taimi o fa'alavelave mātuiā, 'olo'o galulue fa'atasi ai ma le Ofisa o le Fa'afaoega o Fa'alavelave Mātuiā; e lata mai nei ona teuteu fa'afou e le Vaega la latou <i>Tā'iala mo le Ātīna'ega o Tomai ma Agava'a ma le Fuafuaga o Fa'atinoga 2018-2021</i> ma 'olo'o galulue nei e sa'ili 'auala o le fa'atupega fa'apea puna'oa e mana'omia mo le fa'atinoga o le fuafuaga mo le ātīna'ega o tomai ma agava'a; fa'amautū le tūlaga tautupe o le Pūlega o le Suāvai, Faiga o Suāvai Tūma'oti, Pūlega o Fela'ua'iga i le Lau'ele'ele ma isi sui o le Vaega e maua tupe mai a latou galuega, ina ia mafai ona fa'aauau taumafaiga i le fa'atinoga o fa'amuamua a le Vaega/polokalame, e ala i le lagolago a le mālō ma pā'aga tau ātīna'e (Tupe Lagolago i Tupe Fa'ataatau mai le luni a Europa ma isi polōketi). E lē gata i lea, ia fa'aauau ma tapu'e ātili le galulue fa'atasi ma pā'aga tau ātīna'e 'olo'o iai nei, fa'apea ni fesoasoani fou.⁹⁸</p>
Iloiloga	<p>Ua mafai e le Mālō ona fa'atupe le fa'atinoga o le <i>Fuafuaga a le Vaega o le Suāvai mo le Soifua 2012 - 2016</i> ma le <i>Faiga Fa'avae a le Atunu'u mo le Tūlaga Mamā o le Si'osi'omaga mo le Soifua Mālōlōina 2010</i> e ala i ana tupe fa'ataatauina ma le fesoasoani tautupe mai le luni a Europa fa'apea isi polōketi. O fa'atinoga o nei fuafuaga ua maua ai fa'amanuiaga e aofia ai taunu'uga nei:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toe fa'aleleia le tūlaga o laufanua 'apovai; • ātīna'ega o fuafuaga o le fa'afaoega o nofoaga 'apovai, tūlāfono a nu'u ma afio'aga; • fa'aopoopoina nofoaga aupito a'afiagōfie ua o'o atu i ai le suāvai fa'asoa; • fa'aleleia le tūlaga lelei o le suāvai taumafa e tusa ma Tūlaga Mana'omia o Vai Taumafa a Sāmoa; • si'itia le mafai ona maua 'au'aunaga tau tūmamā ma ātīna'e tetele; • si'itia le tausisia o tūlaga mana'omia ma fa'atūlāfonoina o faleui; • fa'aleleia 'auala o le fa'aitiitia o lōlōga; ma • si'itia le mafai ona tali atu i lōlōga. <p>E lē gata i lea, na ātīna'e i le 2016 le <i>Fuafuaga a le Vaega o le Suāvai mo le Soifua 2016-2020</i>, lea 'olo'o fa'atino i le taimi nei. Ua fa'atūlaga fo'i e le Mālō le iloiloga o le <i>Faiga Fa'avae a le Atunu'u mo le Tūlaga Mamā o le Si'osi'omaga mo le Soifua Mālōlōina 2010</i> i se taimi lata mai.</p> <p>Peita'i, e talia e le Mālō 'olo'o iai lu'i o le maua pea o puna'oa tautupe e fa'atino ai galuega a le Vaega, fa'apea le gafatia e le 'aufaigaluega o galuega.</p>

⁹⁷ Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenātura ma le Si'osi'omaga, folasaga tūsia. 10 Mē, 2019.

⁹⁸ Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenātura ma le Si'osi'omaga, folasaga tūsia. 10 Mē, 2019.

	O le fuafuaga a le Mālō mo le Vaega, o le fa'aauauina lea o le lagolago i le fa'atinoga o le Fuafuaga i puna'oa 'olo'o iai ma galulue pea e saga fa'amālosia ma fa'aauau so'otaga ma pā'aga tau ātīna'e 'olo'o iai i le taimi nei, fa'apea ni isi pā'aga tau ātīna'e fou e mafai ona maua.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	90%. Vasega A.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Ia fa'amausalī ma fa'aauau galuega a le Mālō 'olo'o fa'atino. Faifaipea i taimi fa'atūlagaina le māta'itūina ma iloiloga o taunu'uga.

SI'OSI'OMAGA MĀLŌLŌINA MA SUIGA O LE TAU

1. Toefuata'iga o tūlāfono ma faiga fa'avae

Fautuaga	27. Ia fa'aofia e le Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenātura ma le Si'osi'omaga i le Faiga Fa'avae a le Atunu'u o le Fa'afetaia'iga o Suiga o le Tau popōlega tau itūpā ma tagata e iai mana'oga fa'apitoa, ina ia mautinoa e talafeagai le puipuiga e maua e nei tagata i fa'atinoga ma fetu'una'iga o gāoioiga.
Folasaga	<p>Ua tatau ona tofu nu'u ma afio'aga ma Fuafuaga o Fa'afoga o Fa'alavelave Mātuiā ma Fuafuaga o Fa'atinoga Tali atu i Suiga o le Tau. Talu ai le uiga feso'ota'i o Fa'atinoga e Tali atu i Suiga o le Tau, e leai ni fuainūmera fa'amauinā (i le matāgaluega) o le aofa'i o Fuafuaga o Fa'atinoga Tali atu i Suiga o le Tau 'olo'o iai i le taimi nei. E tatau fo'i ona manatua o le tele o vaega ua iai fa'atinoga, 'olo'o aofia ai tinā ma tama'ita'i ma vaega a'afiagōfie. O lona uiga, o fuainūmera fa'amauinā mo le tu'ufa'atasiga o Fa'afoga o Lamatiaga o Fa'alavelave Mātuiā ma Fuafuaga o Fa'atinoga Tali atu i Suiga o le Tau e mautinoa e sili atu i le 14%.⁹⁹</p> <p>O le taga'i i itūpā o se vaega tāua lea o galuega a le matāgaluega i nu'u ma afio'aga, 'aemaise lava i le Polokalame mo Nu'u ma Afio'aga o le Fa'afoga o Fa'alavelave Mātuiā ma Lamatiaga mai Suiga o le Tau, fa'apea polōketi uma mo nu'u ma afio'aga 'olo'o fa'atino e le Ofisa o le Fa'afoga o Fa'alavelave Mātuiā (DMO).¹⁰⁰ E tāua ma 'olo'o ūna'i i fuafuaga o fa'atinoga le 'auai o tinā ma tama'ita'i i le pūlega, ātīna'ega o faiga fa'avae ma le fa'atinoga o galuega ua fa'ata'atitia i fuafuaga o fa'atinoga. E iai le fa'amoemoe 'ole'ā fa'apea ona fa'aauau nei tūlaga ua fa'ata'atitia i polōketi 'olo'o fa'atupe e pā'aga tau ātīna'e, ma 'avea o tūlaga māsanī o ātīna'e a nu'u ma afio'aga pe 'ā mavae atu nei polōketi. O fa'amaumauga uma o Resitala e aofia ai fa'amatalaga o itūpā / ma ua tu'uvaega fa'amaumauga ua aoina o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i nu'u ma 'au'āiga. E galulue le DMO ma le Matāgaluega o Fuainūmera Fa'amauinā (SBS) pe fa'aaogā fo'i fa'amaumauga mai le SBS e fa'amāonia ma fa'aopoopo ai fa'amatalaga fou i fa'amaumauga a le Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenātura ma le Si'osi'omaga na aoina.¹⁰¹</p>

⁹⁹ Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenātura ma le Si'osi'omaga, folasaga tūsia. 10 Mē, 2019.

¹⁰⁰ Taga'i i le 'upega tafāilagi a le Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenātura ma le Si'osi'omaga i le <https://www.mnre.gov.ws/community-disaster-climate-risks-management-program-cdcrm/>.

¹⁰¹ Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenātura ma le Si'osi'omaga, folasaga tūsia. 10 Mē, 2019.

Iloiloga	'Olo'o ūna'i mālosi e le Mālō fuafuaga o fa'atinoga a Nu'u ma Afio'aga mo a latou Fuafuaga o Fa'afoga o Lamatiaga o Fa'alavelave Mātuiā ma Fuafuaga o Fa'atinoga Tali atu i Suiga o le Tau, ma ua fa'apea ona tu'uina atu le lagolago mana'omia ma le fesoasoani i nu'u ma afio'aga. Peita'i, 'olo'o iai pea le lu'i o le lē 'āto'atoa o fa'amaumauga tonu pe fia nu'u ma afio'aga ua fa'atino nei taumafaiga. Ua iai fo'i galuega ua fa'atino i le fa'atāuaina o itūpā ma isi matā'upu i le Polokalame mo Nu'u ma Afio'aga o le Fa'afoga o Fa'alavelave Mātuiā ma Lamatiaga mai Suiga o le Tau, fa'apea fo'i i polōketi uma 'olo'o fa'atino e le DMO i nu'u ma afio'aga. O le fa'atāuaina o itūpā i nei polokalame ua maua ai e tinā ma tama'ita'i avanoa e 'auai i le faiga o fa'ai'uga, pūlega ma le fa'atinoga o galuega. O se la'asaga lelei le aofia o tinā ma tama'ita'i i nei taumafaiga. Peita'i, e tāua fo'i le taga'i i le sao o isi vaega o tagata e māsanī ona lē āmana'ia, 'ae a'afia fo'i i suiga o le tau. O vaega nei e aofia ai tamaiti, tupulaga talavou, tagata e 'ese o latou lagona i o latou itūpā mai le fa'atūlagaga māsanī, ma isi. E tāua fo'i le fa'aauau e le Mālō o nei taumafaiga.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	85%. Vasega A.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	la fa'amausalī ma fa'aauau galuega a le Mālō 'olo'o fa'atino. Faifaipea i taimi fa'atūlagaina le māta'itūina ma iloiloga o taunu'uga.

Fautuaga	29. la taga'i le Mālō i se toe iloiloga o le <i>Tūlāfono o Fono a Nu'u 1990</i> ina ia aofia ai Fa'afoga o Lamatiaga o Fa'alavelave Mātuiā ma fetu'una'iga ona o suiga o le tau, o ni matāfaioi a fono a nu'u ma fa'amautinoa e fa'atino a'oa'oga talafeagai mo fono a nu'u ma nu'u ma afio'aga i Fa'afoga o Lamatiaga o Fa'alavelave Mātuiā ma le tali atu i suiga o le tau.
Folasaga	E mautinoa 'olo'o 'auai uma fono a nu'u i le Fa'afoga o Fa'alavelave Mātuiā. O le ulua'i la'asaga o le polokalame mo Nu'u ma Afio'aga o le Fa'afoga o Fa'alavelave Mātuiā ma Lamatiaga mai Suiga o le Tau, o fa'atalanoaga ia na fa'atino ma fono a nu'u e ala atu i le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i. 'Olo'o tulituliloa i le polokalame lenei nu'u uma o Sāmoa e silia i le 360. O se polokalame lautele ma au'il'iili 'olo'o maua ai e fono a nu'u ma tagata o nu'u ma afio'aga a'oa'oga i le Tali atu i Suiga o le Tau ma le Fa'afoga o Lamatiaga o Fa'alavelave Mātuiā. E a'oa'oina nu'u i tomai fa'avae ma le mālamalamaga i 'auala e fa'atino i taimi o fa'alavelave mātuiā, e fa'atino ai e i latou ulua'i galuega mai puna'oa ma le mālosi 'olo'o i le nu'u. Ona galulue lea o nu'u ma afio'aga, 'aemaise fono a nu'u, e fa'avae ma Ātīna'e fuafuaga o fa'afoga o fa'alavelave mātuiā ma fuafuaga o fa'atinoga tali atu i suiga o le tau, e mafai ona fa'atino i se taimi tūla'i mai ai se fa'alavelave mātuiā. E fa'avae e le fono a le nu'u se komiti 'autū e līpoti sa'o atu i le DMO ina ua māe'a su'esu'ega i taimi o fa'alavelave mātuiā. ¹⁰²

¹⁰² Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenātura ma le Si'osi'omaga, folasaga tūsia. 10 Mē, 2019.

Iloiloga	E tatau ma onomea le fa'amālō i taumafaiga a le Mālō e 'ese mai ma tūlāfono, ua fesoasoani ai i Fono a Nu'u i matā'upu tau Fa'afoga o Lamatiaga o Fa'alavelave Mātuiā ma Fa'atinoga Tali atu i Suiga o le Tau. O lenei fesoasoani na 'auala atu i a'oa'oga, le ātīna'ega o fuafuaga ma se komiti e līpoti atu i le Mālō, fa'apea le tu'uina atu o puna'oa. Ina ia fa'amautinoa e aogā lelei ma mafai ona fa'aauau nei polokalame ma fa'atinoga, e mana'omia le fa'atino faifaipea o le māta'itūina ma iloiloga o fa'atinoga ma taunu'uga.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	85%. Vasega A.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Ia fa'amausalī ma fa'aauau galuega a le Mālō 'olo'o fa'atino. Faifaipea i taimi fa'atūlagaina le māta'itūina ma iloiloga o taunu'uga.

2. Polokalame

Fautuaga	28. Ia galulue fa'atasi le Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenātura ma le Si'osi'omaga, le Ofisa o Fa'afoga o Fa'alavelave Mātuiā ma le Polokalame o Ātīna'e a Mālō 'Aupa'atasi, e fa'atino a'oa'oga ma le sī'itia o le silafia o nu'u ma fono a nu'u e tāpena ai mo suiga e pei o le fa'atūla'i 'ese ma sī'itia atu apitaga i isi nofoaga ona o suiga o le tau.
Folasaga	'Olo'o iai le Fuafuaga o Fa'atinoga a le Atunu'u mo Fa'afoga o Lamatiaga o Fa'alavelave Mātuiā, e ōgatasi ma le Ta'iala a le Atunu'u mo le Fa'afoga o Lamatiaga o Fa'alavelave Mātuiā ma le Fuafuaga a le Vaega o le Si'osi'omaga. 'Olo'o fa'amati'e i le Fuafuaga o Fa'atinoga le ātīna'ega o faiga fa'avae tau Fa'afoga o Lamatiaga o Fa'alavelave Mātuiā ia aofia ai mana'oga tau itūpā ma tagata a'afiagōfie. Ua iai fo'i se faiga na ātīna'e i lalo o le Ta'iala a le Atunu'u mo le Fa'afoga o Lamatiaga o Fa'alavelave Mātuiā mo le māta'itūina ma le fa'amautinoaina e aofia i fuafuaga a vaega uma ma faiga fa'avae a le Mālō matā'upu tau Fa'afoga o Lamatiaga o Fa'alavelave Mātuiā, itūpā, Fa'atinoga Tali atu i Suiga o le Tau, ma Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. E lē gata i lea, 'olo'o iai le faiga fa'avae o "Itūpā i Fa'afoga o Lamatiaga o Fa'alavelave Mātuiā", o se taumafaiga e fa'amautinoai le 'auai o tinā ma tama'ita'i i la'asaga uma o Fa'afoga o Lamatiaga o Fa'alavelave Mātuiā. Na fa'apea fo'i ona ātīna'e se faiga fa'avae fa'apea mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Na talia nei faiga fa'avae e lua e le Komiti Faufautua mo Fa'alavelave Mātuiā ma ua lagolagoina ātili ai taumafaiga a le DMO e fa'atāua ma āmana'ia aiā tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma itūpā i la'asaga uma e fā o Fa'afoga o Lamatiaga o Fa'alavelave Mātuiā. ¹⁰³
Iloiloga	E maoa'e le galuega ua fa'atino e le Mālō i le 'auai atu i nu'u ma afio'aga i taumafaiga e sī'itia le silafia i a'afiaga ona o suiga o le tau. E fa'atino e le DMO a'oa'oga ma polokalame fa'atupu silafia e uiga i fa'atinoga e lē gata i taimi o se fa'alavelave mātuiā, 'ae fa'apea fa'atinoga 'ae le'i tūla'i mai se fa'alavelave. E lē gata i lea, ua ātīna'e faiga fa'avae e uiga i nafa o tinā ma tama'ita'i fa'apea Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Peita'i, e lē o manino le tūlaga o iai

¹⁰³ Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenātura ma le Si'osi'omaga, folasaga tūsia. 10 Mē, 2019.

	le silafia e tagata o ia faiga fa'avae, fa'apea le fa'aaogāga. E lē gata i lea, e ui ina o se 'autū o taumafaiga o le lava sāuni mo fa'alavelave mātuiā, e leai se fa'amatalaga e fōliga mai ai ua si'itia le mālamalama o tagata i isi taunu'uga, e pei o le fesi'ita'iga o nofoaga e mau ai ma a'afiaga o 'aula o le tausiga o 'āiga ma le soifuaga lautele. E matuā tāua fa'amatalaga nei ina ia fa'amautinoa e mālamalama 'āto'atoa tagata i a'afiaga ona o suiga o le tau.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	80%. Vasega A.
Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	<p>Si'itia le mālamalamaga lautele ma au'ilī'ili o nu'u ma afio'aga i taunu'uga o le fesi'ita'iga o nofoaga e mau ai ma a'afiaga o 'aula o le tausiga o 'āiga ma le soifuaga lautele. Ia fa'apea fo'i ona si'itia le mālamalama i faiga fa'avae 'olo'o iai.</p> <p>Faifaipea le māta'itūina ma iloiloga o taunu'uga o polokalame.</p>

ISI VAEGA

1. 'Auai i faiga o līpoti

Fautuaga	16. Ia fa'amautinoa e le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua le si'itia o le tūlaga o le aofia o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i feutaga'iga ma fa'atalanoaga mo Līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua i le lumana'i ma ia ma'oti le si'itia o le tūlaga o le mālamalama i le fa'a'upuga o le "tutusa o avanoa e 'auai" ma a'afiaga ma taunu'uga mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.
Folasaga	E galulue vāvālalata le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua ma le Nuanua o le Alofa (NOLA) i le ūna'iga ma le puipuiga o aiā tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. O le 2016, 'ae le'i fa'amāonia e Sāmoa le Feagaiga i Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, na fa'a'autū ai le Līpoti a le Ofisa o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua, i aiā tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Na lautele fefa'asoaa'iga ma fa'alāpotopotoga a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa fa'apea 'āiga o tamaiti e iai mana'oga fa'apitoa i Upolu ma Savai'i. Na lolomi fa'asalalauina le īpoti i le 2016 ma na fa'amati'e ai matā'upu 'ese'ese tau Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, 'aemaise lava le lē aofia i le tele o vaega o le soifuaga tau agafeso'ota'i, tamāo'āiga fa'apea 'upufai o mālō. 'Olo'o fa'auau pe a le galulue o le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua ma le NOLA ma isi fa'alāpotopotoga mo tagata e iai mana'oga fa'apitoa i ana Līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua fa'apea isi ana polōketi e feso'ota'i ma le ūna'iina ma le puipuiga o aiā tatau a tagata soifua i Sāmoa.
Iloitoga	E le'i mā'e'a lava ona fa'atino 'āto'atoa e le Mālō fautuaga a le Ofisa i le Līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua 2016 ma e le'i tele se galuega āga'i i luma po o se fa'amuamua i fautuaga o le līpoti.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	90%. Vasega A.
Vaega mo le taga'i i ai o le Ofisa ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Ia fa'auau galuega a le Mālō i lenei vaega.

2. Fa'amāoniga ma le tausisia o matāfaioi fa'avāomālō

Fautuaga	32. la taga'i le Mālō i le fa'amāoniga 'āto'atoa o le Feagaiga Fa'avāomālō i Aiā Tatau tau Tamāo'āiga, Agafeso'ota'i ma Aganu'u, e lē fa'atapula'aina, ina ia mafai ona ātīna'e 'āto'atoa nu'u ma afio'aga, 'aemaise lava mo i latou e aupito a'afiagōfie.
Folasaga	Talu mai le Iloiloga Aoao Tu'uvaitaimi o le 2016, ua ta'utino e Sāmoa lona fa'amoemoe e fa'amāonia feagaiga fa'avae uma tau aiā tatau a tagata soifua 'olo'o totoe. O le feagaiga aupito lata mai le fa'amāoniga o le Feagaiga e Tete'e atu i le Fa'ataugā Tagata. 'Olo'o taga'i nei le Mālō i isi Feagaiga. E manatua fo'i e tatau ona fa'ataunu'uina matāfaioi o le tu'uina atu o līpoti e uiga i feagaiga ua fa'amāonia i le taimi nei. O feagaiga fa'avae nei tau aiā tatau a tagata soifua 'olo'o totoe: Feagaiga Fa'avāomālō mo le Fa'amutaina o le Fa'ailoga Tagata ona o le Tupu'aga (ICERD); Feagaiga Fa'avāomālō i Aiā Tatau tau Tamāo'āiga, Agafeso'ota'i ma Fa'aleaganu'u (ICESCR); Feagaiga Fa'avāomālō mo le Puipuiga o Tagata Faigaluega uma mai isi Atunu'u ma o Latou 'Āiga (ICMRW). ¹⁰⁴
Iloiloga	E 9 feagaiga fa'avae o aiā tatau a tagata soifua ma ua fa'amāonia e Sāmoa feagaiga e 6. O se la'asaga matuā telē lea i taumafaiga a Sāmoa e fa'amautinoa e lagolagoina ma puipuia aiā tatau a tagata uma. Peita'i, ua fai si fa'atuai o le fa'amāoniga o le Feagaiga Fa'avāomālō i Aiā Tatau tau Tamāo'āiga, Agafeso'ota'i ma Fa'aleaganu'u ona o ni māfua'aga 'ese'ese e aofia ai le mana'omia o le taga'i toto'a ma le fa'aeteete i le fa'aliliuina o le Feagaiga ma fetu'una'iga ia talafeagai ma le si'osi'omaga i Sāmoa. O se fiafiaga i le Ofisa fuafuaga ua iai nei mo le fa'amāoniga o le Feagaiga Fa'avāomālō i Aiā Tatau tau Tamāo'āiga, Agafeso'ota'i ma Fa'aleaganu'u ma isi feagaiga fa'avae o aiā tatau a tagata soifua i se taimi lata mai.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	70%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	la fa'aauau e le Mālō ia āga'i i luma galuega i lenei vaega.

Fautuaga	19. la fa'aauau le galulue fa'atasi ma felagolagoma'i o le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, le Matāgaluega o Leoleo, ma 'Au'aunaga Tau Falepuipui ma le Toefuata'iga ia mautinoa e 'ausia aiaiga fa'avae o tūlaga e tatau ona iai mo aiā tatau a tagata soifua.
Folasaga	Ua fa'aleleia e le Matāgaluega o Leoleo potu tāofia mo pagotā i Tuasivi ma fa'apea ona galulue fa'atasi ma le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua e fa'atino a'oa'oga tau aiā tatau a tagata soifua mo leoleo fa'ato'ā 'āmata ina ia si'itia le iloa ma mālamalama i tūlaga o aiā tatau a tagata soifua i le fa'atinoga o galuega a leoleo. ¹⁰⁵

¹⁰⁴ Matāgaluega o le Vā i Fafo ma Fefāataua'iga, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

¹⁰⁵ Matāgaluega o Leoleo, folasaga tūsia. 18 Mē, 2019.

	Talu mai le Līpoti o le ulua'i Asiasiga a le Ofisa o Falepuipui i le 2015, ua fa'atino e 'Au'aunaga Tau Falepuipui ma le Toefuata'iga ni galuega e fa'aleleia ai fale, mea'ai, suāvai ma isi itū ina ia tausisia aiaiga fa'avae o tūlaga e tatau ona iai mo aiā tatau a tagata soifua i falepuipui. ¹⁰⁶
Iloiloga	<p>E tolu isi asiasiga o falepuipui ma nofoaga e tāofia ai pagotā i Upolu ma Savai'i ua fa'atino e le Ofisa talu mai le 2015. E iai itū na mātauina i nei asiasiga ua lē 'ausia ai tūlaga e tatau ona iai. Na mātauina galuega ua fa'aleleia ai potu tāofia i Tuasivi fa'apea le fa'aleleia o le suāvai ma isi vaega. Peita'i, 'olo'o iai pea vaega e lē o 'ausia tūlaga e tatau ona iai ma e leai se galuega o fa'atinoina i ai. 'Olo'o fa'atino nei e le Ofisa se tulituliloaga o fautuaga o līpoti o ana asiasiga o le 2015, 2016 ma le 2017 ia mautinoa tonu galuega ua fa'atino e tali ai fautuaga o nei līpoti. O lea galuega 'ole'ā 'avea o le Līpoti o Asiasiga o Falepuipui 2019.</p> <p>E fa'aopoopo i asiasiga, e fa'atino fo'i e le Ofisa a'oa'oga mo le 'aufaigaluega o Leoleo ma Falepuipui i tūlaga o aiā tatau a tagata soifua e tatau ona mālamalama i ai i le fa'atinoga o a latou galuega. E fa'atino fo'i nei a'oa'oga i tausaga ta'itasi mo i latou fa'ato'ā ulufale i le galuega a leoleo. Peita'i, 'olo'o iai pea se fa'afitāuli o le lē lava o galuega tulituliloa e fa'amautinoa ai le aogā lelei o nei a'oa'oga.</p>
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	70%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le Ofisa ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	la lautele ma au'ilī'ili le māta'itūina ma iloiloga e le Ofisa o le aogā lelei o ana a'oa'oga 'olo'o fa'atino i tūlaga fa'avāomālō o aiā tatau a tagata soifua.
Fautuaga	la fa'ata'atia e le Matāgaluega o Leoleo ma 'Au'aunaga tau Falepuipui ma le Toefuata'iga ni 'aula (o faiga fa'avae ma fa'atinoga) ia ōgatasi ma tulaga fa'avāomālō e fa'amautinoa ai le tausisia o tūlaga mana'omia mo aiā tatau a tagata soifua i nofoaga o falepuipui.

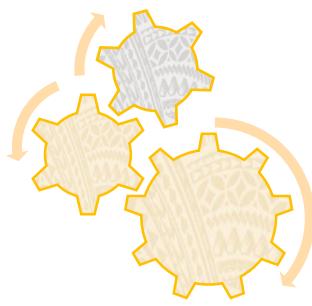
3. Sa'olotoga i lotu

Fautuaga	30. Ia talia ma lagolagoina e le Mālō taunu'uga o le Komisi Su'esu'e ma ia māta'itū e le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua i tausaga ta'itasi o se vaega o lana Līpoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua ni tūlaga o le tāofiofia o le sa'olotoga i lotu.
Folasaga	n/a
Iloiloga	O lunī 2017, na 'autasi ai le Pālemene o Sāmoa i le <i>Tūlāfono o le Teuteuga o le Fa'avae o le Mālō Tūto'atasi o Sāmoa</i> (Nu. 2) 2017 ia aofia i vaega i totonu o le Fa'avae fa'a'upuga o Sāmoa o se atunu'u Kerisiano, a ia lē toe na'o le

¹⁰⁶ Taga'i i Līpoti a le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua o Asiasiga Falepuipui 2015, 2016 ma le 2017 mo 'aula e fa'atino ia 'ausia tulaga mana'omia tau aiā tatau a tagata soifua i falepuipui. Feso'ota'iga: <https://ombudsman.gov.ws/places-of-detention-inspection-reports/>.

	fa'atomuaga e pei ona sa iai talu ona tūto'atasi Sāmoa. ¹⁰⁷ O lenei fa'atinoga ua ono tele ai le avanoa e fa'aaogā lenei fa'a'upuga i fa'agāsologa fa'aletūlāfono. O lenei suiga e lē a'afia ai le sa'olotoga o lotu e pei ona iai i le Fuai'upu 11 o le Fa'avae.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	n/a

¹⁰⁷ Taga'i i le Tūlāfono o Teuteuga o le Fa'avae (Nu. 2) 2017. Maua i le <http://www.palemene.ws/new/wp-content/uploads/Constitution-Amendment-Act-No.2-2017-Eng.pdf>.

2016 SHRR: LIPOTI O TAUALUMAGA

FA'AMATALAGA TĀUA:

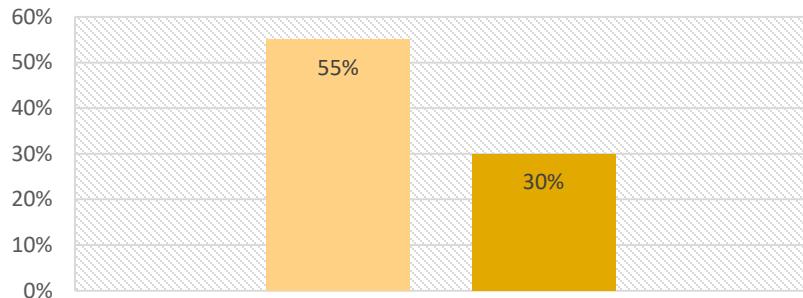
E ui ina tu'uina mai i folasaga a ofisa galuega ua fa'atino e le Mālō talu ona tūsia le Līpoti a le Ofisa o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua o le 2015, e lē o aofia ai galuega ma polokalame uma 'olo'o fa'atino, 'olo'o iai lo latou sao i le fa'atinoga o fautuaga o līpoti e 3. Ua fa'aopoopo i nai fa'amatalaga na maua mai i'uga o sā'il'iliga a le Ofisa ma isi fa'amaumauga e aofia ai fuafuaga a vaega ma fuafuaga ātīna'e, ta'iala, faiga fa'avae a le Mālō, polōketi ma tusitusiga a ala o fa'asalalauga.

Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga: E fa'avae ia i le fua o le Fa'avasegaina o Fa'atinoga 'olo'o i luga atu. O pasene 'olo'o fa'avae i galuega ua fa'amanuiaina fa'atinoga fa'apea vaega e mana'omia le fa'atino e pei o le Māta'itūina ma Iloiloga, mafai ona fa'aaauau m.m.f.

Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma: 'olo'o tu'uina atu ai ta'iala i **Matāgaluega a le Mālō** i vaega e mana'omia le taga'i i ai i a latou iloiloga faifaipea ina ia fa'amautinoa e fa'atino fautuaga. O lea ua tā'ua ai fautuaga talafeagai mai le Līpoti o le Sā'il'iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga, i le fa'amoemoe o le fa'atino o ia fautuaga, 'ole'ā fa'apea ona aofia ai i fa'atinoga le fautuaga sa iai muamua.

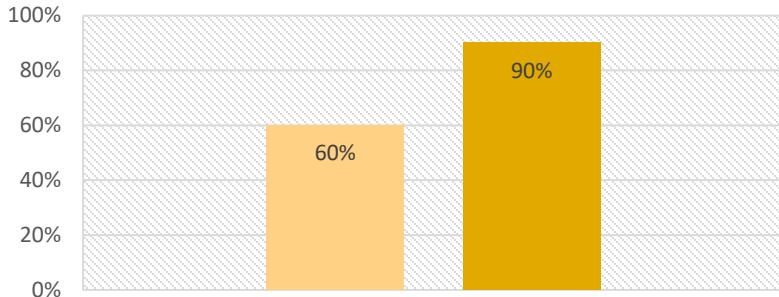
Fautuaga: o matā'upu nei 'olo'o mana'omia le 'ave i ai o le fa'amuamua a **le Mālō**.

MAUAINA O 'AU'AUNAGA

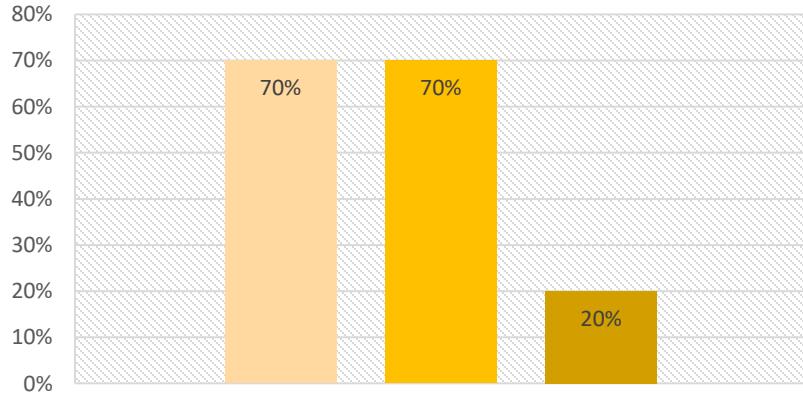
■ Rec 4 (mafai ona sao Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i nofoaga faitele)
 ■ Rec 22 (faiga fa'avae ia fa'amautinoa avanoa i fa'amasinoga tonu)

SA'OLOTOGA MA LE 'AUAI I 'UPUFAI O MĀLŌ

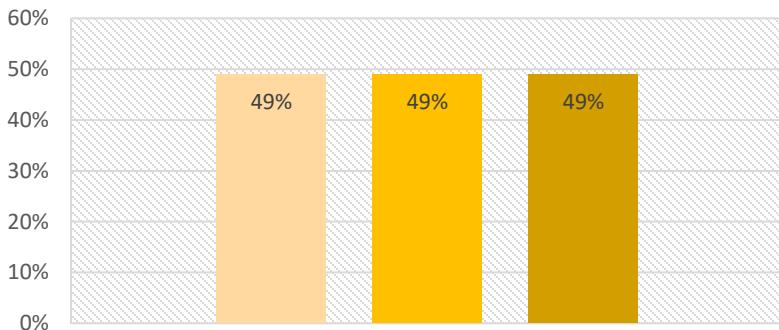
■ Rec 20 (mālamalamaga i aiā tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa & lo latou sao i faigā fa'ai'uga)
 ■ Rec 21 (mālamalamaga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i a latou aiā tatau e pālota)

SA'OLOTOGA MA LE 'AUAI I LE TAMĀO'ĀIGA

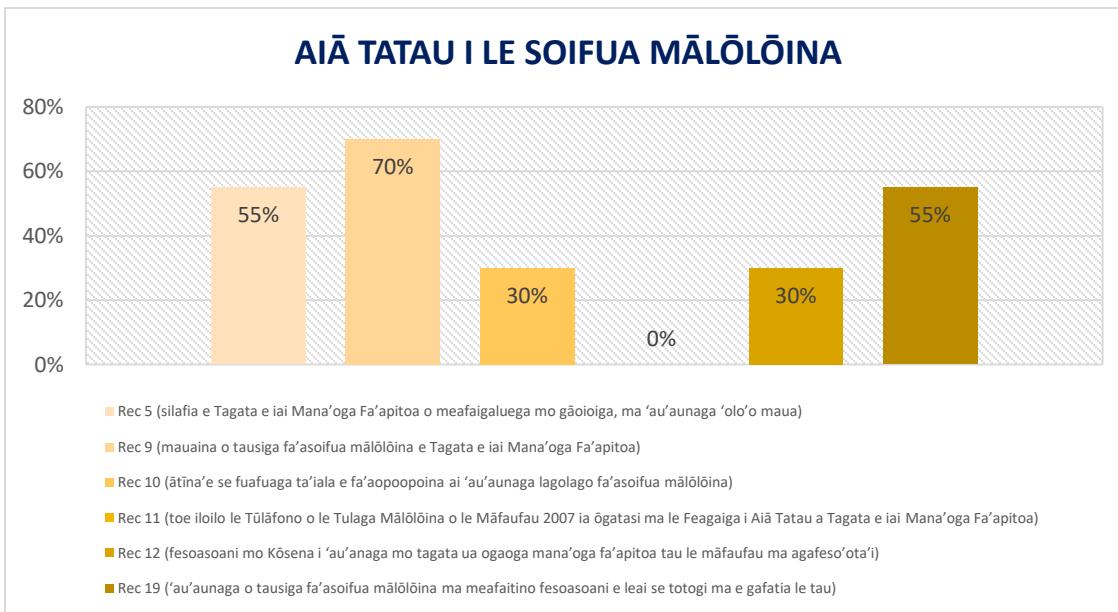

■ Rec 16 (aoina o fa'amaumauga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e faigaluega)
 ■ Rec 17 (sāunia avanoa faigaluega mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e ala i polokalame fa'atupu silafia)
 ■ Rec 18 (fesoasoani fono a nu'u ma eklesia e fa'aitiitia 'avega tautupe)

SA'OLOTOGA/ MAUAINA O FA'AMATALAGA

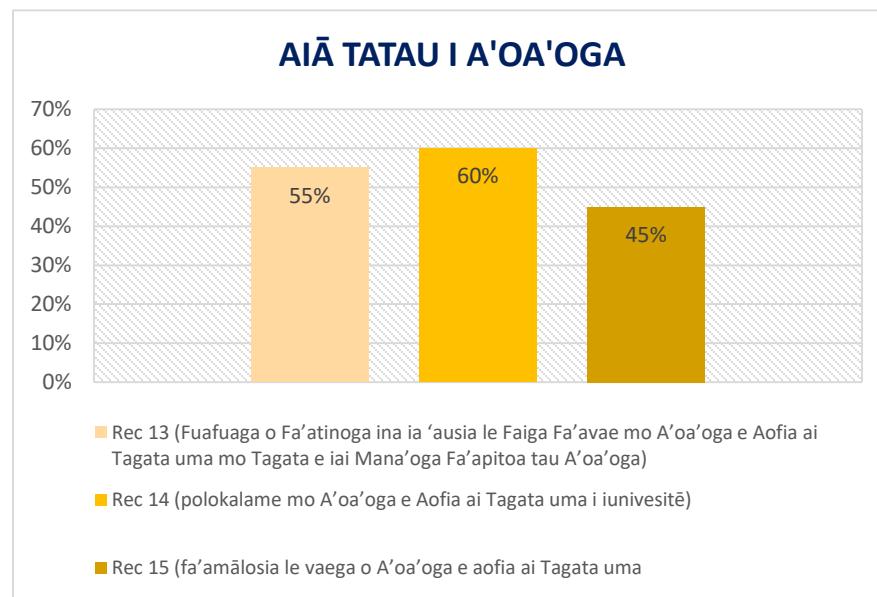
■ Rec 6 (polokalame fa'atupu silafia 'olo'o fa'apitoa i tamaiti ma faiā'oga)
 ■ Rec 7 (silafia o 'āiga, e uiga i aiā tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa)
 ■ Rec 8 (fa'atinoga fa'atupu silafia e ūna'i ai agava'a ma le sao o tagata e iai mana'oga fa'apitoa i le tamāo'āiga)

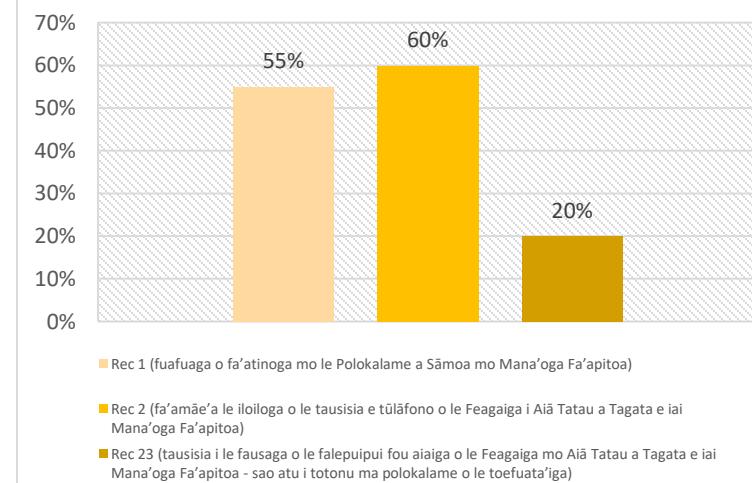
SA'OLOTOGA MAI SĀUĀGA

Fautuaga 3 (Ta'iala mo le līpotiina o faiga fa'atāutala o tama'ita'i e iai mana'oga fa'apitoa): **24%**

E iai galuega iloga ua fa'atino i vaega tau a'oa'oga, fa'a'āu'upegaina tau tamāo'āiga, 'auai i 'upufai o mālō ma sa'olotoga mo tagata e iai mana'oga fa'apitoa. O vaega 'olo'o mana'omia isi galuega ina ia fa'amautinoa le aogā lelei o fa'atinoga e aofia ai le soifua mālōlōina, mauaina o fa'amatalaga ma 'au'aunaga, fa'apea le sa'olotoga mai sāuāga.

ISI VAEGA

SA'OLOTOGA MAI SĀUĀGA

1. Toefuata'iga o tūlāfono ma faiga fa'avae

Fautuaga	3) E tatau ona tāpena e le Matāgaluega o Leoleo ni ta'iala manino mo le līpotiina o faiga fa'atāutala o tama'ita'i e iai mana'oga fa'apitoa ma le so'ona fa'aaogāina o tama'ita'i e iai mana'oga fa'apitoa i faigā 'āiga. E tatau ona āmana'ia i nei ta'iala itūpā, tausaga o le matua, ma le itū'aiga mana'oga fa'apitoa.
Folasaga	'Olo'o i le <i>Tūlāfono o le Saogalēmū o 'Āiga 2013</i> aiaiga lautele mo le galuega a leoleo i matā'upu tau sāuāga fa'alotoifale. O le faiga māsani, e fa'atino e leoleo tama'ita'i fa'atalanoaga o tama'ita'i ua āfāina i matā'upu tau faigā 'āiga talu ai latou te lagona le saogalēmū pe 'ā iai se leoleo tama'ita'i. E tu'uina atu e Leoleo i le To'omaga i latou ua āfāina i matā'upu tau faigā 'āiga mo lagolago tau fautuaga ma le puipuiga mai tagata fa'atino sāuāga. ¹⁰⁸ O nei vaega ua aofia i le ta'iala mo matāgaluega ma ofisa, na ātīna'e e le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i ma ana pā'aga. O le sao o le NOLA i lenei galuega o le fa'amautinoa lea e aofia tinā ma tama'ita'i e iai mana'oga fa'apitoa i vaega uma o le ta'iala. ¹⁰⁹
Iloiloga	E ui ina 'olo'o iai le tūlāfono ma 'aula o fa'atinoga 'olo'o ta'iala ai galuega a leoleo i matā'upu tau sāuāga, e aofia ai matā'upu tau tinā ma tama'ita'i fa'apea tinā ma tama'ita'i e iai mana'oga fa'apitoa, e lē fōlīga mai i fa'amatalaga 'olo'o iai po o iai ni ta'iala po o ni faiga fa'avae 'olo'o tu'ufa'atasi po o aofia ai nei 'aula māsani o fa'atinoga. O lea lā e tāua ai le fa'amauinā o nei vaega, ina ia fa'amautinoa e iai ta'iala e fa'atino ai galuega a leoleo, 'ae lē o le fa'alagolago i fa'atinoga māsani.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	24%. Vasega D.
Fautuaga	Ātīna'e ni tusi o fa'atonuga ma ta'iala e fesoasoani i leoleo ma le 'aufaigaluega i le feagai ai ma matā'upu tau sāuāga fa'asaga i tinā ma tama'ita'i 'ae lē o le fa'alagolago i fa'atinoga māsani. Ia māta'itū e le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua.

MAUAINA O 'AU'AUNAGA

1. Toefuata'iga o tūlāfono ma faiga fa'avae

Fautuaga	4) E tatau ona taga'i le Mālō i vaega 'olo'o mulimuli mai, ina ia mautinoā e maua e tagata e iai mana'oga fa'apitoa ala o'o ma ala feso'ota'i: <ol style="list-style-type: none"> fai se fuafuaga o fa'atinoga e fa'ailoa manino ai pā pupuni 'olo'o iai i le maua o avanoa; fa'amautinoā e matuā fa'amāoni le fa'atinoga o nei fuafuaga o fa'atinoga; fa'ata'atia vaitaimi e fa'ataunu'uina ai fa'atinoga ma fa'ailoa manino aso;
-----------------	---

¹⁰⁸ Matāgaluega o Leoleo, folasaga tūsia. 18 Mē, 2019.

¹⁰⁹ Nuanua o le Alofa, folasaga tūsia. 20 Mē, 2019.

	<p>d) ia iai puna'oa o tagata faigaluega ma meafaitino mana'omia ina ia 'ave'esea nei pā pupuni;</p> <p>e) fa'amautū ta'iala fa'aletulafono ma le māta'itūina ina ia mautinoa le maua o avanoa;</p> <p>f) fa'atino a'oa'oga i tomai o le Feagaiga mo Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa mo le 'aufaigaluega e nafa ma le māta'itūina o tūlaga fa'ata'atitia.</p>
Folasaga	<p>O le 2017 na lolomi fa'asalalauina ai e le Mālō le Tūlafono o le Fauga o Fale (National Building Code), 'olo'o fa'ata'atia ai, e tatau i fale o le mālō ma pisinisi ona iai 'aulala e talafeagai ma mana'oga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Ua fa'ata'atia tūlaga mana'omia e tatau ona mulimulita'i i ai ina ia fa'amautinoa e mafai ma faigōfie ona sao i ai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. O nei 'aulala e aofia ai, lifi, fasitepu gāoioi ma 'aulala gāoioi.¹¹⁰ Ua fa'apēnā fo'i ona iai aiaiga a le Pūlega o Fela'ua'iga i le Lau'ele'ele, ia iai avanoa fa'apitoa mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i so'o se nofoaga lautele e fa'atutū ai ta'avale. Peita'i, o le lē mālamalama o tagata i Sāmoa, 'olo'o fa'aaogā ai pea e tagata avanoa ua 'atofa mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.¹¹¹</p> <p>Ua iai nei i lona la'asaga lonalua le <i>Polokalame a Sāmoa mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa 2013-2017</i> 'olo'o ta'ita'i e le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i ma e fa'atupe e le Mālō o Ausetalia ma le Mālō o Sāmoa. E lata mai nei ona māe'a fefa'asoaa'iga mo le fa'aauauina. O le fa'aauauina o le polokalame 'olo'o taga'i ai i matā'upu e feso'ota'i ma le mauaina o avanoa mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Ua fa'atūlaga ai fo'i taimi mo fa'atinoga fuafuaina ina ia fa'amautinoa e maua e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa 'au'aunaga ma puna'oa e pei o meafaigaluega mo gāoioiga ma isi. Ua fa'ama'oti ofisa talafeagai mo fa'atinoga patino ina ia fa'amautinoa e fa'apea ona fa'ataunu'uina e pei ona fa'amoemoeina.¹¹² O le polokalame o le 2013-2017, na mātauina ai e mana'omia galuega faifaipea a le Matāgaluega o Galuega, Fela'ua'iga ma Ātīna'e 'Ese'ese ina ia fa'atino galuega i vaega o fela'ua'iga ma ātīna'e 'ese'ese 'olo'o 'avea ma pā pupuni mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.</p> <p>O le 2017 na 'āmata aloa'ia ai e le Vaega o Fela'ua'iga le Polōketi mo le Fa'aleleia o Feoa'iga i 'Auala. E tele vaega o tagata na fa'atalanoa ma fefa'asoaa'i i le tāpenaga o le polōketi e aofia ai Fa'alāpotopotoga a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. O le galuega 'autū o lenei polōketi o le taga'i lea i</p>

¹¹⁰ Matāgaluega o Galuega, Fela'ua'iga ma Ātīna'e 'Ese'ese, Tūlafono a Sāmoa o le Fauga o Fale, 1 Fepuari, 2017.

Maua i le <https://www.cip-icu.ca/Files/APE-2017-Projects/NBC-Draft-2017-February15-FINAL-for-STAPLES-8x11.aspx>.

¹¹¹ Matāgaluega o Fuainūmera Fa'amauina, Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, Pacific Community ma le UNICEF Pacific, 2018 Samoa Disability Report: An analysis of 2016 Census of Population and Housing. UNICEF, Suva, 2018. Maua i le <http://www.sbs.gov.ws/index.php/new-document-library?view=download&fileId=2259>.

¹¹² Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, Tusi o le Polokalame a Sāmoa o Mana'oga Fa'apitoa 2018. Source on File.

	<p>'aula e mafai ona fa'aleleia ai feoa'iga mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. O le taunu'uga fa'amoemoeina o le polōketi, ia lē gata ina fa'afaigōfie ona fa'atautai e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa avanoa o 'aula, a ia fa'apea ona lagona le saogalēmū i nei fa'atinoga. E ōgatasi lea ma le taunu'uga 'autū ole polōketi, ia mafai ona fa'auau le maua e tagata uma o avanoa e fa'aaogā ai 'aula.¹¹³ O isi fa'amanuiaga e maua mai i le polōketi e aofia ai le lagolagoina ma le si'itia o le silafia e nu'u ma afio'aga fa'apea matāgaluega a le mālō, i lu'i ma mana'oga 'olo'o feagai ma vaega a'afiagōfie. 'Ole'ā fa'apea fo'i ona fa'aleleia ai le galulue fa'atasi ma feso'ota'i o le NOLA ma le Pūlega o Fela'ua'iga i le Lau'ele'ele. O tagata e fa'amanuiaina i lenei polōketi e tele i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e alaala i Apia.¹¹⁴</p> <p>E lē tele se galuega ua fa'atino i lenei vaega.¹¹⁵</p>
Iloiloga	<p>Talu ona fa'amāonia le Feagaiga, ua sāunia e le Mālō faiga fa'avae ma fa'atino polōketi 'ese'ese e fesoasoani i le matā'upu o le maua o avanoa e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Ua fa'aata i le <i>Faiga Fa'avae a le Atunu'u mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa 2016-2020</i> matā'upu 'olo'o feagai ai ma galuega e tatau ona fa'atino ina ia fa'amautinoa e aofia Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Ua tele avanoa e mafai ai ona 'auai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i le soifuaga o aso ta'itasi ona o polōketi 'ese'ese e aofia ai le Polōketi mo le Fa'aleleia o Feoa'iga i 'Auala. E lē gata i lea, ua iai i le Tūlāfono o le Fauga o Tale 2017 tūlaga mana'omia i le fauga o fale, e aofia ai le mafai ona sao i ai o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. 'Olo'o lagolagoina e le la'asaga fou o le <i>Polokalame Fa'apā'aga a Sāmoa mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa 2018-2022</i> (SDPP) le 'auai o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e ala i le fa'amautinoa e fa'aleleia le maua e ia tagata o 'au'aunaga 'olo'o ofoina atu e le Mālō.</p> <p>Peita'i, 'olo'o iai pea lu'i i itū o le mafai ona fa'auau, fa'apea fo'i le fa'amautinoaina e maua e Tagata uma e iai Mana'oga Fa'apitoa fa'amanuiaga o polōketi ma fa'atinoga a le Mālō, 'ae lē na'o tagata i Apia ma nofoaga lata ane. E mana'omia le galulue fa'atasi o le Mālō ma Fa'alāpotopotoga mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, ina ia fa'amautinoa le 'āto'atoa o le tali atu ma le tino mai o mana'oga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. E lē gata i lea, e tāua le iai o se faiga aogā lelei o le māta'itūina ma iloiloga o le <i>Polokalame Fa'apā'aga a Sāmoa mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa 2018-2022</i> ina ia fa'amautinoa le fa'amanuiaina o fa'atinoga.</p>
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	55%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia	la faifaipea le galulue fa'atasi ma Fa'alāpotopotoga mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e ātīna'e ma fa'atino galuega ma polōketi ina ia fa'amautinoa e mafai ona sao atu Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i fale ma nofoaga faitele,

¹¹³ World Bank, Improving Access and Disaster Preparedness for Persons with Disabilities in Samoa, 2017. Maua i le <https://reliefweb.int/report/samoa/improving-access-and-disaster-preparedness-persons-disabilities-samoa>.

¹¹⁴ World Bank, Improving Access and Disaster Preparedness for Persons with Disabilities in Samoa, 2017. Maua i le <https://reliefweb.int/report/samoa/improving-access-and-disaster-preparedness-persons-disabilities-samoa>.

¹¹⁵ Nuanua o le Alofa, folasaga tūsia. 20 Mē, 2019.

fa'atino mo le āga'i i luma	ma e fa'amanuiaina i latou uma e lē gata i le taulaga a o nu'u ma afio'aga i tua. Māta'itū ma iloilo le aogā lelei o fa'atinoga.
Fautuaga	22) E tatau ona fa'amautū e le Matāgaluega o Leoleo ma le Matāgaluega o Fa'amasinoga ma le Fa'afoeina o Matā'upu tau Fa'amasinoga a latou faiga fa'avae ia aofia ai tagata e iai mana'oga fa'apitoa ma fa'amautinoa e maua e tagata e iai mana'oga fa'apitoa avanoa tutusa i fa'amasinoga tonu
Folasaga	E le'i faia ni suiga i faiga fa'avae a matāgaluega nei ina ia aofia ai mana'oga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Peita'i, 'olo'o iai le fa'amoemoe o le Matāgaluega o Fa'amasinoga ia aofia Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa fa'apea isi matā'upu e pei o itūpā i le fuafuaga a le vaega 'olo'o soso'o, le Fuafuaga a le Vaega o Tūlāfono ma Fa'amasinoga 2020+. O le taimi nei, 'olo'o tu'uina atu e le Matāgaluega o Fa'amasinoga fesoasoani mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e a'afia i ni soligātūlāfono, e pei o le fa'aaogāina o se tagata fa'amatala'upu, tu'u'eseina mai fa'atinoga a vaega e ono lē talafeagai mo i latou ona o tūlaga o isi tagata solitūlāfono. ¹¹⁶ O le tūlaga māsani mo leoleo e tutusa le faiga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma isi tagata, peita'i, e fa'amautinoa fo'i e tali atu i o latou mana'oga. E leai se faiga fa'avae e patino i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa 'ae iai fa'atinoga māsani. ¹¹⁷
Iloiloga	E leai ni faiga fa'avae a le Matāgaluega o Leoleo po o le Matāgaluega o Fa'amasinoga ma le Fa'afoeina o Matā'upu tau Fa'amasinoga, o aofia ai mana'oga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Peita'i, 'olo'o iai fa'atinoga māsani mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e pei o fa'amatala'upu i taimi o se fa'amasinoga po o taimi o su'esu'ega. E tatau ona fa'ailoa ma 'avatu le fa'amālō i nei fa'atinoga. Peita'i, o le leai o ni faiga fa'avae e aofia ai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, o le tāofia fo'i lea o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa mai le mauaina o fa'amasinoga tonu. E tāua le iai o faiga fa'avae e aofia ai mana'oga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma isi vaega o tagata e a'afiagōfie, e 'avea ma ta'iala mo le 'aufaigaluega i le fa'atinoga o o latou tiute ma fa'amautinoa e maua e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa le fesoasoani talafeagai latou te mana'omia.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	30%. Vasega C.
Fautuaga	Ia ātīna'e ma fa'atino e le Matāgaluega o Fa'amasinoga ma le Fa'afoeina o Matā'upu tau Fa'amasinoga ma le Matāgaluega o Leoleo faiga fa'avae e aofia ai tagata uma ina ia fa'amautinoa e maua e tagata uma, e aofia ai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa avanoa i fa'amasinoga tonu.

¹¹⁶ Matāgaluega o Fa'amasinoga ma le Fa'afoeina o Matā'upu tau Fa'amasinoga, fefā'asoaa'iga. 16 Mē, 2019.

¹¹⁷ Matāgaluega o Leoleo, folasaga tūsia. 18 Mē, 2019.

SA'OLOTOGA MA LE 'AUAI I LE TAMĀO'ĀIGA

1. Aoina ma le fa'afoega o fa'amaumauga

Fautuaga	16) E tatau ona galulue fa'atasi le Matāgaluega o Pisini, Ālāmanua ma Leipa ma le Komisi o le 'Aufaigaluega o Galuega a le Mālō ma le Matāgaluega o Fuainumera Fa'amauina e fa'atino se su'esu'ega lautele ia maua ni fa'amaumauga tu'uvaega o le aofa'i o tagata e iai mana'oga fa'apitoa 'olo'o faigaluega, ina ia mautinoa 'olo'o fa'atino fetu'una'iga tonu ma talafeagai mo lo latou fa'afaigaluegaina.
Folasaga	O le 2016 na fa'atino ai e le Matāgaluega o Pisini, Ālāmanua ma Leipa se Su'esu'ega o le Māketi o Leipa na maua ai fa'amaumauga i le aofa'i o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa 'olo'o faigaluega. Na galulue fa'atasi le Matāgaluega o Pisini, Ālāmanua ma Leipa, Matāgaluega o Fuainumera Fa'amauina ma isi ofisa ma ua mafai ai ona maua fa'amaumauga ua tu'uvaega mai le su'esu'ega au'ilili ma lautele o tagata e iai mana'oga fa'apitoa lea na fa'atino i le 2016 ina ia fa'amautinoa e fai fetu'una'iga talafeagai mo lo latou fa'afaigaluegaina. O ia fa'amaumauga na fa'aaogāina e tusi ai se līpoti fa'apitoa. Na tūsia e le Matāgaluega o Pisini, Ālāmanua ma Leipa le ulua'i līpoti fa'apitoa mo tagata e iai mana'oga fa'apitoa i le vaega o galuega i fonotaga fa'aa'oa'oga na fa'atino i le 2018. ¹¹⁸ O le 2018, na lolomi fa'asalalau ai e le Matāgaluega o Fuainumera Fa'amauina le Līpoti Fa'apitoa o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i Sāmoa. O lea līpoti fa'apitoa 'olo'o vā'ilili ai fa'amaumauga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa na maua i fa'amatalaga na aoina i le 2016 o le faitau aofa'i o tagata ma 'au'āiga. O ia fa'amatalaga na aofia ai tūlaga o le soifuaga 'olo'o ola ai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, fa'amatalaga i a'oa'oga fa'apea galuega. ¹¹⁹ 'Olo'o iai le fa'amoemoe o le Matāgaluega o Fuainumera Fa'amauina e fa'atino se su'eus'ega lautele e patino i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ia maua ai tali o fesili na Ātīna'e o se vaega o le <i>Polokalame a Sāmoa mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa</i> . O le fa'amoemoe, 'ole'ā maua mai i lenei su'esu'ega fa'amaumauga 'āto'atoa i vaega uma o le soifuaga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. ¹²⁰
Iloiloga	E iai fa'amaumauga ua aoina e le Mālō e feso'ota'i ma le fa'afaigaluegaina o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. O nei fa'amaumauga na aoina e le Matāgaluega o Fuainumera Fa'amauina ma le Matāgaluega o Pisini, Ālāmanua ma Leipa, na fesoasoani i le tusiga o le līpoti fa'apitoa i le 2018, 'olo'o vā'ilili ai le tūlaga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i le itū tau a'oa'oga, soifua mālōlōina ma galuega. E tele le aogā o nei fa'amatalaga ma

¹¹⁸ Matāgaluega o Pisini, Ālāmanua ma Leipa, folasaga tūsia. 29 Mati, 2019.

¹¹⁹ Matāgaluega o Fuainūmera Fa'amauina, Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, Pacific Community ma le UNICEF Pacific, 2018 Samoa Disability Report: An analysis of 2016 Census of Population and Housing. UNICEF, Suva, 2018. Maua i le <http://www.sbs.gov.ws/index.php/new-document-library?view=download&fileId=2259>.

¹²⁰ Matāgaluega o Fuainūmera Fa'amauina, Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, Pacific Community ma le UNICEF Pacific, 2018 Samoa Disability Report: An analysis of 2016 Census of Population and Housing. UNICEF, Suva, 2018. Maua i le <http://www.sbs.gov.ws/index.php/new-document-library?view=download&fileId=2259>.

	'ole'ā fesoasoani i le Mālō i le tāpenaga o faiga fa'avae. Ua fa'aata mai fo'i e le Mālō se isi su'esu'ega lautele i le lumana'i e patino i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, i lalo o le Polokalame a Sāmoa mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. O se la'asaga lea āga'i i luma ma e tatau ona 'ave i ai le fa'amuamua ina ia fa'amautinoa e iai fa'amaumauga au'ilili ma sa'o e fesoasoani i fuafuaga a Sāmoa o le ātīna'e. Peita'i, e ui ina iai ia fa'amaumauga, e iai pea lu'i i le maua ma le iai o avanoa faigaluega mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	70%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Fa'amālosia 'aula 'olo'o iai (e lē gata i faiga fa'avae 'ae fa'apea fa'atinoga) e feso'ota'i ma galuega, ina ia aofia ai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.

2. Polokalame

Fautuaga	17) E tatau ona fa'aleleia taumafaiga a le Mālō i le sāunia o avanoa faigaluega mo tagata e iai mana'oga fa'apitoa e ala i polokalame fa'atupu silafia i vaega o le mālō ma vaega tūma'oti e fa'atāua ai fa'amanuiaga o le fa'afaigaluegaina o tagata e iai mana'oga fa'apitoa.
Folasaga	O se vaega o fa'atinoga o le <i>Fuafuaga a le Vaega o Fa'afoga o Galuega a le Mālō 2013/14-2017/18</i> , na fa'atino ai i le TF17/18 e le Komisi o le 'Aufaigaluega o Galuega a le Mālō se su'esu'ega o matāgaluega ma ofisa e i lalo o lana va'aiga po o aofia itūpā ma vaega a'afiagōfie i le ātīna'ega o a latou faiga fa'avae. O se tasi o itū na mātauina, e ui ina ua aofia i faiga fa'avae a le Mālō Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, 'olo'o mana'omia pea fa'atinoga aogā lelei o nei faiga fa'avae. Na fautuaina e tatau ona fa'atāua ma 'avea mana'oga fa'apitoa, e pei o mata'upu tau itūpā ma isi mata'upu feso'ota'i, o se vaega 'autū o faiga fa'avae uma a le Mālō. E ui ina e leai ni faiga fa'avae patino po o ni fa'amuamua e ono tōsina ai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e talosaga i ni galuega a le Mālō, 'olo'o ta'iala le <i>Tūlāfono o Galuega a le Mālō 2004</i> i le fa'atinoga o galuega a le Komisi o le 'Aufaigaluega o Galuega a le Mālō, e faia ai fa'ai'uga e fa'avae i agava'a ma leai se fa'ailoga tagata. 'Olo'o tā'ua fo'i i le Tūlāfono e tatau ona maua e tagata agava'a uma le avanoa talafeagai e talosaga ai mo se galuega ma e tatau ona tutusa avanoa o tagata uma i galuega a le mālō. Ua iai le fa'amoemoe o le Mālō e aofia i le Fuafuaga fou a le Vaega o le Fa'afoga o Galuega a le Mālō, ni ta'iala ina ia maua ai e tagata uma e aofia ai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa se si'osi'omaga saogalēmū ma mafai ona fa'atino ai galuega. ¹²¹
	O ana polokalame fa'atupu silafia ua fa'amālosi'au atu ai le Matāgaluega o Pisini, Ālāmanuia ma Leipa i tagata e ona galuega e fa'afaigaluega Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma 'olo'o fa'apea ona fa'amamafaina i le fuai'upu 20 o le <i>Tulafono o So'otaga Vā Lelei o Leipa ma Galuega 2013</i> ma le vaega 6 o le Tūlāfono Fa'atonutonu. O vaega nei o tūlāfono 'olo'o maua ai e Tagata e iai

¹²¹ Komisi o le 'Aufaigaluega o Galuega a le Mālō, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

	<p>Mana'oga Fa'apitoa fa'amaniuaiga o galuega. Ua mātauina le si'itia o le aofa'i o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ua resitala i polokalame a le Matāgaluega o Pisini, Ālāmanuia ma Leipa o tagata 'olo'o sa'ili galuega, i le gāsologa o tausaga. O fa'amaumauga tu'uvaega mai le Matāgaluega o Fuainūmera Fa'amauna 'olo'o fa'ailoa mai ai o le to'atele o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e fa'amoemoe e fa'atino a latou lava galuega ma 'olo'o i se tūlaga lelei lea vaega. O le vaega aupito faigatā i le vaega o pisinisi tūma'oti o si'osi'omaga o fale faigaluega e faigatā ona sao atu i ai tagata e iai mana'oga fa'apitoa. E lē gafatia e tagata e ona galuega i pisinisi tūma'oti le tau o meafaitino po o si'osi'omaga e talafeagai ma mana'oga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Na ta'utino mai e tagata e ona galuega i le polokalame fa'atupu silafia na se'i mavae atu, e ui ina mānana'o e fa'afaigaluega Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, e lē talafeagai a latou fale faigaluega mo tagata e iai mana'oga fa'apitoa.¹²²</p> <p>Na 'āmata e le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i le polokalame Ātīna'e o le Tamāo'āiga i Nu'u ma Afio'aga, o le "Tua i le Vao-ola", e fesoasoani i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e lē faigaluega, e sa'ili ni galuega. E aofia ai fo'i tagata e leai ni mana'oga fa'apitoa 'olo'o sa'ili galuega. E fa'atino a'oa'oga i tomai o galuega ma galuega fa'amāsani mo i latou e resitala. O le to'atele, e fa'amaniuaaina i le maua o galuega tūmau ina ua māe'a ia a'oa'oga.¹²³</p> <p>'Olo'o lagolago e le NOLA polokalame fa'atupu silafia mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa 'olo'o sa'ili galuega. O nei taumafaiga e galulue fa'atasi ai le NOLA ma le Fa'alapotopotoga a le 'Aufaipisini, Matāgaluega o Pisini, Ālāmanuia ma Leipa, Komisi o le 'Aufaigaluega o Galuega a le Mālō ma le Ofisa mo le Atina'e o Pisini Lāiti, e tu'uina atu i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa fa'amatalaga i galuega ma fautuaga i tomai o pisinisi lāiti, fa'avaeina o se pisinisi ma avanoa faigaluega.¹²⁴ E ui ina ua iai faiga fa'avae, e lē o silafia e le to'atele agava'a 'olo'o iai i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa mo le fa'afaigaluegaina. 'Olo'o fa'aauau pea galuega a le NOLA ia si'itia le silafia e le atunu'u i avanoa tutusa mo le fa'afaigaluegaina o tagata uma.¹²⁵</p>
Iloiloga	Ua tele la'asaga āga'i i luma ua fa'atino e le Mālō i le fa'ateleina o avanoa faigaluega mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, e ala i le si'itia o le silafia, e lē gata i matāgaluega ma ofisa o le Mālō, 'ae fa'apea le vaega tūma'oti. Ua fa'atino fo'i polokalame ua fefā'asoaa'i ai fa'amatalaga fa'apea polokalame e Ātīna'e ai tomai ma agava'a, ina ia fesoasoani i Tagata e iai Mana'oga

¹²² Matāgaluega o Pisini, Ālāmanuia ma Leipa, folasaga tūsia. 29 Mati, 2019.

¹²³ Matāgaluega o Fuainūmera Fa'amauna, Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, Pacific Community ma le UNICEF Pacific, 2018 Samoa Disability Report: An analysis of 2016 Census of Population and Housing. UNICEF, Suva, 2018. Maua i le <http://www.sbs.gov.ws/index.php/new-document-library?view=download&fileId=2259>.

¹²⁴ Matāgaluega o Fuainūmera Fa'amauna, Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, Pacific Community ma le UNICEF Pacific, 2018 Samoa Disability Report: An analysis of 2016 Census of Population and Housing. UNICEF, Suva, 2018. Maua i le <http://www.sbs.gov.ws/index.php/new-document-library?view=download&fileId=2259>.

¹²⁵ Nuanua o le Alofa, folasaga tūsia. 20 Mē, 2019.

	<p>Fa'apitoa ia maua ni galuega. 'Olo'o galulue fa'atasi le NOLA, o le Fa'alāpotopotoga a le atunu'u mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma le Mālō ma isi Fa'alāpotopotoga Tūma'oti, e s'iitia le silafia e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, o avanoa faigaluega, fa'apea le silafia e tagata e ona galuega, o fa'amaniuiaga o le fa'afaigaluegaina o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. E 'ese ai ma nei polokalame, 'olo'o iai fo'i aiaiga i lalo o le tūlāfono e fa'asā ai le fa'ailogia tagata i galuega, e fa'avae i se mana'oga fa'apitoa. 'Olo'o iai i le <i>Tūlāfono o So'otaga Vā Lelei o Leipa ma Galuega 2013</i> ma le <i>Tūlāfono o Galuega a le Mālō 2004</i> aiaiga mo le aofia ma le āmana'ia o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.</p> <p>Peita'i, ua fa'ailoa e le Mālō 'olo'o iai pea itū 'olo'o fa'afaigatā ai ona maua galuega a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa 'aemaise lava i le vaega o pisinisi tūma'oti ona o fare ma si'osi'omaga e faigatā ona sao atu i ai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. E iai fo'i vaega e leai ni faiga fa'avae ua fa'ata'atitia. Ua fa'ailoa fo'i, e ui ina ua iai faiga fa'avae a le mālō, e tele le galuega 'olo'o mana'omia ina ia aogā lelei le fa'atinoga o nei faiga fa'avae.</p>
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	70%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Fesoasoani i le vaega o pisinisi tūma'oti ina ia fa'amautinoa e talafeagai si'osi'omaga o fare faigaluega mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.
Fautuaga	la mātau ma fa'atāua e Matāgaluega (fa'apea le vaega o pisinisi tūma'oti) matā'upu tau mana'oga fa'apitoa i faiga fa'avae a le Mālō e pei ona iai i isi matā'upu feso'ota'i e pei o itūpā, suiga o le tau, aiā tatau a tagata soifua ma isi.

3. Toefuata'iga o tūlāfono ma faiga fa'avae

Fautuaga	18) E toe tu'uina atu le Fautuaga Nu. 33 o le ulua'i Līpoti o le Tulaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua 2015 e fa'apea: "la taga'i fono a nu'u ma ekalesia i ni 'auala e fa'aitiitia ai le 'avega o matāfaioi fa'aleaganu'u ma fa'alelotu, 'aemaise lava mo tagata o nu'u e a'afiagōfie le tamāo'āiga".
Folasaga	E leai ni fa'amatalaga na tu'uina mai. Peita'i, 'olo'o iai le fa'amoemoe o le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, o galuega mo Fuafuaga Ātīna'e a le Vaega tau Nu'u ma Afio'aga 'ole'ā feagai ai itūmālō ta'itasi o Sāmoa ma le tāpenaga o fuafuaga tau ātīna'e e aofia ai matā'upu 'ese'ese e aofia ai matā'upu tau agafeso'ota'i, matā'upu tautupe ma le ātīna'e. ¹²⁶
Iloiloga	E o'o mai i le taimi nei, e leai se fa'atinoga mautū ia fa'aitiitia saofaga mo tiute fa'aleaganu'u ma fa'alelotu i Sāmoa. O le tele o nei fa'ai'uga e pa'ū lava i 'āiga. Peita'i, ua taumafai le Mālō ia taga'i 'āiga i taunu'uga o nei 'avega i 'āiga, ma o le fa'ai'uga lava e fai e le 'āiga.

¹²⁶ Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, Fonotaga Fa'aletausaga Muamua a le Vaega o le Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga, 13-14 Novema 2018, Maota o le TATTE, Sogi.

	<p>Na fa'amauina fo'i i le līpoti o le Sā'ilī'iliga a le Ofisa o lenei matā'upu e telē lona sao i le fa'afitāuli o sāuāga i totonu o 'āiga, ma fautuaina ai le fa'avaeina o ni 'aulala e fō'ia ai lenei fa'afitāuli. O ni fa'ata'ita'iga,¹²⁷</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ia fa'atapula'a e lotu saofaga fa'alelotu, ia fa'atatau i tūlaga e gafatia e le tamāo'āiga o 'āiga ta'itasi. • Fa'atino e Fono a Nu'u ni tūlāfono e fa'atapula'a ai saofaga i fa'alovelave. • Ātīna'e ni ta'iala a lotu ma fa'avae ni faiga o fō'a'i e fa'atatau i tupe maua a 'āiga. • Tūla'i mai 'āiga ma taga'i i isi 'aulala e fa'aitiitia ai a latou tupe fa'aalu i tiute fa'aleaganu'u ma tiute fa'alelotu.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	20%. Vasega D.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Fa'amālosi'au i fono a nu'u, lotu ma nu'u ma afio'aga e taga'i i isi 'aulala ma fa'atino ni 'aulala aogā lelei e fa'aitiitia ai tupe fa'aalu a 'āiga. E pei ona iai i Fautuaga 21 ma le 35 o le Līpoti o le Sā'ilī'iliga i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018.

SA'OLOTOGA MA LE 'AUAI I 'UPUFAI O MĀLŌ

1. Polokalame

Fautuaga	20) la galulue fa'atasi le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i ma le NOLA ma so'otaga uma i nu'u ma afio'aga (ft., Sui o Nu'u, Sui Tama'ita'i o Nu'u, 'Autalavou, Ekalesia) e fausia se si'osi'omaga ia aofia ma 'auai 'ātoatoa tagata e iai mana'oga fa'apitoa, e ala i le fa'atupuina o le silafia i aiā tatau a tagata e iai mana'oga fa'apitoa, ma si'itia lo latou 'auai i fa'atinoga i totonu o nu'u.
Folasaga	E 3 polokalame feso'ota'i atu i nu'u ma afio'aga na fa'atino e le Ofisa o le Komesina o Faigāpālota na fa'amanino ai le fa'agāsologa o resitala ma nofoaga e faigōfie ona 'auai atu ai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Na fa'apea fo'i ona fa'atino a'oa'oga mo le 'aufaigaluega a le Ofisa ina ia fa'alautele o latou iloa ma le mālamalama i matā'upu patino i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Na aofia ai fo'i le mālamalama i le fa'aaogāina o puna'oa 'olo'o maua, ia mafai ona 'auai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma fa'atino a latou pālota i le aso o le pālota. Talu mai le 2015, 'olo'o fa'aaauau pea le galulue vāvālalata o le Ofisa o le Komesina o Faigāpālota ma le NOLA ma isi fa'alāpotopotoga a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e ala i a'oa'oga e fa'atino e ia fa'alāpotopotoga mo le 'aufaigaluega a le Ofisa ina ia mālamalama i mana'oga ma 'aulala e fa'aleleia ai feso'ota'iga ma Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. ¹²⁸ 'Olo'o toe iloiloina nei le <i>Faiga Fa'avae a le Atunu'u mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa</i> 'olo'o iai le aiaiga e galulue fa'atasi le Mālō ma le NOLA e fa'atino

¹²⁷ Taga'i i Fautuaga 21 ma le 35, Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, "Līpoti o le Sā'ilī'iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018."

¹²⁸ Ofisa o le Komesina o Faigā Pālota, folasaga tūsia. 7 Mē, 2019.

	<p>polokalame i Upolu ma Savai'i ina ia si'itia le silafia i aiā tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, e aofia ai la latou aiā tatau e 'auai i fa'agāsologa o faigā fa'ai'uga.¹²⁹ Peita'i, e leai se vaega o le faiga fa'avae o patino i le tafi'esea o le fa'ailogia tagata fa'asaga i tinā ma tama'ita'i e iai mana'oga fa'apitoa, e pei ona 'āto'atoa le folasaga i le Faiga Fa'avae a le Atunu'u mo le Tūlaga Tutusa o Itūpā 2016-2020.¹³⁰</p> <p>Ua fa'avae e le NOLA ma 'olo'o sōloga lelei ana feso'ota'iga ma nu'u ma afio'aga ma ua 'avea lea o se fesoasoani tele i le galuega a le fa'alāpotopotoga.¹³¹</p>
Iloiloga	<p>Ua iai la'asaga āga'i i luma i le si'itia o le silafia i aiā tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e pālota ma 'auai i faigā pālota. O se itū tāua lea o faiga temokarasi, e mafai ona pālota tagata uma. E lē gata i lea, ua fa'avae feso'ota'iga ma fa'apea ona fa'atino polokalame mo le si'itia o le silafia i aiā tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Peita'i, 'olo'o iai pea lu'i e aofia ai le itū i le iai o se leo o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i fa'agāsologa o faigā fa'ai'uga. O se tūlaga lelei le maua o le avanoa ma mafai ona pālota, peita'i, 'olo'o mana'omia le iai o se leo o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i le fa'agāsologa o faigā fa'ai'uga. 'Olo'o fa'amati'e i le Līpoti o le Sā'ilī'iliga a le Ofisa le matā'upu lenei, ma le manatu o le lē 'auai o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i le fa'agāsologa o faigā fa'ai'uga, o le lē aofia fo'i lenā o o latou mana'oga ma o latou manatu i mea tutupu.</p>
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	60%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Fa'aauau galuega a le Mālō i lenei vaega ma fa'amautinoa e āmana'ia manatu o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i fa'agāsologa o faigā fa'ai'uga i nu'u ma afio'aga fa'apea le la'asaga fa'aleatunu'u. Feso'ota'i ma le Fautuaga 11 o le Līpoti o le Sā'ilī'iliga i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018.

Fautuaga	21) E tatau ona fa'aopopoina taumafaiga a le Ofisa o Faigā Pālota e galulue fa'atasi ai ma le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga, ma Agafeso'ota'i ma le NOLA ma fa'atupuina le silafia i totonu o 'āiga o tagata e iai mana'oga fa'apitoa, i le tāua o le aiā tatau a tagata e iai mana'oga fa'apitoa e pālota ai.
Folasaga	O tāpenaga mo le Faigā Pālota o le 2016 na galulue fa'atasi ai le Ofisa o Faigā Pālota, le NOLA ma isi ofisa o le Mālō e asiasi i nu'u ma afio'aga e fa'atino resitala ma aoina fa'amaumauga patino i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ina ia mafai ona fa'ama'oti e le Ofisa vaega e fa'amuamua ina ia fa'afaigōfie le fa'atinoina o pālota a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. E 49 le aofa'i o Tagata

¹²⁹ Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, Fuafuaga a le Atunu'u mo Mana'oga Fa'apitoa 2011-2016. Source on File.

¹³⁰ Mālō o Sāmoa, "Līpoti Tu'uvaitaimi Lonaono: Feagaiga i le Fa'amataina o so'o se Fa'ailogia Tagata Fa'asaga i Tinā ma Tama'ita'i 2017."

¹³¹ Nuanua o le Alofa, folasaga tūsia. 20 Mē, 2019.

	<p>e iai Mana'oga Fa'apitoa na resitala, e 29 i Savai'i ma le 20 i Upolu. O lea na 2 ai fale pālota fa'apitoa mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, e 1 i Savai'i ma le 1 i Upolu. E 3 polokalame feso'ota'i atu i nu'u ma afio'aga na fa'atino e le Ofisa o o Faigā Pālota na fa'amanino ai le fa'agāsologa o resitala ma nofoaga e faigōfie ona 'auai atu i ai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Na fa'apea fo'i ona fa'atino a'oa'oga mo le 'aufaigaluega a le Ofisa ina ia fa'alauatele o latou iloa ma le mālamalama i matā'upu patino i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Na aofia ai fo'i le mālamalama i le fa'aaogāina o puna'oa 'olo'o maua, ia mafai ona 'auai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma fa'atino a latou pālota i le aso o le pālota. Talu mai le 2015, 'olo'o fa'aauau pea le galulue vāvālalata o le Ofisa o le Komesina o Faigā Pālota ma le NOLA ma isi fa'alāpotopotoga a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e ala i a'oa'oga e fa'atino e ia fa'alāpotopotoga mo le 'aufaigaluega a le Ofisa ina ia mālamalama i mana'oga ma 'aula e fa'aleleia ai feso'ota'iga ma Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.¹³² Ua iai fo'i i le <i>Tūlāfono o Faigā Pālota 2019</i> le filifiliga a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa pe fai lana pālota i le vaitaimi fa'atūlagaina a o lumana'i le aso o le pālota pe fa'atino fo'i i le aso o le pālota. E lē gata i lea, ua fa'aaogāina e le Ofisa le Fa'alāpotopotoga a Tagata Tauaso e fesoasoani i le fa'aliliuina o tūlāfono fou o Faigā pālota i le tusiga patupatu mo tagata e mana'omia.¹³³</p> <p>Ua iai faiga ua fa'ata'atitia e fa'amautinoa ai.¹³⁴</p>
Iloiloga	<p>Ua tatau le fa'amālō i la'asaga ua fa'atino e le Mālō e si'itia ai le silafia e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa o a latou "aiā tatau e pālota". Ua iai 'aula fa'aletūlāfono ma fa'atinoga ua si'itia ai le tūlāga o le 'auai o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i fa'agāsologa o faigā pālota, e pei o le aiaiga i lalo o le Tūlāfono o Faigā Pālota 2019, 'olo'o maua ai le filifiliga a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa pe fa'atino a latou pālota i le vaitaimi fa'atūlagaina a o lumana'i le aso o le pālota pe fa'atino fo'i i le aso o le pālota. E fa'apēnā fo'i i le taumafaiga ua fa'aliliuina ai tūlāfono tau faigā pālota i le tusiga patupatu e fesoasoani i tagata tauaso ma i latou ua fa'alētonu le va'ai.</p>
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	90%. Vasega A.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	la fa'aauau galuega a le Mālō i lenei vaega.

SA'OLOTOGA / MAUAINA O FA'AMATALAGA

1. Aiā tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa

Fautuaga	6) E tatau ona galulue fa'atasi le NOLA ma le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'alogā ma Aganu'u e fa'amautinoa e aofia ā'oga uma i polokalame fa'atupu silafia 'olo'o fa'apitoa i tamaiti ma faiā'oga.
----------	---

¹³² Ofisa o le Komesina o Faigā Pālota, folasaga tūsia. 7 Mē, 2019.

¹³³ Ofisa o le Komesina o Faigā Pālota, folasaga tūsia. 7 Mē, 2019.

¹³⁴ Nuanua o le Alofa, folasaga tūsia. 20 Mē, 2019.

Folasaga	<p>Na sainia se Tusi o Maliega i le vā o le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u ma i latou 'olo'o tu'uina atu 'au'aunaga ma ā'oga fa'apitoa ina ia fa'amālosia galuega 'olo'o fa'atino mo Tamaitiā'oga e iai Mana'oga Fa'apitoa. O nei fa'alāpotopotoga e aofia ai le NOLA ma e mana'omia le saga taumafai o vaega uma e galulue fa'atasi ma felagolagoma'i i le si'itia o le silafia ma fa'amāopoopo fa'atinoga uma ina ia 'ātoatoa ma aogā lelei. Ua fa'alautele atu e le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u lana polokalame fa'ata'i o ā'oga siamupini e saga lagolagoina ai le fa'atāuaina o Tamaitiā'oga e iai Mana'oga Fa'apitoa i ā'oga i nu'u ma afio'aga. 'Olo'o aofia fo'i i polokalame fa'aletausaga a le Matāgaluega e pei o le polokalame o le Faitautusi, Matematika ma le Saienisi ma Polokalame o A'oa'oga o Tomai ma Agava'a o Galuega. 'Olo'o fa'atino fo'i polokalame a le NOLA ina ia si'itia le mālamalama i nu'u ma afio'aga fa'apea i ā'oga.¹³⁵</p> <p>O se vaega o ana galuega fa'aletausaga, 'olo'o fa'aauau e le NOLA lana polōketi o le asiasi atu i se ā'oga. O lenei galuega e fa'a'autū i le lagolagoina o le aogā o a'oa'oga e aofia ai tagata uma e ala i 'au'aunaga ma 'aula fa'atino talafeagai. E lē gata i lea, ua fa'avaeina so'otaga fa'apā'aga ma mātua, sui o nu'u ma afio'aga ma ta'ita'i o lotu. O se galuega faifaipea lea i fuafuaga fa'aletausaga.¹³⁶</p>
Iiloiloga	'Olo'o āga'i mālie atu pea i luma le Mālō i le fa'amautinoaina e o'o atu i ā'oga uma i Sāmoa polokalame fa'atupu silafia i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Ua sainia se Tusi o Maliega i le vā o le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u ma i latou 'olo'o tu'uina atu 'au'aunaga ma ā'oga fa'apitoa ina ia fa'amālosia galuega 'olo'o fa'atino mo Tamaitiā'oga e iai Mana'oga Fa'apitoa. Peita'i, ua fa'aihoa 'olo'o iai pea isi galuega mana'omia mo le galulue fa'atasi o tagata uma ina ia fa'amautinoa e 'āto'atoa fa'atinoga ma aogā lelei ai nei polokalame. 'Olo'o galulue vāvālalata le Mālō ma le NOLA i le fa'atinoga o polokalame e si'itia ai le silafia o nu'u ma afio'aga ma ā'oga.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	49%. Vasega C.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Ia fa'amālosia ātili le galulue fa'apā'aga ma Fa'alāpotopotoga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma ia fa'amautinoa e tu'uina atu puna'oa ina ia 'āto'atoa le fa'atinoga ma aogā lelei polokalame fa'atupu silafia i ā'oga ma nu'u ma afio'aga.

Fautuaga	7) E tatau ona galulue fa'atasi le NOLA ma le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i ma vaega o feso'ota'iga i nu'u ma afio'aga (ft., Sui Tama'ita'i o Nu'u, Sui o Nu'u, 'Autalavou ma Eklesia) e si'itia la'asaga o a latou taumafaiga e fa'atupu le silafia i totonu o le li'o o 'āiga, e uiga i aiā tatau a tagata e iai mana'oga fa'apitoa.
-----------------	--

¹³⁵ Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

¹³⁶ Nuanua o le Alofa, folasaga tūsia. 20 Mē, 2019.

Folasaga	Taga'i i luga atu
Iloiloga	Taga'i i luga atu
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	Taga'i i luga atu
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Taga'i i luga atu

2. Agava'a tau tamāo'āiga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa

Fautuaga	8) E tatau ona galulue fa'atasi Matāgaluega o Pisinisi, Ālāmanuia ma Leipa, Komisi o le 'Aufaigaluega o Galuega a le Mālō, Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, ma le NOLA ma le Fa'alāpotopotoga a le 'Aufaipisinisi i ni isi fa'atinoga fa'atupu silafia e ūna'i ai agava'a o tagata e iai mana'oga fa'apitoa i le vaega o galuega, ma lo latou sao e mafai ona fa'atino i le ātīna'ega o o latou nu'u ma afio'aga.
Folasaga	E ui ina e le'i iai ni fa'atinoga patino e ūna'i ai agava'a o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, 'olo'o iai le avanoa mo itū'āiga fa'atinoga fa'apēnei i le Aso mo le 'Aufaigaluega o Galuega a le Mālō. E talia ma le fiafia e le Komisi o le 'Aufaigaluega o Galuega a le Mālō le avanoa e galulue fa'apā'aga ai ma Fa'alāpotopotoga Tūma'oti e fuafua ma fau polokalame fa'atupu silafia e fa'apitoa mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e fa'amati'e ai o latou agava'a ma tūlaga e mafai ona o latou 'ausia. ¹³⁷ Ua galulue fa'atasi le Matāgaluega o Pisinisi, Ālāmanuia ma Leipa ma le NOLA e si'itia le silafia i le vaiaso o le gagana fa'atāga mo le 'aufaigaluega a le Matāgaluega. Ua fa'atino fo'i e le Matāgaluega polokalame fa'atupu silafia mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i Upolu ma Savai'i, e fesoasoani ai i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i tomai fa'avae e sa'ili ai galuega. E vala'aulia fo'i e le NOLA le Matāgaluega e fa'atino a'oa'oga i tomai e sa'ili ai galuega. ¹³⁸ Ua iai galuega fa'atupu silafia i le vaega lenei. E galulue fo'i le NOLA ma tagata e ona galuega e fa'atino se polokalame fa'amāsanai, e galulue fa'amāsanai ai tagata e iai mana'oga fa'apitoa mo se taimi fa'atūlagaina i fale faigaluega filifilia. ¹³⁹
Iloiloga	Ua iai galuega ua fa'atino e le Mālō e fa'atupu le silafia o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i avanoa faigaluega. E iai fo'i avanoa ua tu'uina atu e le Mālō i Fa'alāpotopotoga a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e 'auai ma maua mai ai fa'amatalaga e uiga i avanoa faigaluega. Peita'i, e ui ina aogā nei polokalame fa'atupu silafia mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, e lē tele se tulituliloaina o le si'itia o le silafia e le vaega o tagata e ona galuega, e uiga i agava'a o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma fa'amanuiaga e maua i le fa'afaigaluegaina o nei tagata. O lea e tāua ai le fa'avaeina po o le tapu'e ātili

¹³⁷ Komisi o le 'Aufaigaluega o Galuega a le Mālō, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

¹³⁸ Matāgaluega o Pisinisi, Ālāmanuia ma Leipa, folasaga tūsia. 29 Mati, 2019.

¹³⁹ Nuanua o le Alofa, folasaga tūsia. 20 Mē, 2019.

	<p>o so'otaga fa'apā'aga ma Fa'alāpotopotoga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, ina ia fa'amautino a lē gata ina maua e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa fa'amatalaga e uiga i avanoa faigaluega, a o le itū tāua atu, ia iloa e le vaega o tagata e ona galuega agava'a ma tūlaga e mafai ona 'ausia e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.</p>
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	49%. Vasega C.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	<p>Tapu'e ātili so'otaga fa'apā'aga ma Fa'alāpotopotoga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ina ia fa'amautino a maua e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa fa'amatalaga e uiga i avanoa faigaluega 'olo'o mafai ona maua.</p> <p>Si'itia ma fa'alautele atu le silafia e le vaega o tagata e ona galuega agava'a ma tūlaga e mafai ona 'ausia e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.</p>

AIA TATAU I A'OA'OGA

1. Toefuata'iga o tūlāfono ma faiga fa'avae

Fautuaga	<p>13) E tatau ona fa'amuamua e le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u le tāpenaga o se Fuafuaga o Fa'atinoga ina ia 'ausia le Faiga Fa'avae mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa tau A'oa'oga e aofia ai:</p> <ol style="list-style-type: none"> fa'ata'atiaga o taimi talafeagai; fa'ama'otiina o fuafuaga o tipe, 'aula e sī'itia ai le mafai e le 'aufaigaluega ona fa'atino galuega (ft., faiā'oga 'olo'o iai nei, faiā'oga fesoasoani, i latou 'olo'o a'oa'oina fa'afaiā'oga), fetu'una'iga tonu ma talafeagai e ala i le fa'aaogā o fausaga mo tagata uma i pale ma nofoaga o a'oa'oga; 'aula lagolago (e pei o matā'upu a'oa'oina talafeagai, aiaiga mo fuataga ma su'ega, a'oa'o atu i 'aula talafeagai e pei o tusitusiga ma mata'itisi fa'apitoa mo tagata tauaso, polokalame komepiuta fesoasoani, gagana fa'atāga).
Folasaga	<p>'Olo'o iai i le taimi nei se Fuafuaga o Fa'atinoga mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa tau A'oa'oga. O Oketopa o le tausaga ua mavae na fa'atino ai le iloiloga fa'a'ogātotonu o le fuafuaga o fa'atinoga o le faiga fa'avae mo a'oa'oga e aofia ai tagata uma ina ia fa'ama'oti fa'atinoga lelei ma a'oa'oga na maua mai i le fa'atinoga o le Faiga Fa'avae mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma (2014-2018), ma fa'atino ni teuteuga mo le Fuafuaga o Fa'atinoga (2018-2020). E tusa ai ma le Fa'asinoala o le Fuafuaga o Fa'atinoga o le Faiga Fa'avae mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma 2018-2020, e iai fa'amuamua mai le Fuafuaga ua tuana'i ua 'ausia, a o isi 'olo'o fa'agāsolo pea fa'atinoga. E iai fo'i isi e le'i māe'a. O le itū i le fa'atinoga o fetu'una'iga tonu ma talafeagai i le fausaga o pale ma nofoaga o a'oa'oga, 'olo'o fa'atino ia i lalo o isi tūlāfono. Peita'i, e leai ni fa'amaumauga e fa'aihoa mai ai le aogā o fa'atinoga o nei faiga fa'avae i ā'oga.¹⁴⁰</p>

¹⁴⁰ Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

Iloiloga	Ua toe iloilo e le Mālō lana faiga fa'avae o A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa tau A'oa'oga ina ia fua tūlaga ua 'ausia ma vaega e le'i 'ausia ma ua iai la'asaga āga'i i luma, 'aemaise le fa'avaeina o le Vaega mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma i le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u. Peita'i, 'olo'o tele pe'a galuega e mana'omia le fa'atino ina ia fa'amautino a aogā lelei le fa'atinoga o le Faiga Fa'avae e le Matāgaluega fa'apea ā'oga. E mana'omia se faiga talafeagai ma aogā lelei o le māta'itūina ma iloiloga ina ia 'ausia sini o le faiga fa'avae.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	55%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Faaauau ma faifaipea le fa'atinoga o le Fuafuaga o Fa'atinoga mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa tau A'oa'oga, ina ia fa'amautino a 'ausia sini uma. Māta'itū ma iloilo taualumaga ina ia fa'amautino a aogā lelei fa'atinoga.

2. Polokalame

Fautuaga	14) E tatau ona galulue fa'atasi le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u ma le Iunivesitē Aoao o Sāmoa e ātīna'e le matā'upu 'olo'o iai nei i a'oa'oga e aofia ai tagata uma, ina ia avea o se polokalame 'ātoa, ma iai ni taumafaiga e ūna'i ai tagataā'oga e filifili lenei galuega.
Folasaga	Ua fa'atino fonotaga i le vā o le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u ma le Iunivesitē Aoao o Sāmoa i le ātīna'ega o se matā'upu o A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma mo i latou 'olo'o a'oa'oina fa'afaiā'oga. 'Olo'o iai le fa'amoemoe e 'āmataina lea matā'upu i le 'afa lonalua o le 2019. Ua 'auai atu fo'i faiā'oga i se a'oa'oga i le APTC e fa'alelei ai o latou tomai e fesoasoani ai i tamaitiā'oga e iai mana'oga fa'apitoa. O le vaega lonalima o faiā'oga 'olo'o 'auai nei i le 'afa muamua o le tausaga nei, ona soso'o atu lea o le vaega lonaono i le 'afa lonalua. ¹⁴¹
Iloiloga	Ua fa'atino e le Mālō galuega i le ātīna'ega o matā'upu mo ā'oga fa'afaiā'oga i le iunivesitē i A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma. O se la'asaga lea āga'i i luma ma e tatau ona 'ave i ai le fa'amuamua ma faifaipea ona fa'amālosia. Ua ofoina fo'i a'oa'oga e fa'alāpotopotoga fa'aitūlagi e fesoasoani ai i faiā'oga ina ia fa'amautino a latou te 'ūmia tomai mana'omia mo le a'oa'oina o tamaitiā'oga uma e aofia ai Tamaitiā'oga e iai Mana'oga Fa'apitoa.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	60%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Faifaipea le fa'amālosia o le ātīna'e o matā'upu mo ā'oga fa'afaiā'oga i le iunivesitē i A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma ma fa'amautino a maua e faiā'oga a'oa'oga i tomai o galuega ina ia fa'amautino a latou te 'ūmia tomai mana'omia mo le a'oa'oina o tamaitiā'oga uma e aofia ai Tamaitiā'oga e iai Mana'oga Fa'apitoa.

¹⁴¹ Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

3. Puna'oa ma fa'atupega

Fautuaga	15) Ua tatau ona toe fa'aolaola ma tapu'e e le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u le Vaega mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma, e fa'atinoina le Faiga Fa'avae, e galulue fa'atasi ai ma i latou o tu'uina atu lea 'au'aunaga.
Folasaga	<p>Ua fa'amālosia le vaega mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma e ala i ni tagata se to'alua mai Ausetalia 'olo'o ofoina mai le 'au'aunaga. Peita'i, e mana'omia le fa'aopoopoina o puna'oa mo lenei vaega, fa'apea le fa'atinoga o le fautuaga o le līpoti o le toe iloiloga o le fa'atūlagaga o le 'aufaigaluega a le Matāgaluega.¹⁴²</p> <p>O se la'asaga lelei tele le fa'avaeina o le vaega mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma. Peita'i, 'olo'o iai pea le fa'afitāuli o le 'uti'uti o puna'oa e fa'atino ai galuega.¹⁴³</p>
Iloiloga	E ui i taumafaiga e fa'amālosia le vaega mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma e ala i fesoasoani mai fafo, e mana'omia le lava o puna'oa ma le 'aufaigaluega ina ia 'āto'atoa le fa'atinoga o galuega. O le 'āto'atoa o meafaigaluega, 'aufaigaluega ma puna'oa mana'omia, 'ole'ā si'itia ai le tūlaga o le aofia o tagata uma i a'oa'oga i ā'oga, fa'apea le tausisia o matāfaioi fa'avāomālō.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	45%. Vasega C.
Fautuaga	Fa'amausalī le vaega fou ua fa'avaeina mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma e ala i le 'āto'atoa o meafaigaluega, 'aufaigaluega ma puna'oa mana'omia, ina ia si'itia le tūlaga o le aofia o tagata uma i a'oa'oga i ā'oga, fa'apea le tausisia o matāfaioi fa'avāomālō.

AIĀ TATAU I LE SOIFUA MĀLŌLŌINA

1. Polokalame

Fautuaga	5) la galulue fa'atasi 'Au'aunaga Tau Soifua Mālōlōina, le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina ma le NOLA i ni fa'atinoga ina ia si'itia le silafia ma le mālamalama o tagata ina ia mautinoa e mālamalama tagata e iai mana'oga fa'apitoa o le tino, ma o latou 'āiga/tagata 'olo'o tausia, i aogā o meafaigaluega mo gāoioiga, ma 'au'aunaga 'olo'o mafai ona maua atu i le vaega o 'Au'aunaga tau Meafaigaluega mo Gāoioiga.
Folasaga	O le Polokalame a Sāmoa mo Mana'oga Fa'apitoa (SDP) 2013-2018 na maua ai 'au'aunaga tau gāoioiga fa'apea 'au'aunaga mo i latou e logonoa. O le fa'ai'uga o le polokalame na mātauina ai le fa'aleleia o le maua o 'au'aunaga ('au'aunaga māsanī & 'au'aunaga patino i mana'oga fa'apitoa). O ni fa'ata'ita'iga, o le fa'avaeina o 'Au'aunaga tau Meafaigaluega mo Gāoioiga ma Togafitiga o Vae o Tagata Ma'i suka. O nei galuega na galulue fa'atasi ai le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina ma le NOLA. Na fa'ailoa manino fo'i e le polokalame e mana'omia le lagolago faifaipea mo 'Au'aunaga tau

¹⁴² Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

¹⁴³ Nuanua o le Alofa, folasaga tūsia. 20 Mē, 2019.

	<p>Meafaigaluega mo Gāoioiga e ala atu i le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina, ma e tatau ona fa'alautele atu i Savai'i.¹⁴⁴</p> <p>O se galuega faifaipea a le NOLA le si'itia o le silafia o tagata e iai mana'oga fa'apitoa ma o latou 'āiga/tagata e tausia, e uiga i le aogā o meafaigaluega mo gāoioiga ma 'au'aunaga 'olo'o maua.¹⁴⁵</p>
Iloiloga	<p>O Fa'alāpotopotoga Tūma'oti e pei o le NOLA o i latou ia 'olo'o ta'imua i le fa'atupuina o le silafia o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma o latou 'āiga ma tagata e tausia, i aogā o meafaigaluega mo gāoioiga ma 'au'aunaga 'olo'o maua, ina ia fa'amautinoa latou te mauaina fesoasoani talafeagai. O le Polokalame a Sāmoa mo Mana'oga Fa'apitoa 2013-2017 na fesoasoani mai ai le Mālō o Ausetalia i meafaigaluega mo gāoioiga ma 'au'aunaga mo ni Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. Peita'i, 'olo'o iai pea lu'i i le talafeagai o le fa'asoaina ma le mauaina o puna'oa, ina ia mafai ona tutusa le lagolago ma le fesoasoani e maua e Tagata uma e iai Mana'oga Fa'apitoa.</p>
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	55%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	la galulue ma le NOLA ma pā'aga tau ātīna'e ina ia fa'amautinoa e mālamalama 'ātoatoa ma maua e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma o latou 'āiga fa'amanuiaga o meafaigaluega mo gāoioiga ma 'au'aunaga, e ala i polokalame fa'atupu silafia e lautele ma au'il'i ili. Ia fa'apea fo'i ona fa'alautele atu 'Au'aunaga tau Meafaigaluega mo Gāoioiga i Savai'i.

2. Faigōfie ona maua

Fautuaga	9) E tatau ona fa'amautinoa e le 'Au'aunaga Fa'asoifua Mālōlōina ma le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina e maua e tagata e iai mana'oga fa'apitoa i Sāmoa tausiga fa'asoifua mālōlōina e leai se totogi pe totogi i se totogi e gafatia, e ala i le fa'atinoga o se faiga o pepa fesoasoani mo tagata e iai mana'oga fa'apitoa.
Folasaga	E tu'uina atu e le NOLA 'au'aunaga e leai se totogi ma fa'amatalaga tau soifua mālōlōina ma aiā tatau tau faigā 'āiga. ¹⁴⁶ O le Polokalame a Sāmoa mo Mana'oga Fa'apitoa 2013-2017 ma 'au'aunaga lautele tau soifua mālōlōina 'olo'o maua ai e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa le fesoasoani o tausiga fa'asoifua mālōlōina. E maua le avanoa o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i nei 'au'aunaga ma e mafai fo'i ona talosagaina ni nofoa fa'ata'avale ma isi fesoasoani.
Iloiloga	Ua tu'uina atu e le Mālō puna'oa ma fa'amatalaga e fesoasoani i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i le mauaina o tausiga fa'asoifua mālōlōina e leai se totogi ma tausiga e gafatia le totogi. O nei puna'oa e fesoasoani i gāoioiga ma fa'amatalaga e fesoasoani i le si'itia o le silafia tau soifua mālōlōina ma aiā tatau tau faigā 'āiga. E tatau le tu'uina atu o le fa'amālō ona o nei taumafaiga. Peita'i, 'olo'o iai pea vaega e mafai ona fa'aleleia ma galuega e mana'omia ina

¹⁴⁴ Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, Lipoti o le Iloiloga: Polokalame a Sāmoa mo Mana'oga Fa'apitoa 2013-2018. Source on File.

¹⁴⁵ Nuanua o le Alofa, folasaga tūsia. 20 Mē, 2019.

¹⁴⁶ Nuanua o le Alofa, folasaga tūsia. 20 Mē, 2019.

	ia fa'amautinoa e fa'aleleia ātili le mauaina o 'au'aunaga tau soifua mālōlōina, e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i Sāmoa.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	70%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Fa'aauau galuega a le Mālō i lenei vaega ma fa'amautinoa e maua e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa puna'oa ma fa'amatalaga tau tausiga fa'asoifua mālōlōina.

3. Gafatia le tau

Fautuaga	19) E tatau ona si'itia le fesoasoani a le mālō e ala i 'au'aunaga lagolago mo tagata e iai mana'oga fa'apitoa ma o latou 'āiga, e pei o 'au'aunaga o tausiga fa'asoifua mālōlōina ma meafaitino fesoasoani e leai se totogi ma e gafatia le tau.
Folasaga	E la'iitiiti pe leai fo'i se galuega ua fa'atino e fesoasoani ia maua e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa tausiga fa'asoifua mālōlōina e leai se totogi po o tausiga fo'i e gafatia le tau. ¹⁴⁷ Peita'i, na maua e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa meafaitino fesoasoani ma meafaitino mo gāoioiga e ala atu i le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina, i lalo o le Polokalame a Sāmoa mo Mana'oga Fa'apitoa 2013-2017. O le taimi nei, 'olo'o i le la'asaga lonalu i lenei polokalame. ¹⁴⁸
Iloiloga	O lalo o le Polokalame a Sāmoa mo Mana'oga Fa'apitoa 2013-2017 na fesoasoani mai ai le Mālō o Ausetalia, na maua ai fesoasoani mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa o meafaitino mo gāoioiga ma meafaitino mo tagata logonoa. O se la'asaga lelei lea i le fa'amautinoaina e maua e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa le fesoasoani talafeagai tau soifua mālōlōina. Peita'i, e ui i fa'amanuiaga na maua i le polokalame, e le'i mafai lava e le Mālō ona tu'uina atu i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa tausiga fa'asoifua mālōlōina e leai se totogi po o tausiga fo'i e gafatia le tau. 'Olo'o feagai pea Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma pā 'olo'o fa'alavelaveina ai lo latou mauaina o tausiga fa'asoifua mālōlōina i se tau e gafatia. E iai le fa'amoemoe 'ole'ā fa'atino se tali o lenei matā'upu i le la'asaga 'olo'o soso'o o le Polokalame a Sāmoa mo Mana'oga Fa'apitoa.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	55%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Tu'uina atu i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa fesoasoani talafeagai o tausiga fa'asoifua mālōlōina ina ia fa'amautinoa e faigōfie ona o latou maua ma latou te gafatia le tau o ia 'au'aunaga. E mafai ona 'ausia lea tūlaga i lalo o le Polokalame a Sāmoa mo Mana'oga Fa'apitoa 2013-2018. Source on File.

¹⁴⁷ Nuanua o le Alofa, folasaga tūsia. 20 Mē, 2019.

¹⁴⁸ Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, Līpoti o le Iloiloga: Polokalame a Sāmoa mo Mana'oga Fa'apitoa 2013-2018. Source on File.

4. Toefuata'iga o tūlāfono ma faiga fa'avae

Fautuaga	10) E tatau ona galulue fa'atasi le 'Au'aunaga Fa'asoifua Mālōlōina ma le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina e ātīna'e se fuafuaga ta'iala e fa'aopoopoina ai 'au'aunaga lagolago fa'asoifua mālōlōina ma fa'atino taumafaiga fa'atupu silafia i ā'oga e ūna'i ai le nafa o tagata tomai fa'apitoa i 'au'aunaga lagolago fa'asoifua mālōlōina.
Folasaga	E leai se galuega ua fa'atino e tali atu ai i lenei fautuaga. ¹⁴⁹
Iloiloga	E fōliga mai e leai po o le matuā la'iitiit fo'i se galuega ua fa'atino ina ia fa'amautinoa e iai se faiga o 'au'aunaga lagolago fa'asoifua mālōlōina i Sāmoa. E ui ina pāsia le tūlāfono i le 2014 na fa'avae ai le Fono a 'Au'aunaga Lagolago Fa'asoifua Mālōlōina e feagai ma lenei galuega, 'olo'o iai ni matā'upu tau puna'oa, ta'iala ma le lē iai o isi vaega mana'omia. Na iloa i le Līpoti o le Sā'ili'iliga a le Ofisa, e leai ni 'au'aunaga lagolago fa'asoifua mālōlōina mo tagata āfāina i sāuāga i totonu o 'āiga, ma e lē tele fo'i se mālamalamaga i 'au'aunaga 'olo'o maua, ma matāfaioi fa'atino a tagata tomai fa'apitoa i 'au'aunaga lagolago fa'asoifua mālōlōina. ¹⁵⁰
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	30%. Vasega C.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Taga'i i le Fautuaga 27 o le Līpoti o le Sā'ili'iliga i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018.

Fautuaga	11) E tatau ona feutaga'i le 'Au'aunaga Fa'asoifua Mālōlōina ma le Ofisa o le Lōia Sili i 'aula e teuteu ai le <i>Tūlāfono o le Tūlaga Mālōlōina o le Māfaufau 2007</i> ina ia ūgatasi ma le Feagaiga mo Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.
Folasaga	E leai se galuega ua fa'atinoina i le vaega lenei. ¹⁵¹
Iloiloga	E lai'iitiit fa'amatalaga 'olo'o iai e mafai ai ona fa'amautinoa pe iai se galuega ua fa'atinoina. 'Āfai e leai se galuega ua fa'atinoina po o fuafuaina mo le lumana'i, e tāua le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'amautinoa e fa'atino lenei fautuaga.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	0%. Vasega F.
Fautuaga	E tatau ona fa'amautinoa e le Mālō, e ala atu i le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina, e toe iloilo ma teuteu le <i>Tūlāfono o le Tūlaga Mālōlōina o le Māfaufau 2007</i> ina ia ūgatasi ma le Feagaiga i Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa fa'apea le iloiloga lea ua māe'a, o le tausisia e tūlāfono a le atunu'u o aiaiga o le Feagaiga.

¹⁴⁹ Nuanua o le Alofa, folasaga tūsia. 20 Mē, 2019.

¹⁵⁰ Ofisa o le Komesina o Sulufa'iga / Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, "Līpoti o le Sā'ili'iliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018", pp. 180-181.

¹⁵¹ Nuanua o le Alofa, folasaga tūsia. 20 Mē, 2019.

5. Puna'oa ma fa'atupega

Fautuaga	12) E tatau ona tu'uina atu e le Mālō se fesoasoani i le fa'atupega o galuega a le Tausiga a Kōsena ina ia mafai ona o latou tu'uina atu 'au'aunaga talafeagai mo tagata ua ogaoga mana'oga fa'apitoa tau le māfaufau ma agafeso'ota'i.
Folasaga	<p>Na talosagaina e le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina ma talia e le Kāpeneta le tupe fa'ameaalofa e \$30,000 i tausaga ta'itasi mo le Tausiga a Kōsena, e tu'uina atu i vaegātupe a le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina. E lē gata i lea, ua tu'uina atu e le Matāgaluega i le TF18/19 le \$210,000 mo galuega fa'aleleia o fale o Kōsena mo ma'i o le māfaufau. E lē aofia ai le galuega fa'aauau fa'apā'aga ma le vaega o le Matāgaluega, mo le Mālōlōina o le Māfaufau i le tu'uina atu o tausiga fa'asoifua mālōlōina.¹⁵²</p> <p>'Olo'o iai fuafuaga a le Matāgaluega o Fa'amasinoga ma le Fa'afoeina o Matā'upu tau Fa'amasinoga, e galulue fa'atasi ma le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina mo se fesoasoani i matā'upu tau tagata solitūlāfono e iai ma'i o le māfaufau. Peita'i, o se galuega fitā ma tele lu'i le taumafaiga e 'āmata ma ātīna'e lea galuega fa'apā'aga. O le itū fo'i lea 'olo'o fa'afaigatā ai galuega a le fa'amasinoga, pe 'ā tūla'i mai se matā'upu o se tagata e iai se fa'afitāuli o le māfaufau. Ua tāpena e le Matāgaluega o Fa'amasinoga ma le Fa'afoeina o Matā'upu tau Fa'amasinoga se Tusi o Maliega i le vā o le Matāgaluega , le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina ma 'Au'aunaga tau Falepuipui ma le Toefuata'iga, ina ia fesoasoani i matā'upu o tagata solitūlāfono e iai se fa'afitāuli o le māfaufau. 'Olo'o tālia i le taimi nei se tali mai a le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina.¹⁵³</p> <p>E itiiti pe leai fo'i se lagolago o tu'uina atu e le Mālō i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e iai fa'afitāuli o le māfaufau.¹⁵⁴</p>
Iloiloga	Ua fa'atino e le Mālō galuega e fesoasoani ai i Kōsena e pei o tupe fa'aopoopo mo galuega fa'aleleia o fale mo ma'i. E lē gata i lea, 'olo'o galulue fa'atasi fo'i Kōsena ma le vaega o le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina mo le Mālōlōina o le Māfaufau. Peita'i, 'olo'o atagia mai i isi folasaga e iai lu'i ma pā pupuni 'olo'o fa'afaigatā ai ona maua fesoasoani tonu 'olo'o mana'omia e tagata e iai mana'oga fa'apitoa o le māfaufau. O nei lu'i e mafuli i le itū tau fa'atupega ma fesoasoani tau māfaufau ma agafeso'ota'i, fa'apea le fa'avaeina o so'otaga o galuega fa'apā'aga ona o fete'ena'iga o fa'amuamua.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	30%. Vasega C.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	<p>la 'āto'atoa le fesoasoani e tu'uina atu i tagata e iai mana'oga fa'apitoa tau le māfaufau e ala i polokalame mautū ma mafai ona fa'aauau pea, e fesoasoani i le toe fa'afō'isia o le māfaufau mālōlōina.</p> <p>Galulue fa'atasi le Vaega o le Soifua Mālōlōina ma isi ofisa e fesoasoani i tagata solitūlāfono e iai mana'oga fa'apitoa o le māfaufau.</p>

¹⁵² Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina, folasaga tūsia. 10 Mē, 2019.

¹⁵³ Matāgaluega o Fa'amasinoga ma le Fa'afoeina o Matā'upu tau Fa'amasinoga, fefā'asoaa'iga. 16 Mē, 2019.

¹⁵⁴ Nuanua o le Alofa, folasaga tūsia. 20 Mē, 2019.

ISI VAEGA

1. Fa'atupega ma puna'oa

Fautuaga	1) E tatau ona ātīna'e e le Mālō se Fuafuaga o Fa'atinoga e fa'atupe fa'atasi ai le Polokalame a Sāmoa mo Mana'oga Fa'apitoa 2013-2017 ma le fa'amoemoe e fa'atupe 'āto'atoa e le Mālō pe 'ā māe'a lea taimi.
Folasaga	Ua māe'a fa'atino le Polokalame a Sāmoa mo Mana'oga Fa'apitoa 2013-2017 na fesoasoani mai ai le Mālō o Ausetalia. O le la'asaga lonalua 'ole'ā galulue fa'atasi le NOLA ma ofisa feso'ota'i e aofia ai le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina, Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u e fa'atino galuega na fa'ailoa e mana'omia i le Polokalame a Sāmoa mo Mana'oga Fa'apitoa 2013-2017 ina ia fa'amautinoa ātili e maua e Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa fesoasoani ma mafai ona maua avanoa. ¹⁵⁵ Ua iai fo'i fuafuaga ia aofia isi pā'aga i fa'atinoga. ¹⁵⁶
Iloiloga	Ua māe'a le Polokalame a Sāmoa mo Mana'oga Fa'apitoa 2013-2107 na fesoasoani mai ai le Mālō o Ausetalia ma ua māe'a fo'i le la'asaga lonalua na fa'atino ai galuega i le vaega o le soifua mālōlōina ma le vaega o a'oa'oga i itū 'olo'o 'avea pea ma pā pupuni mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. E ui i nei galuega ua fa'atino, e fōliga mai e lē o lava le lagolago a le Mālō i le fa'aauauina 'āto'atoa o galuega na fa'atino i lalo o polokalame. O se popōlega lea talu ai le lē mafai ona fa'aauauina le polokalame ma toe saga āfāina ai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	55%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Fa'aauau pea galuega i lenei vaega ma fa'amautinoa e fa'ataunu'u 'āto'atoa galuega i vaega na fa'ailoa i le Polokalame o le 2013-2017 'olo'o mana'omia ai fa'atinoga. E mana'omia le māta'itūina ma iloiloga o galuega i le la'asaga lonalua o le Polokalame a Sāmoa mo Mana'oga Fa'apitoa ina ia fa'amautinoa le aogā lelei.

2. Fa'amāoniga ma le tausisia o matāfaioi fa'avāomālō

Fautuaga	2) E tatau ona fa'amāe'a e le Ofisa o le Lōia Sili, Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, ma le Komisi o le Toefuata'iga o Tulafono a Sāmoa le Iloiloga o le Tausisia ma fa'amautinoa e 'āto'atoa ai le ōgatasi o tulafono a Sāmoa ma le Feagaiga i Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.
Folasaga	Ua māe'a le iloiloga o le tausisia e tūlāfono ma na talia e le Kāpeneta i le aso 24 Novema 2016. 'Olo'o tāpena nei le Tūlāfono Taufa'aofi o Mana'oga Fa'apitoa ia ōgatasi ma le Feagaiga i Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa fa'apea le iloiloga o le tausisia e tūlāfono, ma le Faiga Fa'avae a Sāmoa mo Mana'oga Fa'apitoa. O le taimi nei, o ni 'auala 'olo'o lagolagoina ai i Sāmoa aiā tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, e aofia ai le fa'avaeina o

¹⁵⁵ Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, Līpoti o le Iloiloga: Polokalame a Sāmoa mo Mana'oga Fa'apitoa 2013-2018. Source on File.

¹⁵⁶ Nuanua o le Alofa, folasaga tūsia. 20 Mē, 2019.

	<p>le Komiti Fa'apitoa mo Mana'oga Fa'apitoa ma le komiti a le atunu'u e taga'i i matā'upu tau mana'oga fa'apitoa; ātīna'ega o le faiga fa'avae a le atunu'u mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma le Faiga Fa'avae a le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, o A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma mo Tamaitiā'oga e iai Mana'oga Fa'apitoa.¹⁵⁷</p> <p>O se tasi o fautuaga o le iloiloga o le tausisia e tūlāfono a le atunu'u o le fa'aofi lea o ni aiaiga tau fa'ailogia tagata i tūlāfono 'olo'o iai nei, ma taga'i i le fa'avaeina o tūlāfono tau fa'ailogia tagata. 'Olo'o fa'agāsolo galuega i le vaega lenei ma ua tu'uina atu se talosaga i le fa'aputugātupe mo aiā tatau tau mana'oga fa'apitoa mo se fesoasoani tautupe. O i latou na galulue fa'atasi i lenei taumafaiga o le NOLA, Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, Fa'amalu o Fa'alāpotopotoga a Samoa e lē o ni fa'alāpotopotoga a le Mālō (SUNGO) ma le Fa'alāpotopotoga a Tagata Tauaso i Sāmoa. 'Ole'ā fa'atino suiga talafeagai e tusa ma tūlaga i le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i.¹⁵⁸</p>
Iloitoga	<p>Ua māe'a le iloiloga a le Mālō o le tausisia e tūlāfono a le atunu'u o aiaiga o le Feagaiga i Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma e iai galuega ua māe'a e fa'atino ai fautuaga o le iloiloga. O nei galuega e aofia ai le fa'avaeina o le Komiti Fa'apitoa mo Mana'oga Fa'apitoa, le Faiga Fa'avae mo Mana'oga Fa'apitoa fa'apea le vaega mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma i le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u. E lē gata i lea, 'olo'o galulue nei ofisa talafeagai o le Mālō e fa'atino se fautuaga 'autū o le iloiloga, o le tāpenaina lea o se tūlāfono e ōgatasi ma le Feagaiga i Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. E talafeagai le momoli atu o le fa'amālō i nei taumafaiga ma e tatau ona fa'aauau galuega lelei ina ia fa'amautinoa e aofia Tagata Sāmoa e iai Mana'oga Fa'apitoa, i vaega uma o le soifuaga ma le ātīna'e i Sāmoa.</p>
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	60%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	<p>Galulue fa'atasi ma ofisa o le atunu'u ma ofisa fa'avāomālō e fa'aauau ma fa'amālosia taumafaiga ia lē gata ina aofia tagata e iai mana'oga fa'apitoa i tūlāfono, a ia fa'apea fo'i i fa'atinoga.</p> <p>Fa'aauau ia māe'a le tusiga o le tūlāfono taufa'aofi ma ia ōgatasi ma le Feagaiga i Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.</p>

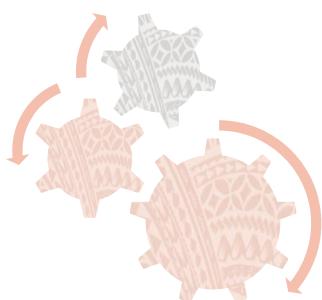
Fautuaga	23) E tatau ona fa'amautinoa e 'Au'aunaga tau Falepuipui ma le Toefuata'iga a Sāmoa e tausisia i le fausaga o nofoaga fou aiaiga o le Feagaiga i Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, e aofia ai le sao atu i totonu ma fa'ata'amilo i fale, fa'apea polokalame o le toefuata'iga.
Folasaga	E iai le fa'amoemoe 'ole'ā aofia i le fausaga o le falepuipui fou i Tanumalala matā'upu na lāgā e le Ofisa i lana Līpoti o Falepuipui, e aofia ai le fautuaga

¹⁵⁷ Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

¹⁵⁸ Nuanua o le Alofa, folasaga tūsia. 20 Mē, 2019.

	<p>'olo'o i luga e uiga i le mafai ona sao i ai o tagata e iai mana'oga fa'apitoa. O le matā'upu i polokalame o le toefuata'iga, 'olo'o fa'atinoina e 'Au'aunaga tau Falepuipui ma le Toefuata'iga polokalame fa'aleagaga ma polokalame o a'oa'oga i matātā 'ese'ese e fesoasoani i pagotā i le toefuata'iga. E lautele polokalame ma e avanoa mo tagata uma.¹⁵⁹</p>
Iloiloga	<p>E lē manino mai fa'amatalaga na maua po o talafeagai le fausaga o le falepuipui fou ma mana'oga o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa. 'Ole'ā fa'atino i se taimi o mulimuli mai o le tausaga nei le asiasiga a le Ofisa o le falepuipui fou e taga'i ai i lenei matā'upu fa'apea le falepuipui 'ātoa e fua ai le tausisia o tūlaga fa'avaomālō o aiā tatau a tagata soifua.</p> <p>E ui ina tāua ma aogā polokalame 'olo'o iai nei mo le toefuata'iga o pagotā, e lē o 'āto'atoa le talafeagai mo mana'oga o le toefuata'iga o pagotā, 'aemaise i latou e iai mana'oga fa'apitoa. O le lei o ni polokalame e aofia ai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ua 'avea ma pā pupuni mo ia tagata ma ātili faigatā ai ona o latou maua avanoa ma fesoasoani talafeagai. O lea e tatau ai ona fa'amautinoa e tele fa'atinoga i polokalame o le toefuata'iga ma ia mafai ona aogā mo mana'oga o pagotā ta'ito'atasi.</p>
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	20%. Vasega D.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	<p>la fa'ata'atia e 'Au'aunaga tau Falepuipui ma le Toefuata'iga ni 'aula ma ni faiga i falepuipui ia fa'amautinoa e mafai ona sao i ai ma faigōfie ona fa'aaogā e tagata e iai mana'oga fa'apitoa.</p> <p>la toe iloilo e 'Au'aunaga tau Falepuipui ma le Toefuata'iga ana polokalame toefuata'i ina ia fa'amautinoa e tele fa'atinoga ma filifiliga ma ia aofia ai mana'oga o tagata uma e tāofia i falepuipui. E tatau ona faifaipea le māta'itūina ma iloiloga o nei polokalame.</p>

¹⁵⁹ 'Au'aunaga tau Falepuipui ma le Toefuata'iga, fefa'asoaa'iga. 2019. Source on File.

2017 SHRR: LIPOTI O TAUALUMAGA

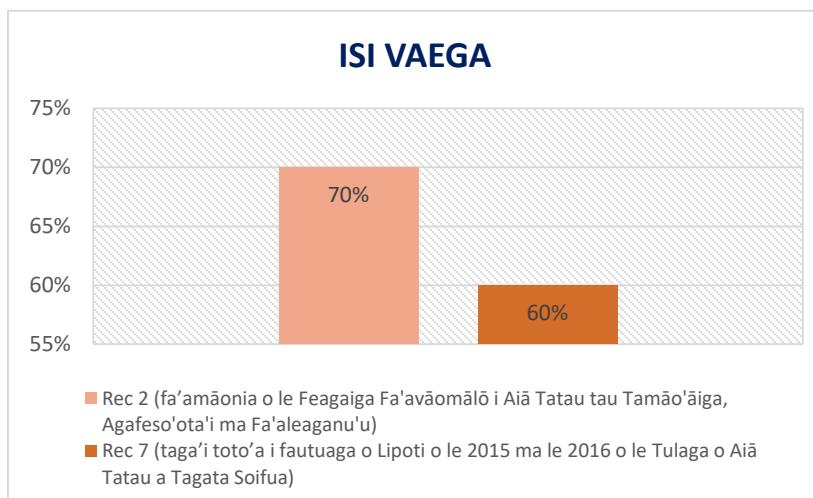
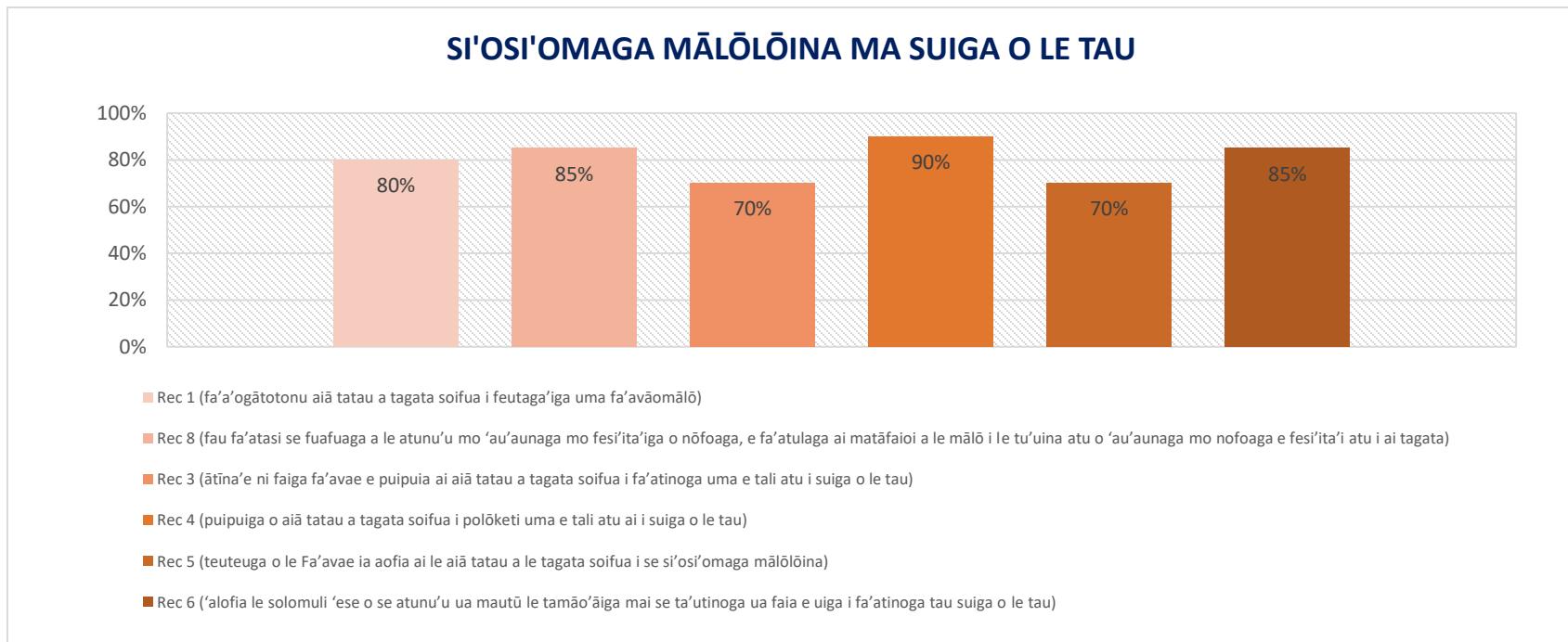
FA'AMATALAGA TĀUA:

E ui ina tu'uina mai i folasaga a ofisa galuega ua fa'atino e le Mālō talu ona tūsia le Līpoti o le 2015 a le Ofisa o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua, e lē o aofia ai galuega ma polokalame uma 'olo'o fa'atino, 'olo'o iai lo latou sao i le fa'atinoga o fautuaga o līpoti e 3. Ua fa'aopoopo i nai fa'amatalaga na maua mai i'uga o sā'il'iiliga a le Ofisa ma isi fa'amaumauga e aofia ai fuafuaga a vaega ma fuafuaga ātīna'e, ta'iala ma faiga fa'avae a le mālō, polōketi ma tusitusiga a ala o fa'asalalauga.

Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga: E fa'avae ia i le fua o le Fa'avasegaina o Fa'atinoga 'olo'o i luga atu. O pasene 'olo'o fa'avae i galuega ua fa'amanuiaina fa'atinoga fa'apea vaega e mana'omia le fa'atino e pei o le Māta'itūina ma Iloiloga, mafai ona fa'auau m.m.f.

Vaega mo le taga'i i ai o le mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma: 'olo'o tu'uina atu ai ta'iala i **Matāgaluega a le Mālō** i vaega e mana'omia le taga'i i ai i a latou iloiloga faifaipea ina ia fa'amautinoa e fa'atino fautuaga. O lea ua tā'ua ai fautuaga talafeagai mai le Līpoti o le Sā'il'iiliga Lautele i Sāuāga i Totonu o 'Āiga, i le fa'amoemoe o le fa'atino o ia fautuaga, 'ole'ā fa'apea ona aofia ai i fa'atinoga le fautuaga sa iai muamua.

Fautuaga: o matā'upu nei 'olo'o mana'omia le 'ave i ai o le fa'amuamua a **le Mālō**.

Ua tele galuega ua fa'atino e Sāmoa i le tali atu i suiga o le tau. Ua tatau le fa'amālō ona o galuega ua fa'atino e le Mālō e fesoasoani i le tali atu i suiga o le tau ma le fa'afoega o lamatiaga o fa'alavelave mātuiā. Ua toeitiiti māe'a fa'atinoga o fautuaga uma. O ni lu'i 'olo'o iai 'olo'o fa'alavelaveina ai le aogā 'āto'atoa o fa'atinoga, e aofia ai le 'uti'uti o puna'oa ma le fa'atupega, fa'apea le lē 'āto'atoa o le māta'itūina ma iloiloga o galuega fa'atino.

SI'OSI'OMAGA MĀLŌLŌINA MA SUIGA O LE TAU

1. Ta'iala fa'aletūlāfono ma faiga fa'avae

Fautuaga	1. E tatau i le Matāgaluega o Matā'upu tau le Vā i Fafo ma Fefā'ataua'iga ma le Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenuatura ma le Si'osi'omaga ona fa'a'ogātotonu aiā tatau a tagata soifua i feutaga'iga uma i suiga o le tau fa'apea faiga fa'avae ma polokalame uma a le atunu'u i suiga o le tau.
Folasaga	E fa'aaoēgā e Sāmoa 'auala e fa'avae i aiā tatau a tagata soifua i le fa'atinoga o ana fuafuaga o ātīna'e mausalī ma o le 'ogātotonu fo'i lea o ona manatu fa'avāomālō, e aofia ai suiga o le tau. Na fa'amamafaina e Sāmoa le matā'upu lenei i le ulua'i Līpoti a le Atunu'u na Ofoina atu i le 2016 i Sini o Ātīna'e Mausalī, na ia folafolaina ai, 'ole'ā ia fa'aaoēgāina 'auala e fa'avae i aiā tatau a tagata soifua, i ana galuega fa'atino o Sini o Ātīna'e Mausalī. O se fa'aiilo lelei lea ma e ōgatasi ma le lagolago a le Mālō o avanoa tutusa mo fa'amanuiaga o ātīna'e mo nu'u ma afio'aga i tua, e pei fo'i ona iai i taulaga. E māfua lea ona o le talitonuga o le lagolagoina, āmana'ia, puipuiga ma le tino mai o aiā tatau uma ma sa'olotoga fa'avae mo tagata uma, e aunoa ma se fa'aiologa tagata, o ni vaega lē matō'esea ia o taumafaiga e fa'amautinoa e leai se tasi e tia'ina i tua. Na lāgā fo'i e Sāmoa matā'upu nei i ana folasaga i fonotaga e le'i mamao atu a le Fono mo Aiā Tatau a Tagata Soifua i Sineva. Na iai fo'i se vaega fa'apitoa mo suiga o le tau ma le fa'aitiitia o lamatiaga o le si'osi'omaga ma fa'alavelave mātuiā, i le līpoti talu ai a Sāmoa o lana Iloiloga Aoao Tu'uvaitaimi. O galuega a le Ofisa o le Fa'afoga o Fa'alavelave Mātuiā 'olo'o fa'a'autū i le lagolagoina ma le fa'amālosia o fuafuaga ma tāpenaga sāuniuni ma le tali atu i fa'alevelave mātuiā, fesoasoani mo fa'alavelave fa'afuase'i ma le si'itia atu o tagata i nofoaga saogalēmū, 'aemaise lava mo tagata a'afiagōfie, e aofia ai tinā, tama'ita'i ma teine, tagata ua leai ni mea e nonofo ai, tamaiti, tagata ua matua le soifua ma tagata e iai mana'oga fa'apitoa. ¹⁶⁰
Iloiloga	'Olo'o atagia i fuafuaga a le atunu'u e pei ona iai i le <i>Ta'iala mo le Ātīna'e o Sāmoa (TAS) 2017-2020</i> ma Fuafuaga a Vaega, le tu'ufa'atasiga ma le 'avea o matā'upu tau itūpā, aiā tatau a tagata soifua, maua'a o le tali atu i suiga o le tau ma fa'alavelave mātuiā, o ni vaega 'autū o tāpenaga o fa'atinoga. Ua fa'apēnā fo'i ona aofia ai matāfaioi a Sāmoa i lalo o feagaiga fa'avāomālō 'olo'o 'auai atu i ai: e aofia ai le <i>Agenda 2030</i> , Sini o Ātīna'e Mausalī; <i>Samoa Pathway; Paris Agreement</i> ma le Ta'iala mo le Itūlagi o le Pasefika. O fuafuaga ma ta'iala uma a le atunu'u 'olo'o atagia ai le fa'a'ogātotonu e Sāmoa o aiā tatau i so'o se matā'upu o feutaga'iga fa'avāomālō, e aofia ai suiga o le tau. ¹⁶¹

¹⁶⁰ Matāgaluega o le Vā i Fafo ma Fefā'ataua'iga, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

¹⁶¹ Matāgaluega o le Vā i Fafo ma Fefā'ataua'iga, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

	galuega fa'atino a Sāmoa, o Sini o Ātīna'e Mausalī. ¹⁶² E lē gata i lea, 'olo'o 'auai fo'i le Mālō i talanoaga fa'aitūlagi e pei ona iai i le SAMOA Pathway ma le Fono a Mālō o le Pasefika, 'olo'o talanoaina so'o ai suiga o le tau ma aiā tatau a tagata soifua. O totonus o le atunu'u, ua fa'atino e le Mālō ta'iala 'ese'ese, galuega fa'atino ma polokalame i fa'atinoga ona o suiga o le tau ma o nei taumafaiga uma 'olo'o aofia ai aiā tatau a tagata soifua. O ni fa'ata'ita'iga, 'olo'o aofia i le Ta'iala mo le Ātīna'e o Sāmoa 2017-2020 ma le Fuafuaga a le Vaega o le Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga 2016-2021 matā'upu tau aiā tatau a tagata soifua ma itūpā. E lē gata i lea, 'olo'o aofia fo'i aiā tatau a tagata soifua ma matā'upu tau itūpā i polokalame a le Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenañatura ma le Si'osi'omaga mo le fa'afoga o lamatiaga o fa'alavelave mātūia. Peita'i, e tāua le taga'i i le fa'asalalauina atu o taunu'uga o feutaga'iga mo le silafia e le atunu'u lautele ma ia fa'amautinoa e iai se sao o nu'u ma afio'aga e ala i fefā'asoaa'iga ma nu'u ma afio'aga.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	80%. Vasega A.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	la fa'aauau galuega a le Mālō i lenei vaega.

Fautuaga	3. E tatau ona galulue fa'atasi le Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenañatura ma le Si'osi'omaga ma le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i fa'atasi ma le lagolago a le Ofisa, e ātīna'e ni faiga fa'avae e puipuia ai aiā tatau a tagata Sāmoa i polōketi uma e tali atu ai i suiga o le tau ma le fa'aitiitia o a'afiaga ona o suiga o le tau, e aofia ai taumafaiga e fesi'ita'i nōfoaga ma toe fa'amautū i isi nōfoaga.
Folasaga	O le <i>Tūlāfona o Fuafuaga ma Pūlega o Nōfoaga i Taulaga 2004</i> 'olo'o iai aiaiga tau si'osi'omaga ma agafeso'ota'i i ātīna'e ma fa'aaogāga o 'ele'ele – e patino i a'afiaga ona o ātīna'e ma le fa'aaogāga. E lautele ma au'ili'ili fa'atalanoaga na fa'atino ma nu'u ma afio'aga (itūmālō uma ma nu'u) i le ātīna'ega o Fuafuaga o Fa'afoga Feso'ota'i ma Nu'u. O nei fuafuaga e fa'a'autū i fofō e fa'aleleia ai le tali atu a nu'u ma afio'aga i taunu'uga o suiga o le tau. 'Olo'o aofia i nei fuafuaga manatu ma mālamalamaga o tagata o nu'u ma afio'aga. Ua tāpena fo'i Ta'iala/Fa'asinoala mo Toe Fesi'ita'iga ma e aofia ai Ulua'i Tusiga o fuafuaga/ta'iala a Nu'u mo Toe Fesi'ita'iga mo nu'u a'afiagōfie e 15. O nei fuafuaga 'olo'o fa'amatala ai se fa'agāsologa/ 'auala mo le āga'i i luma i matā'upu e ono tūla'i mai pe 'āfai ua mana'omia le toe fesi'ita'i o nu'u i uta. O le fa'amamafa, o le taumafai e fa'aitiitia a'afiaga o nu'u ma afio'aga e i le talafātai. O le lu'i aupito tele o le fa'atupega o fofō i totonus o nu'u ma afio'aga o itūmālō, ina ia fa'aitiitia le āfāina ona o suiga o le tau, fa'apea le māta'itūina o suiga lelei mai le fa'atinoga o fofō. ¹⁶³

¹⁶² Matāgaluega o le Vā i Fafo ma Fefā'ataua'iga, Līpoti a Sāmoa na Ofoina atu i Sini o Ātīna'e Mausalī, 2016. Maua mai i le <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21376samoa%20presentation.pdf>.

¹⁶³ Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenañatura ma le Si'osi'omaga, folasaga tūsia. 10 Mē, 2019.

	<p>'Olo'o fa'ata'atia i le <i>Fuafuaga a le Vaega o le Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga</i> 2016-2020 fa'atinoga, polokalame ma 'aula o le puipuiga o aiā tatau a tagata soifua e lē gata i a'afiaga ona o suiga o le tau, 'ae fa'apea fo'i i le fa'afetaia'iga o sāuāga. O le itū tau suiga o le tau, 'ole'ā galulue fa'atasi le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i ma le Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenātura ma le Si'osi'omaga e lagolago le tu'ufa'atasiga ma le ūna'iina o 'aula ma fa'atinoga o Fa'afoga Fa'aauau o 'Ele'ele i ātīna'e mausalī a nu'u ma afio'aga. E aofia i nei 'aula taumafaiga e pei o fa'atinoga tau fa'ato'aga e mafai ona fa'aauau ma mausalī mo le tausiga o 'āiga. E lē gata i lea, 'ole'ā fa'aleleia 'aula o le māta'itūina ma le fa'amālosia, e ta'ita'i lava e nu'u ma afio'aga, 'ae lagolagoina e le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i. O nei galuega 'ole'ā fa'aaogā ai lava 'aula o pūlega ma fa'afoga a nu'u e fa'amālosia ai le tausisa o puipuiga tau si'osi'omaga i ātīna'e a nu'u ma afio'aga i la'asaga o 'au'āiga fa'apea nu'u, e ala atu i le Polokalame o 'Āiga ma Nu'u Manuia.¹⁶⁴ O le sini ma le taunu'uga 'autū o le fa'aleleia o le Maua'a ma le Sāuniuni e Tali atu i Suiga o le Tau ma Fa'alavelave Fa'alenātura.</p>
Iloiloga	<p>Ua fa'ata'atia e le Mālō 'aula ma puipuiga e fesoasoani e fa'aitiitia a'afiaga ona o suiga o le tau ma fesoasoani i nu'u ma afio'aga a'afiagōfie. 'Olo'o gālulue vāvālalata le Mālō ma fono a nu'u ma sui o nu'u ma afio'aga e ātīna'e fuafuaga mo le fesi'ita'iga o nofoaga. O nei fuafuaga 'olo'o fa'amatala ai se fa'agāsologa/ 'aula mo le āga'i i luma i matā'upu e ono tūla'i mai pe 'āfai ua mana'omia le toe fesi'ita'i o nu'u i uta. E ui ina lē tā'ua sa'o aiā tatau a tagata soifua, o nei fa'atinoga 'olo'o atagia ai 'olo'o puipui ma 'apo'apoina aiā tatau a tagata o nei nu'u ma afio'aga. Ua fa'amati'e e le Mālō i le <i>Fuafuaga a le Vaega o le Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga</i> le tāua o le fa'amautinoa e maua'a nu'u ma afio'aga ma e lava tāpena e tali atu i a'afiaga ona o suiga o le tau. Peita'i, 'olo'o iai pea ni itū 'olo'o fa'alovelaveina ai le aogā lelei o polokalame ma fa'atinoga. O ia itū o le lē lava o puna'oa ma le māta'itūina ina ia fa'amautinoa e aogā lelei polokalame ma fa'atinoga ma 'olo'o fesoasoani e puipui ma 'apo'apo aiā tatau a tagata soifua i nu'u ma afio'aga.</p>
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	70%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	la fa'aauau galuega a le Mālō i lenei vaega. la māta'itū ma iloilo taunu'uga.

Fautuaga	5. E tatau ona taga'i le Mālō o Sāmoa i se teuteuga o le Fuai'upu 15 o le Fa'avae o le Mālō Tūto'atasi o Sāmoa ia aofia ai le aiā tatau a le tagata soifua i se si'osi'omaga mālōlōina ma aiā tatau a tupulaga o le lumana'i.
----------	---

¹⁶⁴ Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, *Fuafuaga a le Vaega o le Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga* 2016-2020, 2016, p. 10.

Folasaga	E leai se teuteuga/ fuafuaga o se teuteuga o le Fa'avae. ¹⁶⁵
Iloiloga	E ui ina e le'i iai se galuega e teuteu le tūlāfono ia aofia ai le aiā tatau a le tagata soifua i se si'osi'omaga mālōlōina ma aiā tatau a tupulaga o le lumana'i, ua iai fa'atinoga ma polokalame 'ese'ese ua iai le sao i le fa'amautinoaina o le lagolagoina ma le puipuiga o ia aiā tatau.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	70%. Vasega B.
Fautuaga	Fa'amālosia faiga fa'avae ma fa'aauau polokalame ma fa'atinoga ua iai nei e fa'amautinoa ai se si'osi'omaga mālōlōina mo tagata uma e lē gata i le taimi nei, a o le lumana'i. O ni tūlaga e mana'omia ma talafeagai, ia fa'atino ni suiga i ta'iala fa'aletūlāfono e fa'amautinoa ātili ai aiā tatau a tagata soifua ona o a'afiaga o suiga o le tau.

Fautuaga	8. E tatau ona galulue fa'atasi le Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenatura ma le Si'osi'omaga, Fa'alāpotopotoga o le Mālosi Fa'a'eletise, ma le Matāgaluega o Galuega, Fela'ua'iga ma Ātīna'e 'Ese'ese e fau fa'atasi se fuafuaga a le atunu'u mo 'au'aunaga mo fesi'ita'iga o nōfoaga, e fa'atulaga ai matāfaioi a le mālō i le tu'uina atu o 'au'aunaga mo nofoaga e fesi'ita'i atu i ai tagata ua ō 'ese mai nofoaga ua lamatia, 'ae le'i nōfoia nofoaga fou.
Folasaga	'Olo'o fa'aauau le galuega a le Fa'alāpotopotoga o le Mālosi Fa'a'eletise e fa'alautele atu ana 'au'aunaga i 'āiga ua si'itia nofoaga mai le talafātai i 'ele'ele i uta, e fa'avae i talosaga mai le atunu'u lautele. Peita'i, e faigatā i le Fa'alāpotopotoga ona fuafua le fa'alauteleina o laina 'eletise i uta, vaganā ua mālilie nu'u ma le Mālō e si'itia nofoaga mai le talafātai i uta. ¹⁶⁶
Iloiloga	Ua fa'atino e le Mālō galuega e fa'amautinoa ai 'olo'o maua 'au'aunaga e nu'u ma afio'aga ua si'itia nofoaga i uta ona o suiga o le tau. Peita'i, 'olo'o iai peia lu'i i le fuafuaina o le fa'alauteleina o 'au'aunaga talu ai e fa'alagolago i fa'ai'uga a nu'u ma afio'aga fa'apea le Mālō le si'itia o nofoaga.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	85%. Vasega A.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	Ūna'i nu'u i le talafātai ua maualuga le tūlaga lamatia ona o suiga o le tau e si'i nofoaga i uta (e ala i polokalame fa'atupu silafia) ma tu'uina atu i ai puna'oa mana'omia ma fesoasoani i fuafuaga ma le fa'atinoga o le fesi'ita'iga.

2. Feutaga'iga

Fautuaga	4. E tatau ona tu'uina manino i le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i le galuega tau'ave o le puipuiga o aiā tatau a tagata soifua e ala i lona 'auai i polōketi ma polokalame uma e tali atu ai i suiga o le tau.
Folasaga	E galulue vāvālalata le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i ma le Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenatura ma le

¹⁶⁵ Ofisa o le Lōia Sili, folasaga tūsia. 30 Mē, 2019.

¹⁶⁶ Fa'alāpotopotoga o le Mālosi Fa'a'eletise, folasaga tūsia. 27 Mati, 2019.

	<p>Si'osi'omaga, e pei ona fa'ata'atia i le <i>Fuafuaga a le Vaega o le Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga 2016-2020</i> e lagolago le tu'ufa'atasiga ma le ūna'iina o 'aulala ma fa'atinoga o Fa'afaoega Fa'aauau o 'Ele'ele i ātīna'e mausalī a nu'u ma afio'aga. E aofia i nei 'aulala taumafaiga e pei o fa'atinoga tau fa'ato'aga e mafai ona fa'aauau ma mausalī mo le tausiga o 'āiga. E lē gata i lea, 'ole'ā fa'aleleia 'aulala o le māta'itūina ma le fa'amālosia, e ta'ita'i lava e nu'u ma afio'aga, 'ae lagolagoina e le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i. O nei galuega 'ole'ā fa'aaogā ai lava 'aulala o pūlega ma fa'afaoega a nu'u e fa'amālosia ai le tausisia o puipuiga tau si'osi'omaga i ātīna'e a nu'u ma afio'aga i la'asaga o 'au'āiga fa'apea nu'u, e ala atu i le Polokalame o 'Āiga ma Nu'u Manuia.¹⁶⁷</p> <p>O Iona tūlaga o le Fa'alāpotopotoga Fa'amalu, na tu'uina atu ai e le SUNGO ma sui o Fa'alāpotopotoga a Tagata Lautele i le Pasefika se folasaga i le fonotaga a Ta'ita'i o le Pasefika na usuia i Apia iā Fepuari 2019. O ni matā'upu o lea folasaga na aofia ai le lagolagoina o le 'ave o le fa'amuamua i suiga o le tau ma lamatiaga o fa'alavelave mātuiā, i feutaga'iga 'olo'o galulue ai Ta'ita'i mo se Feagaiga a Atunu'u o Aferika, Karipeane ma le Pasefika ma le Iuni a Europa, pe 'ā māe'a le taimi o le feagaiga na sainia i Cotonou.¹⁶⁸</p>
Iloiloga	'Olo'o 'auai le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i i fuafuaga ma tāpenaga o polōketi ma polokalame e tali atu i suiga o le tau. 'Olo'o galulue vāvālalata ma matāgaluega 'ese'ese e fa'amautinoa e 'ave le fa'amuamua i mana'oga o nu'u ma afio'aga ma fa'apea ona aofia i la'asaga uma o fuafuaga ma fa'atinoga o polōketi. O se galuega lelei lenei e tatau ona fa'aauau i le lumana'i ina ia mautinoa e lē tele se a'afiaga o aiā tatau a tagata o nu'u ma afio'aga ona o suiga o le tau.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	90%. Vasega A.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	la fa'aauau galuega a le Mālō i lenei vaega.

Fautuaga	6. E tatau ona taga'i le Matāgaluega o Matā'upu tau le Vā i Fafo ma Fefāataua'iga i le talia o le manatu, o le solomuli 'ese o se atunu'u ua mautū le tamāo'āiga mai se ta'utinoga ua faia e uiga i fa'atinoga tau suiga o le tau, o se faiga lea ua solia ai aiā tatau a tagata Sāmoa.
Folasaga	O le vala'au a Sui 'Auai uma i le Feagaiga i Paris ma isi feagaiga feso'ota'i ma le Tau, 'aemaise lava Atunu'u o Atumotu Lāiti o le Pasefika fa'apea Sāmoa, 'ia 'aua ne'i fa'ama'amulu se atunu'u mai a latou folafolaga na fai e uiga i fa'atinoga tau suiga o le tau. O lenei fautuaga e ōgatasi ma le tūlaga o Sāmoa ua leva ona fa'ailoa, o suiga o le tau, o se matā'upu e fa'alagolago i ai le ola o ona tagata, ma o se lagona ua fa'amauina i le tele o fonotaga a le itūlagi, ma

¹⁶⁷ Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, Fuafuaga a le Vaega o le Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga 2016-2020, 2016, p. 10.

¹⁶⁸ Fa'amalu o Fa'alāpotopotoga a Sāmoa e lē o ni Fa'alāpotopotoga a le Mālō, folasaga tūsia. 20 Mē, 2019.

	fonotaga ma ta'iala fa'avāomālō. E o'o mai i le asō, e leai se molimau o se fa'ama'amulu. E ui ina e iai pea le vala'au mo le fa'aopoopoina o fa'atupega o galuega e tali atu i suiga o le tau, e mana'omia e Sāmoa le fa'amautinoa e talafeagai agava'a 'olo'o iai ina ia 'āto'atoa le fa'aaogāina o puna'oa e maua. 'Olo'o fesoasoani mai pā'aga tau ātīna'e e fa'amautinoa e maua e Sāmoa ma isi atunu'u o le Pasefika fesoasoani tau tomai fa'apitoa 'olo'o mana'omia. O se fa'amanuiaga 'olo'o iai mo atunu'u ta'itasi o atumotu o le Pasefika, o le mafai lea ona galulue fa'atasi i lalo o le Ta'iala o le Pasefika Lanumoana ma fa'amālosia ai ona ua fa'atasitasi atunu'u o se itūlagi. ¹⁶⁹
Iloiloga	Talu ai o suiga o le tau o se matā'upu e fa'alagolago i ai le ola o tagata o le Pasefika e pei fo'i ona iai Sāmoa, o se tūlaga lea e tāua ai le ūna'i pea o atunu'u ua mautū le tamāo'āiga, ia 'aua ne'i toe solomuli mai a latou folafolaga ua māe'a ona fai. E maumaututū le Mālō o Sāmoa i lona manatu, o le tiute o mālō ua mautū le tamāo'āiga le fa'afetaia'iga o a'afiaga o atunu'u o atumotu lāiti e aofia ai Sāmoa, ona o suiga o le tau.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	85%. Vasega A.
Vaega mo le taga'i i ai o le Mālō ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	ia fa'aauau galuega a le Mālō i lenei vaega ma sa'ili fesoasoani o tomai fa'apitoa e lē o maua i Sāmoa mo feutaga'iga ma pā'aga tau ātīna'e.

ISI VAEGA

1. Fa'amāoniga ma le tausisia o matāfaioi fa'avāomālō

Fautuaga	2. E tatau ona fa'amāonia e le Mālō le Feagaiga Fa'avāomālō i Aiā Tatau tau Tamāo'āiga, Agafeso'ota'i ma Fa'aleaganu'u ma ona teuteuga filifilia talafeagai e leai ni tu'usaunoaga.
Folasaga	Talu mai le Iloiloga Aoao Tu'uvaitaimi o le 2016, ua ta'utino e Sāmoa lona fa'amoemoe e fa'amāonia feagaiga fa'avae uma tau aiā tatau a tagata soifua 'olo'o totoe. O le feagaiga aupito lata mai le fa'amāoniga o le Feagaiga e Tete'e atu i le Fa'ataugā Tagata. 'Olo'o taga'i nei le Mālō i isi Feagaiga. E manatua fo'i e tatau ona fa'ataunu'uina matāfaioi o le tu'uina atu o līpoti e uiga i feagaiga ua fa'amāonia i le taimi nei. O feagaiga fa'avae nei tau aiā tatau a tagata soifua 'olo'o totoe: le Feagaiga Fa'avāomālō mo le Fa'amutaina o le Fa'ailoga Tagata ona o le Tupu'aga (ICERD); Feagaiga Fa'avāomālō i Aiā Tatau tau Tamāo'āiga, Agafeso'ota'i ma Fa'aleaganu'u (ICESCR); Feagaiga Fa'avāomālō mo le Puipuiga o Tagata Faigaluega uma mai isi Atunu'u ma o Latou 'Āiga (ICMRW). ¹⁷⁰
Iloiloga	E 9 feagaiga fa'avae o aiā tatau a tagata soifua ma ua fa'amāonia e Sāmoa feagaiga e 6. 'Olo'o iai le fa'amoemoe e fa'amāonia le 3 'olo'o totoe i tausaga 'olo'o i luma pe 'ā māe'a ona iloilo toto'a le mafai ona fa'atino o nei feagaiga. E matuā tāua le fa'amāonia o aiā tatau fa'avae 'olo'o totoe ina ia fa'amautinoa e lagolagoina ma puipuia mana'oga fa'avae o tagata uma e pei

¹⁶⁹ Matāgaluega o le Vā i Fafo ma Fefāataua'iga, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

¹⁷⁰ Matāgaluega o le Vā i Fafo ma Fefāataua'iga, folasaga tūsia. 2 Aperila, 2019.

	ona iai i lalo o le Feagaiga Fa'avāomālō i Aiā Tatau tau Tamāo'āiga, Agafeso'ota'i ma Fa'aleaganu'u, ma e tatau ona 'ave i ai le fa'amuamua.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	70%. Vasega B.
Recommendation	Fa'atino galuega a le Mālō mo le āga'i i luma i lenei vaega.

2. Fa'atinoga tulituliloa

Fautuaga	7. E tatau ona taga'i toto'a le Pālemene i Lipoti o le 2015 ma le 2016 o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua na tu'uina atu e le Ofisa.
Folasaga	Ua māe'a ona taga'i le Pālemene i Lipoti a le Ofisa o le 2015, 2016, 2017 ma le 2018 o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua. Ua māe'a ona iloilo lipoti uma e fā e komiti talafeagai a le Pālemene ma ua tu'uina atu fautuaga i le mālō mo ni tali. ¹⁷¹
Iloiloga	Ua māe'a ona fa'ata'atia i le laulau a le Fono ma ua talanoaina Lipoti a le Ofisa o le 2015, 2016, 2017 ma le 2018 o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua. Ua tu'uina atu fo'i tali a le Mālō i nei lipoti e tusa ma fautuaga a komiti talafeagai a le Pālemene. Peita'i, e leai se fa'amatalaga e fa'aiilo mai ai ua tu'uina atu i matāgaluega talafeagai taunu'uga ma fa'ai'uga o felafolafoa'iga a le Pālemene mo le fa'atinoga. E manatu le Ofisa o se vaega o le fa'afitāuli o le lē manino o le Pālemene fa'apea fo'i le Mālō i le fa'agāsologa mo le fa'atinoga o fautuaga 'olo'o i nei lipoti.
Vasega ma le fa'atūlagaga aoao (%) o fa'atinoga	60%. Vasega B.
Vaega mo le taga'i i ai o le Ofisa ina ia fa'atino mo le āga'i i luma	la galulue le Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua ma le Fono Aoao Faitūlāfona ma le Matāgaluega a le Pālemia ma le Kāpeneta (o le ofisa o le Kāpeneta) ma ofisa uma o le Mālō, e si'itia le silafia ma le mālamalama i le fa'agāsologa ma le nafa o le Mālō e fa'atino fautuaga 'olo'o i Lipoti o le Tūlaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua. Ia fa'amautinoa fo'i e le Ofisa a Sāmoa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua e fa'ata'atia 'aula e fesoasoani ai i matāgaluega ia mālamalama i ana fautuaga ma fesoasoani ai i fa'atinoga.

¹⁷¹ Fono Aoao Faitūlāfona a Sāmoa. Feso'ota'iga i le 'īmeli, 15 Mē, 2019. Source on File.

SA'OLOTOGA MAI SĀUĀGA

Fautuaga	la fa'amāe'a ma fa'atino le Faiga Fa'avae mo le Tausiga ma le Puipuiga o Tamaiti ona soso'o ai lea ma le Tūlāfono Taufa'aofi o le Tausiga ma le Puipuiga o Tamaiti, 'ole'ā fa'amautinoa ai e maua e tamaiti le lagolago ma tausiga talafeagai. Feso'ota'i ma le Fautuaga 23 o le Līpoti o le Sā'ilī'iliga i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018.
Fautuaga	Taga'i i taunu'uga o "fa'asalaga lē talafeagai" i ōlaga ma le ātīna'e o tamaiti ma ātīna'e se fa'amatalaga fa'amālamalama tonu. Taga'i i ai i le fa'amāe'aina o le Tūlāfono Taufa'aofi o le Tausiga ma le Puipuiga o Tamaiti ma le toe iloilogia o tūlāfona fa'atatau i 'Āiga. Feso'ota'i ma Fautuaga 1 ma le 5 o le Līpoti o le Sā'ilī'iliga i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018.

AIĀ TATAU I LE SOIFUA MĀLŌLŌINA

Fautuaga	Fa'amuamua e le Mālō ma fa'aauau pea le tu'uina atu o puna'oa tau 'aufaigaluega ma puna'oa tautupe (fa'atasi ma faiga fa'avae ma 'aula o fa'atinoga e au'ilī'ilī ma lautele) mo falema'i fa'aitūmālō ina ia maua e tagata tausiga fa'asoifua mālōlōina e lelei.
Fautuaga	E tatau ona fa'amautinoa e le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina mo le Mālō e toe iloilo ma fai ni teuteuga mana'omia o le <i>Tūlāfono o le Tūlāfona Mālōlōina o le Māfaufau 2007</i> ina ī ogatasi ma le Feagaiga mo Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma ia tusa ma le iloilogia o le tausisia e tūlāfona a le atunu'u o aiaiga o feagaiga.

AIĀ TATAU I A'OA'OGA

Fautuaga	Fa'ata'atia ni 'aula e fesoasoani i le fa'atinoga o a'oa'oga lautele ma au'ilī'ilī i itūpā i totonu o ī'oga fa'apea nu'u ma afio'aga ina ia fesoasoani i tagata talavou e puipui lo latou soifua mālōlōina, ola manuia ma lagona o lo latou tāua ma le aogā. Feso'ota'i ma le Fautuaga 12 o le Līpoti o le Sā'ilī'iliga i Sāuāga i Totonu o 'Āiga 2018.
Fautuaga	Fa'amausalī le vaega fou ua fa'avaeina mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma e ala i le ītoatoa o meafaigaluega, 'aufaigaluega ma puna'oa mana'omia, ina ia si'itia le tūlāfona o le aofia o tagata uma i a'oa'oga i ī'oga, fa'apea le tausisia o matāfaioi fa'avāomālō.

TAUSISIA O TŪLAGA FA'ATA'ATITIA MA FA'ATINOGA FA'AVĀOMĀLŌ TAU AIĀ TATAU A TAGATA SOIFUA

FAUTUAGA

Fautuaga	la fa'ata'atia e le Matāgaluega o Leoleo ma 'Au'aunaga tau Falepuipui ma le Toefuata'iga ni 'aula (o faiga fa'avae ma fa'atinoga) ia ōgatasi ma tulaga fa'avāomālō e fa'amautinoai le tausisia o tūlaga mana'omia mo aiā tatau a tagata soifua i nofoaga o falepuipui.
Fautuaga	Ātīna'e ni tusi o fa'atonuga ma ta'iala e fesoasoani i leoleo ma le 'aufaigaluega i le feagai ai ma matā'upu tau sāuāga fa'asaga i tinā ma tama'ita'i 'ae lē o le fa'alagolago i fa'atinoga māsanī. la māta'itū e le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua.
Fautuaga	la ātīna'e ma fa'atino e le Matāgaluega o Fa'amasinoga ma le Fa'afoeina o Matā'upu tau Fa'amasinoga ma le Matāgaluega o Leoleo faiga fa'avae e aofia ai tagata uma ina ia fa'amautinoai maua e tagata uma, e aofia ai Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa avanoa i fa'amasinoga tonu.
Fautuaga	la mātau ma fa'atāua e Matāgaluega (fa'apea le vaega o pisinisi tūma'oti) matā'upu tau mana'oga fa'apitoa i faiga fa'avae a le Mālō e pei ona iai i isi matā'upu feso'ota'i e pei o itūpā, suiga o le tau, aiā tatau a tagata soifua ma isi.

SI'OSI'OMAGA MĀLŌLŌINA MA SUIGA O LE TAU

Fautuaga	Fa'amālosia faiga fa'avae ma fa'aauau polokalame ma fa'atinoga ua iai nei e fa'amautinoai se si'osi'omaga mālōlōina mo tagata uma e lē gata i le taimi nei, a o le lumana'i. O ni tūlaga e mana'omia ma talafeagai, ia fa'atino ni suiga i ta'iala fa'aletūlāfona e fa'amautinoai ātili ai aiā tatau a tagata soifua ona o a'afiaga o suiga o le tau.
-----------------	---

SA'OLOTOGA MA LE 'AUAI I LE TAMĀO'ĀIGA

Fautuaga	Fa'aauau faifaipea le lagolago (avanoa, puna'oa ma fa'amatalaga) mo tupulaga talavou ma fa'amautinoai latou 'ūmia iloa ma tomai mana'omia e faigaluega ai, e ala i le ātīna'ega o polokalame e tulimata'i ai le fa'a'āu'upegaina tau tamāo'āiga i matātā ia tele ai filifiliga e mafai ai ona tino mai taunu'uga o o latou fa'amoemoega ma o latou tomai ma agava'a.
-----------------	--

LISI 'ĀTOA O FAUTUAGA – LĪPOTI O LE TŪLAGA O AIĀ TATAU A TAGATA SOIFUA 2015

1. Ia galulue fa'atasi le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua ma le Matāgaluega o Tinā ma Tama'itai, Atina'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, Sui Tama'ita'i o Nu'u ma fa'alapotopotoga tūma'oti talafeagai, e amata ni Taumafaiga mo Aiā Tatau a Tinā ma Tama'ita'i, e fa'atino ai ni a'oa'oga mo ali'i ma tama'ita'i i vaega uma o le atunu'u, ma si'itia le iloa ma le mālamalamaga i a'afiaga o tinā ma tama'ita'i, ona o manatu masani i nafa o itūpā, 'aemaise lava i nu'u ma afio'aga i tua.
2. Ia taga'i le Ofisa o le Lōia Sili ma le Komisi o le Toefuata'iga o Tūlāfono a Sāmoa, ma feutaga'i ma le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua o Sāmoa, i le alagātatau o le tāpenaina o ni Ta'iala mo le Tūlāfono o Fono a Nu'u ia mana'omia ai Ali'i ma Faipule ia maua e tinā ma tama'ita'i le avanoa i faigāfa'ai'uga i totonu o nu'u.
3. Ia 'āmata ma ātīna'e e le Mālō ni so'otaga māfana ma mafai ona fa'aauau e galulue fa'atasi ai ma le Fa'alāpotopotoga Ātīna'e a Tinā ma Tama'ita'i i Pisini mo le fa'aolaola, lagolago ma le fa'atupuina o polokalame tau tamāo'āiga o le fausaga e galulue fa'atasi ai tane ma tinā ma tama'ita'i i 'āiga, 'aemaise lava i nu'u i tua.
4. Ia saunia ma tu'uina atu e le Mālō alagātupe ma fesoasoani i fa'alapotopotoga uma e lē o ni fa'alapotopotoga a le mālō, olo'o galulue i le puipuiga o 'āiga, 'aemaise lava i nu'u i tua, e galulue felagolagoma'i ma le Vaega o Sāuāga Fa'alotoifale o le Matāgaluega o Leoleo. E tatau ona ave le fa'amuamua i le fausia o se Nofoaga o Sulufa'iga mai Sāuāga Fa'alotoifale e galulue fa'atasi ai ma le To'omaga, ina ia mafai ona tu'uina atu le fesoasoani talafeagai mo i latou e a'afia i sāuāga.
5. Ia toe ililo e le Ofisa o le Loia Sili ma le Komisi o le Toefuata'iga o Tulafono a Sāmoa le Tulafono o le Saogalēmū o 'Āiga i le fa'amoemoe e fa'aofi i ai le puipuiga o i latou e lipotiina fa'atinoga o sāuāga, e aofia ai sāuāga tau faigā 'āiga.
6. Ia saunia e le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua se Tusi o le Maliega (Memorandum of Understanding) ma le Vaega o Sāuāga Fa'alotoifale o le Matāgaluega o Leoleo ia faifaipea le aoina o fa'amaumauga o sāuāga fa'alotoifale ma sāuāga tau faigā 'āiga ma fa'atulaga fa'amatalaga ia manino itū nei: itūpā, tausaga o le matua, vaega o le atunu'u (taulaga/nu'u i tua), ma le so'otaga o lē na a'afia ma lē na fa'atinoina, ma lipoti atu i le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, i kuata ta'itasi o le tausaga.
7. Fa'ata'ape manatu sesē o mātua ma tamaiti e uiga i aiā tatau a le tamaitiiti, e ala i polokalame o a'oa'oga fa'alauiloa ma polokalame talafeagai, e ta'ita'i e le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, e galulue fa'atasi ma le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u, Afio'aga ma Agafeso'ota'i, le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, ma Fa'alapotopotoga e Lē o ni Fa'alāpotopotoga a le Mālō.
8. Ina ia fa'aaogāina a'oa'oga o se 'aula e fa'afetaia'i ai le mativa, e tatau lava i le Mālō, nu'u, ma 'āiga ona fō'ia tulaga olo'o fa'alavelaveina le 'auai o tamaiti i a'oa'oga (ft. isi tau fa'aopoopo o a'oa'oga e lē iloagōfie, fa'afaigaluegaina o tamaiti) e ala i le āmana'ia o le matāfaiioi faitele mo le manuia o tamaiti.
9. Ia fa'atino e le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u ni galuega e fa'aitiitia ai le aofa'i o tamaiti e fa'ama'amulu mai i ā'oga maualuluga.
10. Ia silasila le Mālō i le fa'amatalaina o le uiga o "fa'asalaga lē talafeagai" i le Tulafono Taufa'aofi o le Tausiga o le Tamaitiiti ia ōgatasi ma mau fa'avae o le Feagaiga i Aiā Tatau a le Tamaitiiti, so'o se

fa'asalaga e lamatia ai le saogalēmū o le tamaitiiti, e ta'ua lea ua sopo atu ma le fa'atonu a ua avea ma sāuāga.

11. la fa'anatinati atu le fa'atinoga a le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u e fa'amalosia le fa'amutaina o fa'asalaga sasa i totonus o ā'oga.

12. la feutaga'i le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u, Afio'aga ma Agafeso'ota'i, le Matāgaluega o Fa'amasinoga ma le Fa'afoeina o Matā'upu Tau Fa'amasinoga ma le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, ona galulue fa'atasi lea ma fono a nu'u, pulega talafeagai ma Fa'alapotopotoga e Lē o ni Fa'alapotopotoga a le Mālō olo'o galulue i le taimi nei i le si'itia o le iloa ma le malamalama i le Tulafono o le Saogalēmū o Āiga ma auala e uia ina ia mafai ona fa'aaogā lenei tulafono.

13. la galulue fa'atasi le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua ma le Vaega o le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u, Afio'aga ma Agafeso'ota'i mo le Puipuiga o le Tamaitiiti, e iloilo ma ātīna'e ni auala e faigofie ona fa'aaogā e tamaiti e lipoti ai le sāuāina o tamaiti, faigā 'āiga fa'atautala ma le mata'ifale, i le Vaega o Su'esu'ega o Soligātulafono.

14. Saunia ma fa'atino se Tusi o le Maliega ma le Vaega o Su'esu'ega o Soligātulafono e fa'avae ai se faiga mo le aoina fa'aauau o fa'amaumauga o faigā 'āiga fa'atautala ma le mata'ifale ua fa'atulagaina i le itūpā, tausaga o le matua, vaega o le atunu'u (taulaga/nu'u i tua), ma le so'otaga a lē na a'afia ma le tagata na fa'atinoina. la fa'apea ona tu'uina atu lipoti o nei fa'amaumauga i le Ofisa mo Aiā Tatau a le Tagata Soifua, i kuata ta'itasi o le tausaga.

15. la taga'i le Mālō i le fa'amaonia 'ātoa o le Feagaiga mo Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa e leai ni vaega e fa'atapula'a, fa'apea le Feagaiga 159 a le Fa'alapotopotoga o Galuega a Mālō Aufa'atasi e uiga i le Toefuata'iga ma le Fa'afaigaluegaina (o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa), 1983.

16. la fa'amautinoia e le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua le si'itia o le tulaga o le aofia o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa i feutaga'iga mo Lipoti o le Tulaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua i le lumana'i ma ia ma'oti le si'itia o le tulaga o le malamalama i le fa'a'upuga o le "tutusa o avanoa e 'auai" ma a'afiaga ma taunu'uga mo Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.

17. la galulue fa'atasi le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, le Matagaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u, Afio'aga ma Agafeso'ota'i ma le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, e ātīna'e ni galuega fa'aa'oa'oga mo faiā'oga i Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa ma aiā tatau a tagata soifua, e aofia ai ma le fa'aopoopoina o le tulaga lelei o a'oa'oga sauo'o.

18. E pei ona fautuaina i le Iloiloga Fa'a'ogātonu a le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u, Afio'aga ma Agafeso'ota'i, ia toe taga'i le Matāgaluega o Pisinisi, Ālāmanuia ma Leipa e toe iloilo le maua o avanoa e mafai ona 'auai tagata i a latou polokalame o a'oa'oga i tomai o galuega e tusa ma le Feagaiga 159 a le Fa'alapotopotoga o Galuega a Mālō Aufa'atasi e uiga i le Toefuata'iga ma le Fa'afaigaluegaina (o Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa), 1983, ma fai ni fautuaga i auala e mafai ai ona si'itia le tulaga o le maua e tagata uma o avanoa.

19. la fa'aauau le galulue fa'atasi ma felagolagoma'i o le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, le Matāgaluega o Leoleo, ma Auaunaga Tau Falepuipui ma le Toefuata'iga ia mautinoia e 'ausia aiaiga fa'avae o tulaga e tatau ona iai falepuipui, mo aiā tatau a tagata soifua.

20. Ia taga'i le Mālō i le fa'asa'oina o manatu o le atunu'u 'olo'o iai e uiga i le lē gafatia o le tau o tausiga fa'asoifua mālōlōina, e ala i polokalame fa'apitoa e mālamalama ai i tūlaga tau soifua mālōlōina.
21. Ia taga'i le Mālō i ni auala e fō'ia ai matā'upu tau le tulaga lelei o auaunaga tau soifua mālōlōina ma le faigatā ona maua ia auaunaga e nu'u i tua atu o taulaga ma nofoaga e taumamao mai isi nofoaga.
22. Ia fa'alauatele atu le polokalame mo Tinā ma a latou Tama Teine a le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i ia aofia ai le atunu'u atoa, ma taga'i i se polokalame fa'apea mo tamā ma o latou atali'i e fa'afetaia'i uiga ma lagona olo'o iai nei o le tē'ena ma le fa'a'esea o teineiti ma'itaga.
23. Ia galulue le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina, Auaunaga Tau Soifua Mālōlōina a le Atunu'u ma le Fa'alapotopotoga mo le Soifua Manuia o Āiga i Sāmoa ina ua māe'a ni feutaga'iga ma le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua, Fa'aputugātupe a Mālō 'Aupa'atasi mo Fa'atinoga Tau Potopotoga o Tagata (United Nations Fund for Population Activities), ma le Fa'alapotopotoga a Mālō 'Aupa'atasi mo le AIDS, e amata ni polokalame fa'apitoa o le soifua mālōlōina o tagata lautele, e ūna'ia le matā'upu tau feusua'iga saogalēmū, 'aemaise le itū o le fa'aaogāina o pa'u faiusuga ma le fa'aaogāina o auala mo le puipuia o le ma'itaga, i la'asaga o ta'ita'iga o upufai o mālō, ta'ita'i o lotu ma ta'ita'iga fa'aleaganu'u.
24. Ia taga'i le Mālō i le tulaga pagātia, ma filifiliga tau togafitiga fa'afoma'i ma vaila'au, mo i latou ua a'afia i faigā 'āiga fa'amālosi fa'atautala ma le mata'ifale, fa'apea se fesoasoani tau tupe e lagolagoina ai le galuega a le Fa'alapotopotoga mo le Soifua Manuia o Āiga i Sāmoa ma le To'omaga mo ē Puapuagatia ia mafai ona tu'uina atu auaunaga lautele i le fautuina ma le lagolagoina o 'āiga e o'o i ai nei tulaga.
25. Ia galulue fa'atasi le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina, Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u, Auaunaga Tau Soifua Mālōlōina a le Atunu'u ma pā'aga Mālō Aufa'atasi i le fa'atinoga o A'oa'oga Lautele ma Au'il'iili i Itūpā e tusa ma Ta'iala mo le Fa'agāoioiga ua saunia e le Fa'aputugātupe a Mālō Aufa'atasi mo Fa'atinoga Tau Potopotoga o Tagata, ina ia fa'a'ā'upegaina tupulaga talavou e puipui lo latou soifua mālōlōina ma lagona lo latou tāua ma lo latou aogā.
26. Ia tu'uina atu e le Mālō vaegātupe talafeagai ma fa'aauau mo le fa'atinoga o le Fuafuaga a le Vaega o le Suāvai mo le Soifua 2012 – 2016 ma le Faiga Fa'avae a le Atunu'u mo le Tulaga Mamā o le Sī'osi'omaga mo le Soifua Mālōlōina 2010 i le fa'atatauga o ana tupe.
27. Ia fa'aaofia e le Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenātura ma le Sī'osi'omaga i le Faiga Fa'avae a le Atunu'u o le Fa'afetaia'iga o Suiga o le Tau popōlega tau itūpā ma tagata e iai mana'oga fa'apitoa, ina ia mautinoa e talafeagai le puipuiga e maua e nei tagata i fa'atinoga ma fetu'una'iga o gāoioiga.
28. Ia galulue fa'atasi le Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenātura ma le Sī'osi'omaga, le Ofisa o Fa'afoega o Fa'alavelave Mātuiā ma le Polokalame o Ātīna'e a Mālō Aufa'atasi, e fa'atino a'oa'oga ma le si'itia o le silafia o nu'u ma fono a nu'u e tāpena ai mo suiga e pei o le fa'atula'i ese ma si'itia atu apitaga i isi nofoaga ona o suiga o le tau.
29. Ia taga'i le Mālō i se toe iloiloga o le Tulafono o Fono a Nu'u 1990 ina ia aofia ai Fa'afoega o Lamatiaga o Fa'alavelave Mātuiā ma fetu'una'iga ona o suiga o le tau o ni matāfaioi a fono a nu'u ma fa'apea ona fa'amautinoa e fa'atino a'oa'oga talafeagai no fono a nu'u ma nu'u ma afio'aga i fa'afoega o lamatiaga o fa'alavelave mātuiā ma tali atu i suiga o le tau.

30. Ia talia ma lagolagoina e le Mālō taunu'uga o le Komisi Su'esu'e ma ia māta'itū e le Ofisa mo Aiā Tatau a Tagata Soifua i tausaga ta'itasi o se vaega o lana Lipoti o le Tulaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua ni tulaga o le tāofiofia o le sa'olotoga i lotu.

31. Fa'atupu avanoa e fa'amasanai ai tupulaga talavou i le maketi o galuega ma amata avanoa mo i latou fa'ato'ā ulufale i le olaga faigaluega.

32. Ia taga'i le Mālō i le fa'amāoniga 'āto'atoa o le Feagaiga Fa'avāomālō i Aiā Tatau tau Tamāo'āiga, Agafeso'ota'i ma Fa'aleaganu'u, e lē fa'atapula'aina, ina ia mafai ona ātīna'e 'āto'atoa nu'u ma afio'aga, 'aemaise lava vaega o tagata e aupito a'afiagōfie.

33. Ia taga'i fono a nu'u ma ekalesia i ni auala e fa'aitiitia ai le 'āvega o matāfaioi fa'aleaganu'u ma fa'alelotu, 'aemaise lava mo tagata o nu'u e a'afiagōfie le tamāo'āiga.

LISI 'ĀTOA O FAUTUAGA – LĪPOTI O LE TŪLAGA O AIĀ TATAU A TAGATA SOIFUA 2016

1) E tatau ona ātīna'e e le Mālō se Fuafuaga o Fa'atinoga e fa'atupe fa'atasi ai le Polokalame a Sāmoa mo Mana'oga Fa'apitoa 2013-2017 ma le fa'amoemoe e fa'atupe 'āto'atoa e le Mālō pe 'ā māe'a lea taimi.

2) E tatau ona fa'amāe'a e le Ofisa o le Lōia Sili, Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, ma le Komisi o le Toefuata'iga o Tulafono a Sāmoa le Iloiloga o le Tausia ma fa'amautinoa e 'āto'atoa ai le ōgatasi o tulafono a Sāmoa ma le Feagaiga i Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.

3) E tatau ona tāpena e le Matāgaluega o Leoleo ni ta'iala manino mo le līpotiina o faiga fa'atāutala o tama'ita'i e iai mana'oga fa'apitoa ma le so'ona fa'aaogāina o tama'ita'i e iai mana'oga fa'apitoa i faigā 'āiga. E tatau ona āmana'ia i nei ta'iala itūpā, tausaga o le matua, ma le itū'aiga mana'oga fa'apitoa.

4) E tatau ona taga'i le Mālō i vaega 'olo'o mulimuli mai, ina ia mautinoa e maua e tagata e iai mana'oga fa'apitoa ala o'o ma ala feso'ota'i:

- a) fai se fuafuaga o fa'atinoga e fa'ailoa manino ai pā pupuni 'olo'o iai i le maua o avanoa;
- b) fa'amautinoa e matuā fa'amāoni le fa'atinoga o nei fuafuaga o fa'atinoga;
- c) fa'ata'atia vaitaimi e fa'ataunu'uina ai fa'atinoga ma fa'ailoa manino aso;
- d) ia iai puna'oa o tagata faigaluega ma meafaitino mana'omia ina ia 'ave'esea nei pā pupuni;
- e) fa'amautū ta'iala fa'alekulafono ma le māta'itūina ina ia mautinoa le maua o avanoa;
- f) fa'atino a'oa'oga i tomai o le Feagaiga mo Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa mo le 'aufaigaluega e nafa ma le māta'itūina o tūlaga fa'ata'atitia.

5) Ia galulue fa'atasi le 'Au'aunaga Tau Soifua Mālōlōina, le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina ma le Nuanua o le Alofa i ni fa'atinoga e sī'itia le silafia ma le mālamalama o tagata ina ia mautinoa e mālamalama tagata e iai mana'oga fa'apitoa o le tino, ma o latou 'āiga/tagata 'olo'o tausia, i aogā o meafaigaluega mo gāoioiga, ma 'au'aunaga 'olo'o mafai ona maua atu i le vaega o 'Au'aunaga tau Meafaigaluega mo Gāoioiga.

6) E tatau ona galulue fa'atasi le NOLA ma le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u e fa'amautinoa e aofia ā'oga uma i polokalame fa'atupu silafia 'olo'o fa'apitoa i tamaiti ma faiā'oga.

7) E tatau ona galulue fa'atasi le NOLA ma le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i ma vaega o feso'ota'iga i nu'u ma afio'aga (ft., Sui Tama'ita'i o Nu'u, Sui o Nu'u, 'Autalavou ma Ekalesia) e si'itia la'asaga o a latou taumafaiga e fa'atupu le silafia i totonu o le li'o o āiga, e uiga i aiā tatau a tagata e iai mana'oga fa'apitoa.

8) E tatau ona galulue fa'atasi Matāgaluega o Pisini, Ālāmanua ma Leipa, Komisi o le 'Aufaigaluega o Galuega a le Mālō, Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i, ma le NOLA ma le Fa'alāpotopotoga a le 'Aufaipisinisi i ni isi fa'atinoga fa'atupu silafia e ūna'i ai agava'a o tagata e iai mana'oga fa'apitoa i le vaega o galuega, ma lo latou sao e mafai ona fa'atino i le ātīna'ega o o latou nu'u ma afio'aga.

9) E tatau ona fa'amautinoa e le 'Au'aunaga Fa'asoifua Mālōlōina ma le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina e maua e tagata e iai mana'oga fa'apitoa i Sāmoa tausiga fa'asoifua mālōlōina e leai se totogi pe totogi i se totogi e gafatia, e ala i le fa'atinoga o se faiga o pepa fesoasoani mo tagata e iai mana'oga fa'apitoa.

10) E tatau ona galulue fa'atasi le 'Au'aunaga Fa'asoifua Mālōlōina ma le Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina e ātīna'e se fuafuaga ta'iala e fa'aopoopoina ai 'au'aunaga lagolago fa'asoifua mālōlōina ma fa'atino taumafaiga fa'atupu silafia i ā'oga e ūna'i ai le nafa o tagata tomai fa'apitoa i 'au'aunaga lagolago fa'asoifua mālōlōina.

11) E tatau ona feutaga'i le 'Au'aunaga Fa'asoifua Mālōlōina ma le Ofisa o le Lōia Sili i 'aula e teuteu ai le Tūlāfono o le Tulaga Mālōlōina o le Māfaufau 2007 ina ia ōgatasi ma le Feagaiga mo Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa.

12) E tatau ona tu'uina atu e le Mālō se fesoasoani i le fa'atupega o galuega a le Tausiga a Kōsenā ina ia mafai ona o latou tu'uina atu 'au'aunaga talafeagai mo tagata ua ogaoga mana'oga fa'apitoa tau le māfaufau ma agafeso'ota'i.

13) E tatau ona fa'amuamua e le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u le tāpenaga o se Fuafuaga o Fa'atinoga ina ia 'ausia le Faiga Fa'avae mo A'oa'oga e Aofia ai Tagata uma e aofia ai:

- a) fa'ata'atiaga o taimi talafeagai;
- b) fa'ama'otiina o fuafuaga o tupe,
- c) 'aula e si'itia ai le mafai e le 'aufaigaluega ona fa'atino galuega (ft., faiā'oga 'olo'o iai nei, faia'oga fesoasoani, i latou 'olo'o a'oa'oina fa'afaiā'oga),
- d) fetu'una'iga tonu ma talafeagai e ala i le fa'aaogā o fausaga mo tagata uma i fale ma nofoaga o a'oa'oga;
- e) 'aula lagolago (e pei o matā'upu a'oa'oina talafeagai, aiaiga mo fuataga ma su'ega, a'oa'o atu i 'aula talafeagai e pei o tusitusiga ma mata'itusi fa'apitoa mo tagata tauaso, polokalame komepiuta fesoasoani, gagana fa'atāga).

14) E tatau ona galulue fa'atasi le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u ma le Iunivesitē Aoao o Sāmoa e ātīna'e le matā'upu 'olo'o iai nei i a'oa'oga e aofia ai tagata uma, ina ia avea o se polokalame ātoa, ma iai ni taumafaiga e ūna'i ai tagataā'oga e filifili lenei galuega.

15) Ua tatau ona toe fa'aolaola ma tapu'e e le Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u le Vaega o A'oa'oga e aofia ai Tagata uma e fa'atinoina le Faiga Fa'avae, e galulue fa'atasi ai ma i latou o tu'uina atu lea 'au'aunaga.

16) E tatau ona galulue fa'atasi le Matāgaluega o Pisinisi, Ālāmanuia ma Leipa ma le Komisi o le 'Aufaigaluega o Galuega a le Mālō ma le Matāgaluega o Fuainumera Fa'amauina e fa'atino se su'esu'ega lautele ia maua ni fa'amaumauga tu'uvaega o le aofa'i o tagata e iai mana'oga fa'apitoa 'olo'o faigaluega, ina ia mautinoa 'olo'o fa'atino fetu'una'iga tonu ma talafeagai mo lo latou fa'afaigaluegaina.

17) E tatau ona fa'aleleia taumafaiga a le Mālō i le sāunia o avanoa faigaluega mo tagata e iai mana'oga fa'apitoa e ala i polokalame fa'atupu silafia i vaega o le mālō ma vaega tūma'oti e fa'atāua ai fa'amanuiaga o le fa'afaigaluegaina o tagata e iai mana'oga fa'apitoa.

18) E toe tu'uina atu le Fautuaga Nu. 33 o le ulua'i Līpoti o le Tulaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua e fa'apea "la taga'i fono a nu'u ma ekalesia i ni 'auala e fa'aitiitai ai le 'āvega o matāfaioi fa'aleaganu'u ma fa'alelotu, 'aemaise lava mo tagata o nu'u e a'afiagōfie le tamāo'āiga.

19) E tatau ona si'itia le fesoasoani a le mālō e ala i 'au'aunaga lagolago mo tagata e iai mana'oga fa'apitoa ma o latou 'āiga, e pei o 'au'aunaga o tausiga fa'asoifua mālōlōina ma meafaitino fesoasoani e leai se totogi ma e gafatia le tau.

20) Ia galulue fa'atasi le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i ma le NOLA ma so'otaga uma i nu'u ma afio'aga (ft., Sui o Nu'u, Sui Tama'ita'i o Nu'u, 'Autalavou, Ekalesia) e fausia se si'osi'omaga ia aofia ma 'auai 'ātoatoa tagata e iai mana'oga fa'apitoa, e ala i le fa'atupuina o le silafia i aiā tatau a tagata e iai mana'oga fa'apitoa, ma si'itia lo latou 'auai i fa'atinoga i totonu o nu'u.

21) E tatau ona fa'aopopoina taumafaiga a le Ofisa o Faigā Pālota e galulue fa'atasi ai ma le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga, ma Agafeso'ota'i ma le NOLA e fa'atupuina le silafia i totonu o 'āiga o tagata e iai mana'oga fa'apitoa, i le tāua o le aiā tatau a tagata e iai mana'oga fa'apitoa e pālota ai.

22) E tatau ona fa'amautū e le Matāgaluega o Leoleo ma le Matāgaluega o Fa'amasinoga ma le Fa'afoeina o Matā'upu tau Fa'amasinoga a latou faiga fa'avae ia aofia ai tagata e iai mana'oga fa'apitoa ma fa'amautinoa e maua e tagata e iai mana'oga fa'apitoa avanoa tutusa i fa'amasinoga tonu.

23) E tatau ona fa'amautinoa e 'Au'aunaga tau Falepuipui ma le Toefuata'iga a Sāmoa e tausisia i le fausaga o nofoaga fou aiaiga o le Feagaiga mo Aiā Tatau a Tagata e iai Mana'oga Fa'apitoa, e aofia ai le sao atu i totonu ma fa'ata'amilo i fale fa'apea polokalame o le toefuata'iga.

LISI 'ĀTOA O FAUTUAGA – LĪPOTI O LE TŪLAGA O AIĀ TATAU A TAGATA SOIFUA 2017

1. E tatau i le Matāgaluega o Matā'upu tau le Vā i Fafo ma Fefa'ataua'iga ma le Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenatura ma le Si'osi'omaga ona fa'a'ogātotonu aiā tatau a tagata soifua i feutaga'iga uma i suiga o le tau fa'apea faiga fa'avae ma polokalame uma a le atunu'u i suiga o le tau.
2. E tatau ona fa'amāonia e le Mālō le Feagaiga Fa'avāomālō i Aiā Tatau tau Tamāo'āiga, Agafeso'ota'i ma Fa'aleaganu'u ma ona teuteuga filifilia talafeagai e leai ni tu'usaunoaga.
3. E tatau ona galulue fa'atasi le Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenatura ma le Si'osi'omaga ma le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i fa'atasi ma le

lagolago a le Ofisa, e ātīna'e ni faiga fa'avae e puipuia ai aiā tatau a tagata Sāmoa i polōketi uma e tali atu ai i suiga o le tau ma le fa'aititia o a'afiaga ona o suiga o le tau, e aofia ai taumafaiga e fesi'ita'i nōfoaga ma toe fa'amautū i isi nōfoaga.

4. E tatau ona tu'uina manino i le Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i le galuega tau'ave o le puipuiga o aiā tatau a tagata soifua e ala i lona 'auai i polōketi ma polokalame uma e tali atu ai i suiga o le tau.
5. E tatau ona taga'i le Mālō o Sāmoa i se teuteuga o le Fuai'upu 15 o le Fa'avae o le Mālō Tūto'atasi o Sāmoa ia aofia ai le aiā tatau a le tagata soifua i se si'osi'omaga mālōlōina ma aiā tatau a tupulaga o le lumana'i.
6. E tatau ona taga'i le Matāgaluega o Matā'upu tau le Vā i Fafo ma Fefa'ataua'iga i le talia o le manatu, o le solomuli 'ese o se atunu'u ua mautū le tamāo'āiga mai se ta'utinoga ua faia e uiga i fa'atinoga tau suiga o le tau, o se faiga lea ua solia ai aiā tatau a tagata Sāmoa.
7. E tatau ona taga'i toto'a le Pālemene i Lipoti o le 2015 ma le 2016 o le Tulaga o Aiā Tatau a Tagata Soifua na tu'uina atu e le Ofisa.
8. E tatau ona galulue fa'atasi le Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenatura ma le Si'osi'omaga, Fa'alāpotopotoga o le Malosi Fa'a'eletise, ma le Matāgaluega o Galuega, Fela'ua'iga ma Ātīna'e 'Ese'ese e fau fa'atasi se fuafuaga a le atunu'u mo 'au'aunaga mo fesi'ita'iga o nōfoaga, e fa'atulaga ai matāfaioi a le mālō i le tu'uina atu o 'au'aunaga mo nofoaga e fesi'ita'i atu i ai tagata ua ō 'ese mai nofoaga ua lamatia, 'ae le'i nōfoia nofoaga fou.

LISI 'ĀTOA O I LATOU UMA NA 'AUAI

Ofisa o le Mālō	Ofisa e Lē o ni ofisa o le Mālō
Matāgaluega o Fa'amasinoga ma le Fa'afoeina o Matā'upu tau Fa'amasinoga	Nuanua o le Alofa
Matāgaluega o Ā'oga, Ta'aloga ma Aganu'u	Fa'alāpotopotoga a Fa'afāfine Sāmoa
Matāgaluega o Tinā ma Tama'ita'i, Ātīna'e o Nu'u ma Afio'aga ma Agafeso'ota'i	Fa'amalu o Fa'alāpotopotoga a Sāmoa e Lē ni Fa'alāpotopotoga a le Mālō
Matāgaluega o Galuega, Fela'ua'iga ma Ātīna'e 'Ese'ese	To'omaga mo Ē Puapuagātia
Ofisa o le Lōia Sili	Fono Aoao a Tupulaga Talavou
Matāgaluega o Leoleo	Fa'alāpotopotoga Atina'e a Tinā ma Tama'ita'i i Pisini
'Au'aunaga tau Falepuipui ma le Toefuata'iga a Sāmoa	Fa'alāpotopotoga a le 'Aufaipisinisi i Sāmoa
Matāgaluega o le Soifua Mālōlōina	
Matāgaluega o Puna'oa Fa'alenātura ma le Si'osi'omaga	
Matāgaluega o Pisini, Ālāmanua ma Leipa	
Matāgaluega o le Vā i Fafo ma Fefa'ataua'iga	
Fa'alāpotopotoga o le Mālosi Fa'a'eletise	
Ofisa o le Komesina o Faigā Pālota	
Komisi o le 'Aufaigaluega o Galuega a le Mālō	
Komisi o le Toefuata'iga o Tūlāfono a Sāmoa	
Ofisa o le Fono Aoao Faitūlāfono	

Komesina o Sulufaga

OMBUDSMAN
NHRI SAMOA

Ofisa Komesina o Sulufaga/ Ofisa o Aia Tatau a Tagata Soifua Samoa

A: Fogafale 5, Faletupe Tutotonu o Samoa

PO Box 3036, APIA

P: (+685) 25394 | (+685) 21862

W: www.ombudsman.gov.ws

FBk: NHROmbudsmanSAMOA